

D O M I N I K P E C K A

ZE ZÁPISNÍKU

STARÉHO PROFESORA

EDICE JITRO PRAHA

Nr. 12500   Ex Consistorio Episcopali Brunae die 9. No-
vembris 1939   Nihil obstat. Msgre Dr. Carolus Večeřa,
censor ex officio   Imprimatur. † Josephus, Episcopus

Quid majus, quam animis moderari, quam adolescentulorum fingere mores? Omni certe pictore, omni certe statuario, ceterisque huiusmodi omnibus excellentiorem hunc duco, qui iuvenum animos fingere non ignoret.

(S. Joannes Chrys., In Cap. 18., Matth.)

Co jest většího než vésti duše, než utvářeti mravy jinochů? Zajisté nad každého malíře, zajisté nad každého sochaře a nade všechny lidi jim podobné za znamenitějšího pokládám toho, kdo dovede utvářeti ducha mládeže.

(Sv. Jan Zlat., K hl. 18. Mat.)

L'amour n'a qu'un mot et en le disant toujours

il ne se repète jamais.

Láska má jen jedno slovo a říkájíc je stále

neopakuje se nikdy. (Lacordaire)

I

Profesoři

Profesor starého typu: plnovous, šosatý kabát, hodinky na solidním řetízku a nezbytný atribut — deštník. Onehdy říkal jeden kolega, že nynější profesori už vypadají jaksi příliš civilisovaně: hladce oholení pánové s náležitě vycpanými rameny, s barevnými vestami, s hodinkami na zápěstí, s modrým pírskem za kloboučkem. Sportsmani a elegáni, tanečníci a turisté, motorkáři a fotoamatéři, sběratelé známek a fotbaloví fanoušci — to jsou dnešní profesori. A prší-li, běda: nepřijdou do školy s deštníkem, nýbrž v impregnovaném plášti a v gumových přezůvkách. Nadobro již pozbyl ceny výpočet jednoho starého profesora, který usuzoval takto: Prší-li mnoho, deštník není nic platen. Prší-li málo, nestojí to za to bráti jej s sebou. Do roka je průměrně šedesát deštivých dnů. Z nich prostředně deštivých dnů, kdy by se osvědčil deštník, je dvacet. Vezmu-li si deštník v takový prostředně deštivý den, je pravděpodobnost jedna ku dvěma, že jej zapomenu ve škole, a pravděpodobnost jedna ku dvěma, že jej zapomenu v kavárně. V deseti případech tedy bych jej zapomněl ve škole, v deseti pak v kavárně. To je dohromady dvacet případů. Z toho vyplývá, že je naprosto zbytečno nositi deštník. — Profesori nenosí deštník. Deštník už není látkou k vtipům na profesorskou roztržitost a zapomnětivost. Ale i bez deštníku jest profesor předmětem pozorování. Desítky očí na něho denně hledí a desítky uší ho poslouchají. Těm očím neujde nic: holá hlava, vystouplý

ohryzek, pokřivená kravata, utržený knoflík, trhání ramen. A ty uši slyší každé t e d y a každé ž e a n o a počítají každé o v š e m. Profesor je pozorován, posuzován, karikován. A tu se nám zjevuje tajemný smysl starého deštníku. Chesterton vyložil kdysi duchaplně, že hůl je v rukou muže náhradou meče a deštník náhradou štítu. Deštník profesorský by tedy znamenal, že profesor je ve škole v postavení obranném, že stojí proti přesile, proti nepřátelskému množství, v dešti šípů a v ustavičném boji a nepřetržitém nebezpečí. Ale dnešní vtip studentský ho už nevidí jako bojovníka v defenzivě, nýbrž jako moderně vyzbrojeného válečníka, jenž útočí na bezbranné nebo špatně vyzbrojené vojsko, metá »kule«, »zuří« a »řádí«, jeho notes sluje »kulomet«. A sbor těchto zuřivých válečníků nazývá se ovšem nejinak než »kulometná rota«.

Slovo pedagog pochází z řeckého paidagogos, což znamená: voditel hochů. Býval to více nebo méně vzdělaný otrok, který doprovázel hochy do veřejné školy, nosil mu knihy, psací náčiní a hudební nástroje. Při vyučování prodléval v jeho blízkosti a opět jej odváděl domů. Později dostávali pedagogové za úkol své svěřence i vyučovati. Byla tedy pedagogie původně zaměstnáním otrockým. Odtud rčení: *Q u e m d i i o d e r u n t, p a e d a g o g u m f e c e r u n t*.

Pohanskému starověku bylo utajeno tajemství duchovní paternity. Teprve křesťanství naukou o Bohu Otci, »*e x q u o o m n i s p a t e r n i t a s i n c o e l i s e t i n t e r r a n o m i n a t u r*«, postavilo nad pojem pouhého otcovství tělesného myšlenku otcovství duchovního, vznešený ideál laskavé přísnosti a přísné lásky.

Povídal jsem onehdy kvartánkám, když zlobily: »Ve

starověku bylo učitelství povoláním otrockým: nyní však jest povoláním vznešeným, zvláště když může člověk vyučovati tvory tak roztomilé, jako jste vy. To už večer před spaním se těší, jak si příští den zase „zaotročí“.«

Povaha lidská je nakloněna k bludu, a to nejen pro nedokonalost rozumu, nýbrž i pro nedokonalost vůle. Celý člověk je náchylen ke krajnostem, výstřednostem a jednostrannostem. Na tom se zakládá oprávněnost a rozumnost tělesných trestů. Celý člověk chybuje. Odkak-živa, jak vykládá Rabelais, potřásali učitelé hlavami svých žáků (jako hrnec se potřásá za ucha) štipajíce je do uší a je natahujíce (ucho jest podle učení moudrých Egyptanů údem zasvěceným Paměti), aby do dobré a filosofické kázně zpět přivedli jejich smysly, náhodou zbloudilé do podivného přemýšlení a jakoby vyděšené hroznými pocity. Neboť to je způsob nezralého ducha: z krajnosti do krajnosti, z nekázně do nekázně. Řekneme-li studentovi, aby nepsal tak drobounká písmenka, můžeme být jisti, že začne hákat numera jak palce. Řekneme-li mu, aby nechodil tak přihrble, rozumí se, že začne chodit ve ztrnulé vzpřímenosti, jako by polkl velký lineál. Napomeneme-li ho, aby neřval jako tur, co jiného začne dělat, než že bude mluvit hláskem jemnějším a méně slyšitelným, než je hlásek jednodenního koťátka? A my profesori musíme při tom zachovati klid a rozvahu: nesmíme chybovati ani přílišnou shovívavostí, ani přílišnou přísností, ani slíděním ani nevšímavostí, ani mentorováním ani lichocením, ani pedantstvím ani povrchností, ani chmurami ani úsměvy, ani elegancí ani nepořádností, ani vtipkováním ani nevrlostí, ani duchaplností ani těžkopádností, ani touhou po oblibě ani nevšímavostí, ani dočvilnostmi ani nepřesnostmi, ani důvěrnostmi ani nepřístup-

ností. Neboť to všechno jsou vychovatelské herese, jednostrannosti a krajnosti, jež jsou způsobilé vyvolat krajnosti opačné. A všichni, učitelé i žáci, musíme vzývati Ducha pravdy, aby nám dal poznati, co je správné, a dokonati, co je dobré.

Karel Pátý se bavíval na konci života tím, že se snažil uvést veliký počet různých hodin v stejný chod. Když viděl, že to není možno, uvědomoval si, jak byl bláhový, když chtěl sjednotiti množství různých národů. Zábava vhodná nejen pro staré panovníky, ale i pro staré profesory, kteří chtějí míti ve třídě »pořádek« a kteří netrpí »žádné extravagance«. Zapomínají, že s těmi studenty je to právě jako s těmi hodinami: mají svůj tikot, svůj chod, svá zrychlení a svá zpoždění, své vrtochy a své vzdory. A všechno umění je právě v rozpoznání těch zvláštností a odchylek a v troše — ba co díím, v trošince shovívavosti — ano, úsměvné shovívavosti!

Roztomilé vynálezy, ta brnkátka! Bud' to je odchlípená tříška pod lavicí, nebo kousek gumy napjatý na dvou rýsovacích hřebíčcích, nebo hřeben vsunutý do škvíry mezi rozklíženými deskami lavice, nebo . . . těch nebo je mnoho a slouží všechna k tomu, aby se vneslo trochu »náladý« do jednotvárné šedi školního života a zvláště, aby se zkoušely nervy pánů profesorů. Že v tom brnkání a jiných hračkách toho druhu není vždy zlá vůle, je zřejmo. Někdy je to jen pud po činnosti. Není vždycky dobře brát ta brnkátka tragicky. Tak na příklad vidím v kvintě — jedna z nejlepších studentek si hraje — hned v první lavici — zabodla si pero do lavice a hrůzo! brnká si, když já jsem v nejlepším výkladu. Chvíli se na ni dívám — konečně přerušuji a ptám se: »Co myslíte, Že-

lenská, kdo je nervosnější: ten, kdo si hraje, nebo ten, kdo nevydrží se na to dívat?« Smích ve třídě. Želenská rychle vytrhuje pero z lavice a na moji složitou otázku odpovídá velmi krásným zarděním.

Jedna maminka: »Zdeňku, kolikrát už jsem ti povídala, abys nevrzal tou židli?« — Zdeněk: »Mami, pětkrát.«

Jeden pan profesor: »Pořád vám to říkám: Hoši, učte se!«

To je právě ta chyba, že se něco říká pořád. Právě proto je to neúčinné, že se to říká pořád. Studenti si na to zvyknou asi tak jako mlynář na klepání mlýna. Nevnímají to prostě. Není dobré, když se profesor pořád rozčiluje. Třída si na to zvykne a nepůsobí to. Jeden pan profesor říkal: »Já se rozčilím ve třídě jen jednou za rok. A měli byste vidět, jak to účinkuje!«

Vychovatel musí býti člověk nevšední, vynalézavý, rostoucí a neztrnoucí. Nejšpatnějšími vedoucími mládeže jsou ti, kteří mají »svou« metodu, to jest určitý, neměnný a »vyzkoušený« způsob výchovy a výuky. Studenti už ho znají a vědí, jak »na něho«. Má tedy vlastně pedagog míti metod několik a střídati je podle potřeby. Co bychom řekli o lékaři, který by na všechny nemoci měl jediný lék? Krásně radí svatý Pavel Timotheovi: »Hlásej slovo, naléhej včas i nevčas, usvědčuj, přimlouvej, kárej, a to se vši trpělivostí a moudrostí učitelskou.« (II. Tim. 4, 2.) Jaká různost metod!

Stinnou stránkou Baťova podnikání jest zánik onoho stavu, do něhož dříve bývali posíláni špatní studenti.

Rozhořčoval se nad tím kolega J.: »Dříve jsme říkali lenochům a hlupákům, aby šli na ševcovinu. Ševcovině odzvonili: co mají teď počít ti lajdáci?« — »Nu, musí studovat dál,« řekl klidně kolega Z. Kolega J. na něho vrhl pohled velmi opovržlivý. Tímto pohledem odpovídá na vše, co řeknou mladší kolegové. Nemají ještě zkušeností: lépe by učinili, kdyby vůbec nemluvili. Pro tyto juniory sboru vynalezl kolega J. výraz »náplava«.

Z dopisu bývalého žáka po dosažení doktorátu medicíny: »Vážený pane profesore, uzavřel jsem jednu kapitolu svého života. V takových chvílích se dělávají, myslím, malé exkurse do minulosti. Nikdy jsem nevzpomínal rád na svá středoškolská studia a byl jsem rád, když jsem gymnasium opustil. Ale dva moji učitelé měli na mne vždy velký vliv a věnovali mně mnoho přízně a náklonnosti, pan profesor N. a profesor F. Ti ve mně neviděli jen slabého a líného kluka, nezapomenu nikdy, že mívali pro mne dobré a vlídné slovo — a tím pozvedali mou duši a udržovali trosky důvěry v sebe. Někdy mi bývalo velmi hořko a myslíval jsem jako Job, že by bylo lépe, kdybych se vůbec nebyl narodil. Všecko to přešlo. A třeba stále — i potom, když jsem se sám přesvědčoval, že dokáži složit s úspěchem nejen kolokvia, ale i medicinská rigorosa, měl jsem stále malé sebevědomí a myslil, že všichni ostatní jsou moudřejší a lepší než já, přece jsem nikdy neztratil hlavu úplně.«

V tercii měli za úlohu napsat vzpomínky na školní výlet. Nejvíce jim líbilo, že ten výlet skončil prohlídkou továrny na uzeniny, kde byli pohoštěni — a že pan profesor si s nimi hrál — ba dokonce i rval, až mu roztrhali

košili. Jeden zakončil své vypravování výkladem snu, který měl v noci po výletě: zdálo se mu, že pojídá párky a přikusuje k nim útržky páně profesorovy košile.

*

Veliké zlo na středních školách: přeplněnost tříd. Z takové třídy, kde je, řekněme 56 žáků, odchází profesor udřen a znechucen. Je-li filolog, topí se v opravách úloh, vysedává nad nimi do noci — a ráno ho vidíte, jak vleče kufr se sešity do školy. Kufr? Ano, kufr — dnes již nechodí profesor do školy s elegantní aktovkou — chodí s kufrem. Pokročí-li doba, bude jezdit s nákladním autem.

Z profesorské satiry: »Milé slečny, kdybyste se měly těmi vědomostmi, které máte, živit, doufám, že byste měly všechny velmi štíhlou linii . . .«

Víte, kdo byl X. Doudan? Nevíte. Já také ne. Nějaký Francouz to byl. Měl rád studenty. Jednou napsal, co by dělal, kdyby byl inspektorem a přišel do primy nebo do sekundy: Ptal bych se studentíka: — Máte se dobře? — Ano, prosím. — Jste hodný? — Ano, prosím. — Máte tetičku? — Ano, prosím. — Máte ji rád? — Ano, prosím. — Čtete rád detektivky? — Ano, prosím. — Máte doma psa? — Ano, prosím. — Králíky také? — Ano, prosím. — Je Řecko krásná země? — Velmi krásná. — Kdypak se usadili Dorové na Peloponnesu? — Já nevím. — Kdypak se narodil František I.? — Já nevím. — Za jakým účelem se sešel kongres vídeňský? — Já nevím. — Tak dobře, hleďte si ten dějepis trochu zopakovat, já myslím, že z vás bude dobrý student. Tento hoch si jednoho dne upřímně zamiluje studium bez marné ctižádosti a bez pe-

dantismu, maturitu udělá s vyznamenáním a jednoho dne se stane členem Francouzské akademie.

Nemyslíte, že pan Doudan má tak trochu pravdu?

Při jedné maturitě zkoušel i pan předseda. Jedné žákyni dával všelijaké těžké otázky z oboru variací, permutací a kombinací. Všecko dobře uměla. Nakonec bez jakéhokoliv přechodu dal otázku: »Z Nové Vsi do Staré Lhoty musí jít četník jednu hodinu; jak dlouho musí jít čtyři četníci?« Dívka odpověděla bez rozmýšlení: »Jde-li jeden četník hodinu, musí čtyři četníci jít čtyřikrát tak dlouho, to jest, čtyři hodiny.« A když viděla, že celá komise se směje, začervenala se a opravila se rychle: »Jde-li jeden četník hodinu, potřebují čtyři četníci čtyřikrát méně času, to jest jen čtvrt hodiny.«

*

Povídala žákům profesorka chemie: »Říkejte mi třeba Molekule nebo Kyselina, ale jenom mi, prosím vás, neříkejte Baba.«

Abraham a Sancta Clara vypravuje ve své knize *Judas der Erzschelm* o ženě, která svému muži sloužila jako zpovědní zrcadlo. Kdykoliv prý se chystal zpytovatí svědomí, dal své ženě pořádnou facku — a ona hned spustila: »Ty pse, jen bij, až se ti ruka zkříví! To by bylo lepší, aspoň bys nemohl psát takové podvodné dopisy jako včera! Bij, ty šelmo! Kolik jsi prohrál za tři dny v kartách? Ty holomku! Tlouci umíš, ale v neděli jít na mši svatou, to ne! Ty bestie! Nebylo by divu, kdybych ti utekla! Jen se domlouvej s tou svou čistou Lojzičkou, ty nestoudníku — ty to ještě přivedeš na šibe-

nici! Zloději jeden — kampak přišly ty peníze, co jsi ukradl dětem po mém nebožtíku bratru?» — »Auf solche Weis konnte er ganz genau seine Beicht zusammenbringen,« končí svou historku Abraham a Sancta Clara.

Tu jedinečnou výhodu mají studenti v některých třídách také. Nepotřebují se mnoho zamýšleti nad sebou a z úst svých vychovatelů se dovídají, že jsou cháska, kluci, banda, nezvedenci, čeládka, holomci, pobudové, syčáci, lenoši, lajdáci.

»Učil jste se?« ptá se pan profesor primána, který neumí silné sklonění podstatných jmen německých. — »Kapku,« odpovídá primán. — »Jedna kapka nestačí,« prohlašuje pan profesor.

»Pedagog musí býti přísný,« povídá mi pan kolega M.

»Proč?« ptám se ho. — »Zkuste být vlídný,« praví mi pan kolega. »Teď zrovna v septimě mi dívky štěbetaly. Povídám jim vlídně: „Slečny, vy asi nevíte, že jste daleko roztomilejší, když mlčíte, než když mluvíte“.« — »Nu, a?« ptám se. — »No, velké halo ve třídě. Kluci se mohli urámusit. A tak byl neklid větší než předtím.« — »No, nějaký ten vtip neškodí,« povídám já. — »Neškodí,« praví pan profesor.

Slyšel jsem o malém profesoru tělocviku, který se velmi rozčilil, když někteří rodiče projevíli nespokojenost se známkami, které dával jejich dětem. A zadušoval se, že od nynějška bude klasifikovat naprosto objektivně, nadělal si schemat a do nich numericky a graficky, tedy v číslicích i obrazcích, zaznamenával výkony svých žáků, vypočítával průměry, kreslil křivky a zuřivě se honil za objektivitou. Starší kolega mu radil, aby toho nechal, že

známka z tělocviku se má dávat podle snahy a dobré vůle, ne podle toho, jak kdo vysoko skočí a jak těžkou činku vyzdvihne.

Navštívil mne bývalý spolužák z gymnasia, profesor techniky. Léta věnoval vědecké práci. A pracoval z ideální touhy prospěti lidstvu. »Vynálezy,« řekl s trpkou ironií, »ale pomohlo se tím lidstvu? Čím jsou tyto věci v rukou lidí špatných, ne-li kletbou lidstva?« — »Vynálezy jsou věc dobrá,« řekl jsem mu, »ale k čemu ty vynálezy mají sloužiti, to ovšem není již otázka ani vědecká, ani technická, nýbrž mravní. Pokrok lidstva nezáleží v tom, oč dokonalejší máme auta, letadla a rozhlasové přijímače, nýbrž oč lidé jsou lepší.« — »Závidím ti,« pravil mi, »že sis zvolil povolání vychovatelské. To jediné má smysl. Kdežto já — já mám pocit, že jsem žil nadarmo.« — »Nikoliv,« řekl jsem mu, »podívej se, abych já se mohl věnovati výchově, k tomu přece potřebuji i práce jiných: stavitele, který postavil dům, v němž bydlím, inženýra, který sestrojil tiskařský stroj, z něhož vycházejí knihy pro moji činnost nezbytné, elektrotechnika, který instaloval v mém bytě vedení, abych viděl na svou práci — ti všichni jsou vlastně mými spolupracovníky a všichni svým způsobem přispívají i k mravnímu prospěchu lidstva, třeba si to neuvědomují. Ovšem, vy technické jste se přeceňovali a domnívali jste se, že vytvoříte ráj na zemi bez účasti lidí duchovních, na které jste se dívali jako na lidi neužitečné a neproduktivní.« — »Ano, chápu,« pravil mi, »nejuzitečnější činnost jest hledati smysl života.«

Jeden misionář se tázal starého čínského mudrce: »Co myslíš, proč jsi na světě?« Po krátkém přemýšlení odpověděl Číňan: »Myslím, že jsem na světě k tomu, abych

jedl rýži.« Podivuhodně prostá odpověď. A co do moudrosti si nijak nezadá vyhýbavým a viklavým výrokům moderních skeptiků. Nedospějeme-li k poznání posledního cíle, k čemu nám věda? Co pomůže znáti počet chromosomat v buňkách, dráhy hvězd, délku vln v ultrafialových paprscích, když nevíme, proč jsme na světě? Ovšem zapomíná se často na jednu důležitou věc. Pořád myslíme, že člověk hledá pravdu jen rozumem. Zapomíná se, že člověk nemá jen rozum: má i srdce. Pravdu nalezne jen ten, kdo ji hledá celou bytostí. Hledá-li ji jen rozumem, najde ovšem jen onu část pravdy, která je přímo dostupná rozumu. Vše ostatní mu zůstane skryto. Mluvívá se o lidech se srdcem věřícím a mozkiem nevěřícím. Hraje-li si mozek na schovávanou, nedivno, že vyhledává místa temná. Nedivno, že se tam spokojuje s částí pravdy, kterou zahlédl, když byl na světle. Ale nemá pravdu celou.

Na vídeňské universitě přednášel profesor Moritz Schlick. Ve svých přednáškách tvrdil, že jediným cílem života jest užívati rozkoší. Zákon, povinnost, mravnost — to byla pro něho jen strašidla z dávné minulosti. Svě výklady končil s úsměvem: »Pánové, užívejte všeho, dokud můžete, jen buďte opatrní!« Dne 22. června 1936 zastřelil ho jeho bývalý žák dr. Nelböck. — Hádejme, proč?

Mládeži to nejlepší! Krásné heslo. Tedy ne liberální skepticismus, přiboudlé krasodušství, mlhavé tlachy o úctě ke každému přesvědčení — pravdu, ne náhražky. Svoje poznámky o výchově končí abbé Bethléem anekdotou: »Přišel do hospody myslivec. — Máte cikorku? ptal se hospodského. — Mám! — Ukažte? Hospodský mu přinesl balíček cikorky. — Víc už nemáte? — Máme

ještě jeden, chcete-li. — Přineste. Tak. Děkuji. A teď mi uvařte dobrou černou kávu. Nic není tak osvěžujícího jako dobrá černá káva. Ty balíčky vám potom vrátím.«

L'application est facile — podotýká nakonec dobrý abbé Bethléem.

Zabloudil jsem letos o prázdninách do Z., města svých gymnasijských studií. Neopominul jsem navštívit hrob profesora J. Učil nás němčině. Rok od roku méně slyšel. Když zkoušel, poznával vlastně jen podle pohybu rtů, co asi říká zkoušený. Napovídalo se ovšem ze zadních lavic až do předních. Ta »psina«, když se zkoušela báseň! To si stoupl jeden na stupeň: natahoval krk, kroutil trochu očima a recitoval, co mu slina na jazyk přinesla. Všichni jsme ovšem dělali vážné obličejy — a nebylo to lehké — a ubohý profesor J. stál mezi okny a dělal, že slyší a kýval svou našedivělou hlavou. Dali ho potom do pense. Umřel brzy — nemohl bez studentů žít.

Řekl jsem si v duchu nad jeho hrobem: Mohli jsme tehdy pochopit takovou bolest a takovou lásku?

Sešli jsme se, když jsme měli dvacet let po maturitě. Bylo to zajímavé. Vždyť o mnohých spolužácích jsme léta ani neslyšeli. A vzpomínali jsme. Zvláštní věc: málokterý z nás se stal tím, čím původně se chtěl stát. Komu z nás bylo ideálem býti berním tajemníkem nebo výpravčím vlaků? A pěkně nám řekl náš staříčkový profesor náboženství, který přišel mezi nás: Naprosto nezáleží na tom, jaký úřad máš, ale na tom, jak jej vykonáváš. Je rozdíl mezi úřadem a povoláním. Úřad si člověk hledá ve světě. Chce býti lékařem, učitelem, inženýrem, soudcem. Vykoná studie a podá si žádost. Ale povolání si

člověk nehledá ve světě. Povolání musí člověk hledati v sobě. Člověk je povolán nebo není povolán: to jest, je-li povolán, koná svůj úřad s láskou a péčí, z vnitřního zájmu a podle nejlepšího svědomí — nebo není-li povolán, vykonává svůj úřad jen, aby vydělával a měl postup. Co děláme — to je úřad. Jak to děláme, to je povolání. Povolání je něco vnitřního, to je náš osobní poměr ku práci, to je služba, ne nádenictví, to je životní poslání, ne žítobyť. — Povolán — nepovolán — to zní, jako by povolání bylo něco osudového. Není. I když se to vyjadřuje pasivem, je to v podstatě něco aktivního. S povoláním se člověk nesmí jen smiřovati, jak se říkává: musí je tvořiti. To pasivum má význam ten, že Bůh řídí naše kroky: on nás povolává a my jsme ne loutky, ale Boží dělníci. Nikdo se nesmí vymlouvati. Nikdo nesmí říci: Nejsem povolán. Nejsi-li povolán, praví svatý Augustin, učiň, abys povolán byl!

★

Všichni, kdož se obírají psychologii studující mládeže, souhlasně tvrdí, že osou výchovy a výuky studentstva jest osobnost profesora. Dnešní mládež nejde za ideami, nýbrž za osobnostmi. Méně dbá mládež toho, co se vykládá, spíše toho, jak se to vykládá, a ještě více toho, kdo to vykládá.

Které složky vytvářejí osobnost? Ne veliké vědění a veliká učenost o sobě. Může býti někdo velikým učenem a přece nemusí býti osobností. Ne rozmanité schopnosti a mnohostranné dovednosti v povolání a mimo povolání. Je-li někdo obratným politikem nebo úspěšným obchodníkem, neznamená to ještě, že jest osobností. Býti osobností znamená býti člověkem celým, prostým jakékoliv vnitřní rozeklanosti, dvojakosti, nejasnosti a neupřímnosti, člověkem celým nejen v sobě, nýbrž i v Bohu, takže není rozporu mezi tím, co hlásá, a tím, co žije. Co

nejzhoubněji působí na mravní charakter mládeže, jest právě odhalení nesrovnalosti mezi ideou a skutečností.

Profesor na střední škole nesmí býti řemeslníkem nebo úředníkem, který ve škole jen přednáší, opakuje, zkouší na známky.

Býti celým člověkem znamená míti vnitřní jistotu, aby bylo znáti, že za pravdou, kterou hlásá, stojí celým srdcem. *Ex nihilo nihil fit*. Tato jistota však se nesmí zvrhnouti v pokrytecké neomylnictví, pohrdavou nepřístupnost, a chladnou odměřenost. Nejžádoucnejším charismatem středoškolského profesora jest přívětivost, prostota, veselost, smysl pro humor. Toto charisma nikdy se nedá nahraditi planým vtipkováním ani anekdotářskou obhroublostí.

Býti celým člověkem znamená býti vzorem i zevním chováním: šatem, způsobem řeči, volbou výrazů, jemností a zdvořilostí, tím vším projevuje se osobnost — na prospěch i na škodu věci. Nevhodné slovo, utržený knoflík, skvrna na šatě může i nejučenějšího a nejušlechtilejšího profesora učiniti směšným a oloupiti ho o ovoce jeho práce.

Býti celým člověkem znamená býti všem vším, ne tedy jen učitelem, nýbrž otcem, rádcem, pomocníkem, lékařem, přítelem, jehož působnost není ohraničena rozvrhem hodin, nezačíná se a nekončí zazněním školního zvonku. Má se tedy dívati profesor na své žáky a žákyně jako na své duchovní děti, které potřebují nejen poučení, ale i rady, odpuštění i pokárání, a to tím více, čím jsou starší a čím snad i odpudivěji se chovají. A hlavně: bdíti nad svými náladami, chovati se ke všem žákům stejně laskavě, chudým věnovati dvojnásobnou pozornost — a podle slov Pavlových všem býti vším.

Řekne-li se profesor, mají lidé představu přísného pána se zápisníkem v ruce, vyslýchajícího, zkoumajícího a zkoušejícího: kromě nudných přednášek považuje za svoji věc na konci roku nechat jistý počet žáků propadnout.

Ale pojďme ke kořenům. V doslovném překladu znamená slovo profesor »vyznavaatel«. A v tomto smyslu si tento název rád přisvojuji; sám mi naznačuje, čím mám býti: ne examinátorem, ne inkvisitorem, ne vivisektorem, ne inspektorem, ne soudcem — nýbrž člověkem, který vyznává a zastává, co za pravdu považuje, i když je to nečasové a nelibivé, ovšem, a člověkem, který neříká snad, možná, s tohoto hlediska, pod tímto zorným úhlem, nýbrž říká ano nebo ne.

Nuže, jsem profesorem náboženství. Ach, mne se nemusí nikdo bát. Nikoho nenechávám propadnout.

»Prosím, nezkoušet,« žebroňili v jedné třídě poslední hodinu před svátky.

»Já nezkouším, já jen opakuji,« řekl jsem jim se smíchem.

». . . sím, to je zkoušení,« volali ti nezbedové.

»Opakuji přátelsky, hovoře s žákem o probrané látce.«

». . . sím, to je jako když se zkouší!«

Na mezinárodním kongresu svobodných středních škol, konaném koncem července 1936 v Lucemburku, mluvil Marcel Légaut o úkolu profesora náboženství na střední škole. Řekl správně, že vyučování světským předmětům může býti třeba i prostřední, poněvadž následek takového vyučování může býti jen zájem nebo nezájem studentů o určitý obor vědní. Ale vyučování náboženství — je-li chatrné, budí odpor, a to ne snad jen k osobě profesora, nýbrž i k náboženství a k životu podle zásad

křesťanských. Nestačí se omezovati jen na výklad nauky. Profesor náboženství není jen ten, jenž učí jménem Církve: nýbrž i ten, jenž přináší do vyučování svou osobní autoritu a své vlastní svědectví. Tento učitel musí mít zájem o všechno vědění lidské: nestačí, aby měl zálibu jen v theologii. Jeho úkolem jest právě ukazovati, že náboženství není nijak cizí tomu, co jest na světě opravdu velikého a krásného. To neznamená, že by měl býti odborníkem ve všech vědách, což je nemožno, ale že má býti člověkem, který ví, že hodnoty dobyté prací vědeckou jsou hodnoty Boží, poněvadž jsou to hodnoty pravdy. V jeho slovech ať vycítí žáci ohlas jeho vlastního úsilí o pravdu, živé lásky ke všemu, co je opravdu lidské, radostného vítězství nad tmou a pokušením. V jeho bytosti nesmí býti nejmenší stopy nedůvěry k člověku, řekněme jansenistické nedůvěry, nýbrž celá jeho osobnost musí býti provanuta duchem pravého křesťanského realismu a optimismu.

První část svého výkladu skončil Légaut modlitbou: »Pane, smiluj se nad člověkem, kterého jsi povolal, aby byl svědkem tvé vůle. Dobro, jež má zasévat do duší, jest úměrně zlu, které jim může způsobiti, není-li na výši svého úkolu. Pomož mu nésti těžké břímě, jež jsi na něho vložil! A jeho srdce ať se povznese k heroismu svatosti před dušemi, jež od něho očekávají slovo spásy!« (Marcel Légaut, *Le professeur de religion*. Études No 18, sept. 1936.)

Kterýsi kolega se mne ptal, který svatý je patronem profesorů. Řekl jsem mu, že by to mohl býti svatý Kassián. Byl profesorem na pohanské škole v Imole. Když propuklo pronásledování křesťanů za císaře Diokleciána, mnozí hoši, poštváni jsouce svými pohanskými rodiči, dopouštěli se nezbedností a Kassián je musil za to trestati.

To byla záminka, jíž užil pohanský soudce, aby ho odsoudil k smrti. Měl býti vydán svým žákům, aby ho mučili po své vůli. Pohanští kluci, jichž bylo k dvěma stům, vrhli se na svého učitele, strhali s něho šaty a přivázali ho k sloupu; posmívajíce se mu tloukli ho školními deskami do hlavy, bodali jej kovovými rydly, až vykrvácel. To se stalo asi roku 303.

Tato patronance svatého Kassiána by se nesměla vykládati tak, jako by profesoři byli mučedníci a studenti nezbedníci. To je zřejmé: nebude-li mezi studenty nezbedníků, nebude ani mezi profesory mučedníků.

*

Ovšem jsou mezi světci i jiní, kteří mají vztah k povolání profesorskému, na příklad sv. Justin, sv. Augustin, sv. Albert Veliký, sv. Tomáš Akvinský a jiní. Soukromě můžeme si zvoliti za svého patrona kteréhokoliv. Já sám bych volil svatého Justina: jednak proto, že nepodléhal tyranii vědy a neustal hledati, dokud nenašel pravdu celou, jednak proto, že byl pro pravdu křesťanství umučen. Svatý Justin se učil napřed filosofii stoiků v Efesu. Ti stoikové učili, že ctností jest pohrdati světem. Justinovi se nelíbila jejich pýcha a plané bezbožectví. Potom se seznámil s peripatetikem a ten mu přednášel nauky Aristotelovy, ale hlavní důraz dával na honorář. I u pythagorejců se učil: ale ti ho odmítli pod záminkou, že by nevníkl do jejich filosofické soustavy, dokud by se nevyznal ve hvězdářství, měřictví a hudbě. Konečně studoval filosofii Platonovu, ale ani ta mu nedovedla dáti odpověď na nejdůležitější otázky: Co je má duše? Co bude po smrti? Teprve když se seznámil s jakýmsi starcem, který mu dal čísti Písmo svaté a povzbudil ho, aby se modlil za osvícení, vníkl v poznání věcí, jež dlouho trápily jeho ducha. V tom je celá metoda: nepřisahat na

slova učitele; nespoléhat na jediného filosofa; nepodrobovat se nekriticky; zkoumat nejen nauku in theoria, ale i důsledky její pro mravní život; zabývat se nejen filosofií, nýbrž i filosofy; hledat odpověď na otázky poslední; vzdát se vši pýchy a pokořit se před moudřejším.

Střední školu reformuje dnes kdekdo. Volá se po úpravě osnov, revisi učebnic, restrikci učebné látky a kdož ví po čem. To nic nepomůže. Reforma školy je reforma učitele. Tedy volati po lepší průpravě kandidátů profesury? Snad. Ale ani tím se mnoho nepořídí. Pedagogie není ani tak věda, jako spíše umění. Je to dar. A kdo nemá toho daru, neměl by si voliti povolání vychovatelské. Ale vidím to už řadu let: abiturienti, odcházející na vysokou školu, nevolí si studijní obor podle svých schopností a zálib, nýbrž podle vyhlídek v tom neb onom oboru. Slyší, že je nadbytek techniků, dobrá, vyhýbají se technice. Slyší, že je nedostatek moderních filologů, dobrá, jdou tedy studovat němčinu nebo francouzštinu. Tito lidé budou jedenkrát zaměstnání jako profesori — ale jejich povolání bylo a jest jinde. Přemýšlejte o tom, studenti.

Kdo chce vychovávat jiné, musí sám býti vychován. A tu se vnucuje otázka: vychovávají naše university?

U n i v e r s i t a s znamenala původně všeobecnost studia (universitas litterarum, studium universale). Na středověké universitě byly všechny vědní obory soustředěny ve filosofii: vědění mělo universální ráz. Albert Veliký nazývá pařížskou universitu c i v i t a s p h i l o s o p h o r u m.

V novém věku se jednotlivé vědy odloučily od filosofie, ba co horšího, postavily se na její místo. V pozitivistickém období dokonce nahrazují vědy přírodní metafysiku a stávají se světovým názorem.

Mimo to odloučivše se od filosofie, odloučily se vědy i navzájem od sebe. Dnešní universita jest jen organizační souhrn různých odborných škol. Přestala býti *universitas litterarum* a jak Julius Langbehn výstižně napsal, stala se specialitou, neboť »obsahuje jen speciality. Každý profesor představuje nějakou specialitu a jest na to hrd. Avšak spojení sta specialit zcela zevně sdružených zdaleka ještě není universitou: sto šedých koní netvoří ještě bělouše, pravil Goethe případně. Kdo jest jen specialistou, zaprodal svou duši; ba smíme říci, že d'ábel jest specialista, jako Bůh zcela jistě jest universalista . . . Odborník dnes rád odmítá odpovědnost za to, co se děje mimo jeho obor; spoutává tak svého ducha, ač se tomu jinak velice vzpírá; zříká se prostě své lidské důstojnosti«. (*Rembrandt als Erzieher. Von einem Deutschen. Leipzig, C. L. Hirschfeld, 1922, S. 122, 243.*)

Španěl Ortega y Gasset mluví dokonce o barbarství specialismu a studuje specialismus především jako nebezpečnost sociální: »Věc se má tak, že dnešní vědec je pravzorem davového člověka. A ne náhodou, ani z osobního nedostatku každého jednotlivého učenice, ale poněvadž věda sama, základ civilisace, jej automaticky mění v davového člověka, to jest dělá z něho primitiva, moderního barbara. . . . Omezen na uzounké pole, dokáže ovšem objevit v něm vskutku nové jevy a rozvinout svou vědu, kterou taktak zná, a s ní i úhrn myšlení, který vědomě nezná. Jak bylo a je něco takového možné? Neboť je nutné vydat počet z neobyčejného, ale nepopíratelného tohoto faktu: pokusná věda dosáhla pokroku ze

značné části prací lidí úžasně chatrných, ba hůře než chatrných. To znamená, že moderní věda, kořen a symbol současné civilisace, přijímá do svého lůna člověka duševně průměrného a dovoluje mu pracovat s dobrými výsledky. Důvod je v tom, co představuje zároveň největší výhodu a největší nebezpečí nové vědy a celé civilisace, již věda řídí a představuje: v mechanisaci. Valná část prací, jež dlužno konat ve fyzice nebo v biologii, je duševním úkonem mechanickým, na nějž stačí kdokoliv nebo někdo ještě nepatrnější. Za účelem nesčetných výzkumů je možno rozdělit vědu na malá políčka, uzavřít se v jednom a nedbat ostatních. . . . Dříve se mohli lidé dělit na učené a neučené, na větší nebo menší mudrce a větší nebo menší nevědomce. Ale specialista nemůže býti zařazen do žádné u těchto dvou tříd. Není vědcem, neboť nezná výslovně nic z toho, co nepatří k jeho specialitě; ale také není nevědomcem, protože se zabývá vědou a zná výborně svůj zlomeček vesmíru. Řekneme, že je učený nevědomec, což je svrchovaně povážlivé, neboť to znamená, že je mužem, jenž si bude vést ve všech otázkách, o nichž nic neví, nikoliv jako nevědomý, ale naopak se vši domýšlivostí člověka, který je ve svém oboru učencem.» (V z p o u r a d a v ů. Orbis, Praha 1933, str. 93—95.)

Právem se vytýká moderním universitám, že omezují svou působnost jen na stránku vědní a rozumovou. Nazývají-li se vysokoškolští studenti posluchači, je to proto, že profesori jen přednášejí: »Mluvící ústa a mnoho uší a pak polovina toho počtu píšících rukou — to je vnější akademický aparát, to je universitní vyučovací stroj v činnosti —« právem se posmíval Nietzsche. (Ü b e r d i e Z u k u n f t u n s e r e r B i l d u n g s a n s t a l t e n, Ausg. Kröner, Bd. 41, S. 117.)

Výchovu mravní zanedbávají university úplně, spokojíce se pouze s negativním požadavkem, aby posluchač se neocitl v konfliktu s všeobecnými pravidly vysoké školy. A že nedbají výchovy sociální, citové a estetické, je dalším dokladem, že ztratily smysl pro universitu, to jest totalitu, celkovost a úplnost lidské osobnosti. Zapomněly, že jejich úkolem není jen pěstiti budoucího vědce nebo úředníka, nýbrž především člověka. A člověk není jen rozum, nýbrž i vůle, i cit. Je tedy třeba ho nejen vyučovati, nýbrž i vychovávat i to po všech stránkách jeho přirozenosti. »Vzdělané osobnosti přísluší známka celosti,« zdůrazňuje A. Rademacher, »ale celost neznačí velký rozsah. Jako sebemenší živá bytost je celkem a uměleckým dílem, tak může a má býti i člověk na každém stupni svého vývoje. Dnešní vzdělání jest ve většině případů rozsahem veliké a obsahem malé, neboť mu chybí tvar, který z částí činí ucelený obraz.« (*Religion und Bildung*, P. Hanstein, Bonn 1935. S. 79.)

Ovšem, jaký tvar má býti cílem integrální výchovy, záleží na pojetí člověka. Ale má-li býti vychován celý člověk, nemůže se to státi na podkladě toho, co se neobrací k celému člověku, ať je to věda, umění, hospodářství, sport či cokoliv jiného. Jediným možným podkladem integrální výchovy jest náboženství, poněvadž uchvacuje celého člověka, rozum, vůli i cit, duši i tělo.

Jednostranná výchova intelektuální desintegrovala, na kusy takřka roztrhala člověka. Tato desintegrace se pak odráží i v jednostranném chápání všech lidských věcí, zvláště vyšších. Náboženství se prohlašuje za věc rozumu — a zdá se, že je lze nahraditi vědou. Nebo za věc vůle — a zdá se, že je lze nahraditi mravností. Nebo za věc citu — a zdá se, že je lze nahraditi uměním. Náboženství je věcí rozumu, vůle i citu: je věcí celého člověka. Náboženství je tím vším, ale ničím z toho není výlučně.

Obrací se k celému člověku, zabírá všechny jeho potence. Celý člověk tedy může být vychován jen na základě náboženství a to i z toho důvodu, že jediné náboženství dává člověku opravdu účinné pohnutky k mravnímu jednání, zdůvodňuje mravnost nejen pro rozum, nýbrž i pro vůli a nadto v osobě Ježíše Krista ukazuje ideální obraz lidské dokonalosti. *P e r J e s u m h o m i n e m a d J e s u m D e u m*. Stal-li se Bůh člověkem, znamená to, že cílem člověka jest účast na božské přirozenosti. Člověk má cíl nadpřirozený. A toho cíle nelze dosáhnouti jinak než prostředky Bohem ustanovenými a moci Církve svěřenými: *P e r E c c l e s i a m a d D e u m*.

Universita byla ve středověku jakýmsi bratrstvem či cechem profesorů a žáků (*universitas magistrorum et scholarium*). Učitelé i žáci tvořili obec a žili společným životem. Tato obec nebyla jen útvarem organizačním, nýbrž především výchovným. Idea zajímá, ale osobnost uchvacuje. Tedy osobnost. Učitel vychovává ani ne tak tím, co mluví nebo dělá, jako tím, co jest. »Co má největší význam v mravním vývoji mladého člověka?« táže se největší psycholog mládí, Eduard Spranger. A odpovídá: »Jediná osoba, k níž se jiných obrací celým srdcem a celou svou životní vírou. Neboť mladý člověk hledá někoho, kdo by mu rozuměl a kdo by ho utvářel. Vnitřní život mladého člověka jest směsí citů a žádostí a k dosažení vnitřní jednoty potřebuje mladý člověk někoho, k jehož obrazu by se utvářel, nějakou zralou, ale ne příliš zralou osobnost. Bez ní se jeho povaha nedotvoří. Osobnost se může utvářeti jen tím, co samo jest již osobností a tvarem.« (*Psychologie des Jugendalters*, Quelle & Meyer, Leipzig 1928 [10. Aufl.], S. 107.)

Nemnoho dbají studenti učebnic. Bývá v nich všelicos nesprávného. S určitým zalíbením škrtají v textu, co jim profesor označí jako zbytečné nebo bludné a pochybné. Neváží si tuze profesorů, kteří se otrocky drží učebnic. Je pochopitelné, domnívají-li se, že by stačilo, kdyby si sami přečetli, co je v knize, neříká-li profesor nic jiného, než tam je. Volá se po revisi učebnic. Právem. Obsahují často názory zastaralé, mínění nedomyšlená, tvrzení odporující skutečnému stavu vědy. Ale bylo by omylem čekat nějaké divy od takové revise. Ani nejlepší učebnice nebudou nic platny, nebude-li lepších profesorů. Učebnice píše starší, zkušenější profesori. Profesor slouží průměrně třicet let — to je právě jedno pokolení. Dvaceti let jest potřebí podle M. Millouda, aby se nové poznatky a nové způsoby myšlení dostaly do učebnic, a třiceti, aby pronikly do širší veřejnosti. (*La propagation des idées*. *Revue philosophique*, XXXV. 1910.) Jsme svědky zvláštního zjevu: zatím co na katedrách univerzitních se mluví o skutečnosti světa nadsmyslného jako o věci samozřejmé, straší ve školských učebnicích hrubý materialism a empirism. Bývá tak při východu slunce: vrcholky hor jsou již ozářeny, ale v údolích jest ještě tma.

Na konci své konference o povolání vědce řekl Pierre Termier: »Pokusil jsem se říci, jak krásná je věda, jak krásné jsou vědy a vysvětliti, co jest povolání vědce. Moji posluchači si snad odnesou z tohoto letmého přehledu větší úctu k velikému milovníku, jímž jest pravý vědec, vědec nezaujatý. Vědec má zde na zemi úkol vznešený; jako kněz, jako básník, jako umělec, mluví jménem Nekonečného; připomíná druhům své pouti jejich věčné určení, ukazuje jim cíl, jehož je třeba dojíti, a tím cílem je Pravda; rozněcuje v nich pocit jejich velikosti a hrdost,

že jsou lidmi; způsob, jak žije a jak učí, leckdy děsí: a to je příčinou, že je často sám; podobá se poněkud onomu odvážnému poutníku, o němž mluví Léon Bloy, poutníku, jenž se vydal na cestu do země Absolutna a kolem něhož se krok za krokem rozevírá prázdnota: a tu, praví Bloy, tu kráčí v nesmírné temnosti, nesa před sebou své srdce jako pochodeň. (Pierre Termier, *La vocation du savant*, p. 77.)

Když Julien Benda uveřejnil svoji pověstnou knihu *La trahison des clercs*, v níž prohlašoval v četných variacích, že klerkové — lidé duchovní — nemají zrazovati své poslání a dávati se do služeb tendencí politických, militaristických, kapitalistických a nacionalistických, napsal kterýsi francouzský kritik, že jeho kniha by měla vlastně míti název: *O neužitečnosti klerků*.

Avšak klerkové jsou neužiteční jen zdánlivě. Miguel Unamuno tvrdí, že rozkvět věcí užitečných se ve skutečnosti zakládá na předchozím konání věcí neužitečných. Člověk, který za sebe nechal pracovati jiné a lehl si naznak do trávy, aby pozoroval večerní nebe, byl člověk neužitečný. Jakmile však si začal dávati otázky, proč ty hvězdy se tak či onak otáčejí, proč tvoří takové či onaké skupiny, proč nejsou všechny stejně jasné — přestal již býti člověkem neužitečným. Jakkoliv paradoxně to zní — kultura se zakládá na činnosti lenochů. Kdyby Sokrates se byl více věnoval řezbářství a méně pochůzkám a tlačání s přihloupými mladíky athenskými, byl by patrně zanechal světu několik obyčejných soch, vypracovaných podle vkusu doby, ale ne příklad člověka ryze duchovního.

Člověk duchovní jest člověk dovedoucí oprostiti se od jakékoliv vazby tělesné, vazby země, rodiny, národa, tří-

dy. Člověk neduchovní je člověk, který hodnotí ducha jen podle služby, kterou prokazuje zájmům čistě pozemským. Všechna kultura jest dílo lidí svobodných duchem. »Lidé lpící na skutečnostech tohoto světa žijí nepravý život,« praví Vladimír Solovjev, »ale zaněcovateli života nejsou. Život zaněcovati dovedou jen silní ve víře; ti, které nazývají snílky, utopisty a blázny — a to jsou praví proroci, lidé vskutku dobří, vůdcové lidstva.«

Lidé neduchovní žádají od vědců, filosofů a básníků, aby byli užiteční. Chtějí, aby věda byla národní nebo kosmopolitická, filosofie třídní nebo všelidská, umění aristokratické nebo proletářské. A zapomínají, co jediné je žádoucí: aby vědci badali, filosofové filosofovali a básníci zpívali. Klerk je duch svobodný. Nepochybně. Benda sice řekl, co klerkové dělají nemají, ale neřekl, co dělají mají. A také neřekl, proč klerkové zradili své poslání. Snad nevěděl, že klerkové se stali služebníky světa prostě proto, že nepřemohli svět v sobě.

Duch světa jest podle Písma žádost těla, žádost očí a pýcha života (I. Jan 2, 16). Žádostí těla se rozumí nezřízená smyslnost. Žádostí očí nezřízená touha po statcích pozemských. Pýchou života nezřízená touha po lidské cti a slávě. Tyto tři nezřízené žádosti je třeba přemáhati. A kdo jich nepřemůže, člověkem duchovním se nestane, byť měl vzdělání sebedeepší a vědomostmi byl sebebohatší. Duchovní lidé moderní doby se neprojeví jako nevědomci, nýbrž jako slaboši. Myslím, že to bylo zaviněno i nezdravým intelektualismem ve výchově.

Ve své knize »Vídeň« klade si Herrmann Bahr otázku, jak je možno, že jesuité bývali současně nejkapitnějšími askety a při tom nejjobratnějšími politiky. Vykládá si tuto věc na základě Calderonovy hry »Život je sen«. Nejdříve došli askesí k přesvědčení, že tento svět a jeho sláva je pouhým snem, že pravá vlast je v nebesích, že

svět je nutno nejprve překonati v sobě. Když se jim to podařilo, mohli se pak bez nebezpečí vrhnouti zpět do víru života a do zápasů světa, aby jej přetvořili. Svět byl jim o málo více než ilusí a divadlem. Nebyli již v něm, nýbrž stáli nad ním.

Nestačí říci klerkům, že mají býti lidmi svobodnými, neřekne-li se jim, kde je zdroj pravé svobody. Svoboda jest údělem člověka jakožto bytosti tvůrčí. Ale člověk netvoří ze sebe a svými vlastními silami. Ve všem, co jest a co má, jest bytostí podmíněnou a závislou. Má různé schopnosti tvůrčí: ale ani jednu z nich si nedal sám. Obdržel je darem. A proto je tvoření lidské jen účastí na tvoření Božím. Člověk může tvořiti jen ve jménu bytosti vyšší, než je sám. Tvoří-li ve jménu svém vlastním a zdůrazňuje-li ve svém tvoření sebe, propast nicoty se rozevírá před jeho dílem — tak to chápe Nikolaj Berd'ajev.

Svoboda lidská jest jen odleskem svobody Boží. Sama o sobě, bez vztahu k Bohu, se svoboda neuchovává: přestává býti svobodou a zvrhá se v rebelské sebezdůraznění, jež se projevuje jako hybridní pýcha učenců, chladná povýšenost filosofů, nesnesitelná ješitnost literátů a umělců. Je-li člověk svoboden a není-li nic nad člověkem, je zřejmo, že se jeho svoboda vystupňuje až k absolutní autonomii a bezmeznému zvůli. Ale ku podivu, tento ryze autonomní a zabsolutnělý člověk, tento člověk-bůh se nakonec zcela vyčerpává a končí v opaku svobody, totiž v otroctví. Ukázal to již Dostojevskij postavami lidí, kteří hlásali bezmeznou svobodu a nakonec dospěli k popření svobody; jejich odboj počal požadavkem svobody a skončil pokusem vybudovati svět na pouhé nutnosti. To je cesta Raskolníků, Stavroginů, Kirillovů, Ivanovů. »Vyšel jsem z bezmezného svobody,« praví Šigajlov, »a končím bezmezným despotismem.«

Svoboda jest něco, co existuje jen ve stínu křídel Du-
cha. Přesněji: Svoboden jest člověk, jen pokud poslouchá
Boha. Sokrates, klerk nezradivší, naslouchá oddaně, co
mu říká daimonion. Je velmi svoboden právě proto, že je
velmi poslušen. Nejdokonalejší svoboda jest v nejdoko-
nalejší poslušnosti — i tento paradox je třeba přijmouti.
Klerkové se stali otroky lidí právě jen proto, že nechtěli
býti služebníky Božími. Otrok jest ovšem hodnocen jen
podle užitečnosti. Otrok nesmí býti neužitečný. Neužiteč-
nost jest výsadou těch, kteří našli svobodu — jedinou
svobodu, svobodu dítek Božích, již jediné může spasen
býti svět a jež jediná jest hodna boje, práce a slz, života
i smrti.

II

Studenti

Kdybyste někde četli titulek: »Dnešní mládež« a zavřeli oči, a to pojednání o té dnešní mládeži už nečetli, nýbrž chtěli a měli se domyslit, co se asi praví v tom článku o dnešní mládeži — nu, asi něco nepěkného. Všecko, co je dnešní, je prabídné a zkažené. Proti dnešní mládeži lze ovšem postavit mládež, jaká bývala, a mládež, jaká bude. O dřívější mládeži nejraději mluvívají tatínkové a profesori latiny, o mládeži budoucí — řekl bych, snad jen několik idealistických pedagogů, hledajících únik z bědné přítomnosti. Jenže čas prchá: dnešní mládež bude za dvacet let mládeží dob dřívějších — a to je argument proti tatínkům a profesorům latiny; a mládež budoucí zakrátko se bude nazývati mládeží dnešní — a to je výstraha idealistickým pedagogům.

Diskutuje se, je-li dnešní mládež horší nebo lepší, než bývala mládež před třiceti roky. Je-li horší či lepší — těžko říci. Je prostě jiná. A měla-li dřívější mládež své chyby, má je i dnešní. Ale jako tehdy, tak i dnes příčina těchto chyb snad není ani tak ve zlé vůli, jako spíše ve vůli slabé.

Někteří spisovatelé nám vyličili na základě svých studentských vzpomínek typ profesora, který myslí jen na to, jak by žáka »přistihl«, nebo mu »něco dokázal«, jak by mu zabránil, aby »nedosáhl cíle třídy« či »nedokon-

čil životní dráhy vzdělance«. Jeho pravé jméno je Řád. Žáci však mu jinak neřeknou než Neřád. On to ví, ale nemůže je »přistihnouti«. I v jeho přítomnosti vykřikují, že je cítit ve vzduchu nějaký neřád, ale on nemůže jim »nic dokázati«.

Takovému pedagogu jest autorita nikoliv prostředkem, nýbrž cílem. Kdyby žil v Řádu, vychovával by k svobodě. Řád nezotročuje, nýbrž osvobozuje. Svoji autoritu neodvozuje profesor Neřád z Řádu, nýbrž sám ze sebe, totiž z ne-řádu. Když je sám přistižen při těchže neplechách, jaké se snažil dokázati svým žákům, a když ředitel ústavu mu domlouvá, odvolává se na mravní libertinism doby antické, na to, co dělal na příklad Perikles. A když ředitel míní, že se to nehodí, odpovídá: »Já bych svůj život nevážil za nic, kdybych žákům klasické ideály jen vyprávěl jako nicotné báchoroky. Muž humanisticky vzdělaný může se zajisté zbýti mravní pověry nižších stavů.«

Profesor tohoto typu povyšuje své slabosti na ctnosti. Nechce se ovládati — proto říká: jsem nervosní. Nemá přesvědčení — proto říká: ctím všechna přesvědčení. Stydí se za víru — proto říká: mám své vlastní náboženství. Je smyslný — proto říká: je nepřirozené nebýti smyslný. Jeho životní filosofie jest jen soustava obratných omluv.

Jsou i studenti Neřádi. A tito Neřádi jsou duše otrocké, byť si stokrát psali na štít slovo svoboda. Svoboda však plyne z Řádu. Řád vyžaduje, aby nižší bylo podrobena vyššímu a vyšší Nejvyššímu. Svoboda není možnost činiti cokoliv, nýbrž možnost činiti dobro. Kdo činí zlo, není již svoboden. Zlo zotročuje. Student propíjející peníze svých rodičů a dobrodinců — otrok několika nervových uzlin v hrdle. Student mluvící necudné řeči a vyhledávající nečisté styky — otrok Venušin. Student válející se dlouho do dne v posteli — otrok své-

ho těla. Student stydící se smeknouti před křížem — otrok veřejného mínění. Student dělající lotroviny za zády svého profesora — otrok, který poslouchá jen, když nad ním sviští karabáč.

Svoboda není ve vzpouře proti Řádu. Svoboda je v kázni Řádu.

D e o s e r v i r e r e g n a r e e s t. Sloužiti Bohu znamená kralovati. Viděti v učiteli zástupce Božího — není-liž to stará moudrost katechismu? A tato moudrost chce z vás míti krále. Neznesvěcujte svého šlechtictví! V nejhlubší poslušnosti jest nejvyšší svoboda. To je paradox jen pro ty, kdož smýšlejí otrocky, ne však pro ty, kdož své životní historii rukou pevnou a rozhodnou nadepsali: Konec otroka.

Svoboda — kouzelné slovo pro mládež. Obyčejně se jím rozumí odpoutání od určité vazby, zákona, příkazu. To vede k zvůli. A zvůle není svoboda, poněvadž nemá cíle. Svoboda sama o sobě není cílem, nýbrž prostředkem k cíli. Na tom tedy záleží, k čemu se chcete osvoboditi, ne od čeho.

Bylo to onehdy v divadle. Hráli historický kus.

V přestávce bylo možno slyšet tento rozhovor:

»To je otrava, co?«

»Já jsem povídal, že to bude blbý.«

»Měli jsme jít radši do kafírny.«

»Nebo na zmrzlinu. Já jsem měla chuť na zmrzlinu.«

»Jo, tři kačky jsou fuč.«

»A jsme v kýblu.«

A tak diváci, kteří seděli v přednější řadě, poznali, že ti, kdož takto hovoří, jsou studenti, třebaže jich neviděli.

Onehdy jsem jel vlakem. V kteréši stanici přistoupili do vozu studenti a studentky. Studenti žvýkali jakési nedojedky své přesnídávky a četli sportovní zprávy v novinách. Studentky pobíhaly semtam po chodbě, bouchaly dveřmi a pořád vykřikovaly jméno Spasitele a jeho Matky.

Na jednom ústavě v třídě šesté se stalo toto: Když vstupoval třídní profesor do učebny, aby žákům rozdál pololetní vysvědčení, byl zaražen naprostým tichem, které tam »vládlo«. Později se dověděl, že si hoši usmyslili, že zachovají dvouminutové ticho za propadlé.

Na jiném ústavě se stalo, že ředitel zakázal žákům, aby se nezdržovali venku po osmé hodině večerní, chtěje patrně docílit, aby se netoulali a více času věnovali učení. Po tomto zákazu se objevili studenti na korse se smutečními páskami na rukávech a když se blížila osmá, rozhrčely se jim v kapsách malé budíčky, nařízené na osmou hodinu — znamení k odchodu domů.

To jsou především vtipné nápady, není-liž pravda. Zajiště — jak jsou ti studenti duchaplní — ale nezaráží tu něco? To zneužití symbolů? Mlčení na památku padlých, černý flór jako projev smutku nad ztrátou osoby — nikdy by neměly sloužiti k vtipům. Vtip prý je spojení dvou představ zdánlivě nespojitelných. Ano, spojení — budiž, ale ne pohrávání — smrt vojáka — a špatné vysvědčení lenocha, zármutek nad zemřelým — a odpor proti rozumnému příkazu, ne, milí hoši, některé věci jsou tak vážné a posvátné, že i když byste chtěli na nich ukázati svou vtipnost, ukazujete jen svou hrubost. Ano, vy jste si chtěli zademonstrovat. Něco vám poradím: uče se, pracujte (neříkám: biflujte, dřeťte, šprtejte), a nebude špatných vysvědčení ani přísných ředitelských zákazů.

Moralisuji, že ano? Ale to jinak nejde: je-li mládež veselá a demonstruje, je pedagog smuten — a moralisuje.

*

Profesoři nazývají studenty: holota, sebranka, banda, lenoši, ulejšáci, švencíři, truhlíci, pytlíci, bambulové, zvěř, pitomci, švejkové, volové, trdla, telata, lidi, kamarádíčkové, lotři, dobytek, neřádi, holomci, pacholci, mamlasové, jinoši, holobrádci, kluci, hejskové, lajdáci, dobrodruzi, hurvínci, chasa, divoši, orangutani, paviáni, moulové, indiáni, syčáci, mameluci, bolševici. K něčemu je to přece dobré: tyto výrazy jsou dokonalým vyvrácením Rousseauovy nauky, že člověk jest od přirozenosti dobrý.

*

Není zla, aby v něm nebylo něco dobrého. I když ti kluci ve třídě vyrušují, židlemi šoupají a pozor nedávají, říkám si: I to je k něčemu dobré. Dobré k tomu, aby ses cvičil v trpělivosti. Trpělivost není slabost, nýbrž síla.

*

Naši septimáni si vydávají psaný časopis »Nové proudy«. Půjčuje se k přečtení za 20 hal. Za tento mírný poplatek možno čísti básně, sportovní zprávy, filosofické úvahy, feuilletony, cestopisné črty a kdožvíco. Ty básně jsou ovšem pesimistické, sportovní zprávy entusiastické, filosofické úvahy negativistické, feuilletony ironické, cestopisné črty »humoristické«. Ze všeho nejpádělanější je ten humor. A nejpravdivější je ten pesimismus. Humor může mít jen ten, kdo se dovede odlišiti od dění kolem sebe, kdo našel odstup a přestal se ztotožňovati s tragi-komedií života. Toho pesimismu se děsí někteří pedagogové, pokyvují hlavami a povzdychují: ta dnešní mládež! Myslí totiž, že ten pesimismus je předzvěst. Nikoli. To

je epilog. Neklid dospívání vytrhuje jinocha z dosavadních vztahů, osamocuje ho a naplňuje vzdorem, zklamáním a bolestí. Končí se jinošství a počíná mužství. Staré umírá, a nové se rodí. Pesimism mladých — duševní smrt. Bez této smrti není znovuzrození. To je smysl mythu o ptáku fénixovi.

Naše mládež neumí čekat, řekl kdosi správně. Život je tvoření. K tvoření je třeba sil. Ty síly se musí uplatnit v určitém okamžiku na určitém místě. Mládí je shromažďování a rozvoj sil. Ba více: mládí je izolace sil. Ná- zorně: chci-li, aby mi z vodovodního kohoutku tekla voda, musím se postarati, aby neunikala z potrubí dříve, než dojde ke kohoutku. Vybíjí-li elektrický drát svou energii dříve, než dojde do žárovky, marně budu otáčet vypína- čem. Řídit se zásadou, že mládí se musí vybouřit, zname- ná porušovat izolaci, vyčerpávat síly před časem; mládí se nesmí vybouřit: mládí se musí soustředit, nalézt od- stup, umět čekat — zrát.

Vstupuje-li do života mládež vysílená, vybouřená a znechucená, není divu, že již není schopna budovat své životní štěstí. Nemá se nač těšit. Nemá v co doufat. Vše- ho již okusila. A nedovede tvořit, neboť nemá sil.

Vysvědčení se nazývá v studentské hantýrce všelijak: Humory, Příšerný večerník, Výplatní lístek, Národní cedule a kdožví jak. Vysvědčení je výslednicí žákova vě- dění; ale také jiných věcí: šťastných a nešťastných ná- hod, podvodů a podvůdků, špatných a dobrých nálad, dobré a nedobré pověsti a snad i přímlov, domluv a po- mluv, úsudků i předsudků, hodnocení absolutního i rela- tivního, slovem, vysvědčení je lidská, příliš lidská věc!

Jedním z uznávaných úkolů profesora náboženství jest přimlouvati se za ty, jimž hrozí nebezpečení. Ti, kdož ho žádají o přimluvu, ukazují tak přesvědčení, že jeho nejvlastnějším povoláním jest láska. To je jistě cosi pěkného. Jenže ne láska, jak oni jí rozumějí. Vzpomínám vždy slov svatého Augustina: »Špatně-li miluješ, nenávidíš: dobře-li nenávidíš, miluješ.« Není vrcholem lásky přikrývati kdejaké darebáctví. Špatná známka je často na prospěch. A než špatně milovati, raději dobře nenáviděti. A studentům říkám: »Na vysvědčení jsou známky zasloužené i nezasloužené. Pěkné i ošklivé. Na to nedbejte. Hled'te, abyste měli pěkné známky u Pána Boha. Na tom záleží vše.«

Když moje žákyně Zdeňka A. chodila do obecné školy, učil ji pan farář N. Zdeňka byla děvče bystré, pilné, čiperné — ale sebevědomé, ctižádostivé, pyšné. Už na obecné škole se dělávala důležitou, vynášela se nad spolužačky, všude chtěla být první. Na gymnasiu zrovna tak. Vysvědčení vždycky s vyznamenáním. Jedničky shora dolů, od náboženství po tělocvik. A té chlouby! I panu faráři chodívala ukazovat ty své výborné. Tak co se přihodilo i naší Zdeňce — kvartánce. Zas přišla k panu faráři s tím svým vysvědčením. Pan farář si nasadil brejle, přešel očima vysvědčení shora dolů, zdola nahoru, potom pošinul brejle na špičku nosu a přes okraj jejich se zadíval na tu slavnou kvartánku, čekající, co tomu pan farář řekne. — »Víš co?« ptal se pan farář. »To je krásné vysvědčení, věru. Mám z něho radost hlavně k vůli pánům rodičům. Ale víš, co bych ti tak jednou přál?« — »Co prosím?« hbitě se tázala Zdeňka. »Přál bych ti,« povídal pan farář trochu pomaleji, »abys tak jednou propadla.« — »Propadla?« vykulila Zdeňka oči. »Ano, propadla,« opakoval pan farář docela vážně. »Ji-

němu bych to nepřál. Ale tobě by to jen prospělo. Ty jsi takové domýšlivé, sebevědomé děvče, myslíš si, že nad tebe není. Tobě by věru udělalo dobře, kdyby tě Pán Bůh trochu pokořil.«

Tak léčil pan farář N. naši Zdeňku z domýšlivosti. — Jenže, pane faráři, na tak těžkou nemoc jedna injekce je málo!

Slyšel jsem vtipnou definici dnešního studenta: student je lenoch, který si občas zadře, nebo dřič, který si občas zalenoší. Dobře, řekl jsem, něco na tom může být. Tím však není řečeno, co student je, nýbrž co student není, nebo co student býti nemá. Nemá být ani lenoch ani dřič. Ne lenoch: má se učit. Ne dřič: nemá se učit jen pro známky. Voilà tout.

Jeden pan profesor sekundánům, kteří jsou příliš líní, aby dávali pozor, jak se násobí zlomky: »Hoši, já vám něco povím. Byli tři lenoši. Nic nedělali, jenom pořád leželi a spali. Jednou se stalo, že v jejich domě vypukl požár. Ale ti tři lenoši se ani nehnuli. Když už je začal dusit kouř, povídal jeden: »Ka-ma-rá-di, ho-ři!« Nikdo z nich se ani nehnul. Teprve po chvíli povídal druhý: »Však oni nás odnesou!« A třetí zívá: »Aááách, že se vám chce mluvit!«

Ve škole se zapisuje každá zameškaná hodina. A každá taková hodina musí býti řádně omluvena. Když ne pravdou, aspoň lží. Jinak se objeví na vysvědčení hodina »neomluvená« a špatná známka z chování. A což, studente, ty ostatní hodiny — hodiny mimoškolní, promarněné, proběhané, procourané, proležené a prolonošené —

ty se nesčítají? Nebude jich snad tolik, že celý život bude »neomluvený«?

Milý studente, ruku na srdce! Vždy upřímně a podle pravdy! Říkáš ovšem: zítra začnu! Zítra. Proč ne dnes? Samé rozběhy, samé počáteční kapitoly. Čtenáři románů se dívají dozadu, jak to dopadlo. Což, jaká bude poslední kapitola tvého románu? Léon Bloy napsal: »Do ráje se nevstupuje ani včera, ani zítra, nýbrž dnes.« — Ne včera: čas promarněný není možno dohoniti. Ne zítra: zítra už může být pozdě. Dnes! Co chceš začít zítra, začni dnes. Již dnes. A nejen začít: vytrvati. Studium je přece snaha, úsilí, píle, práce. Studium není jen nadání, důvtip a chytrost. Studium je vytrvalá práce. Student musí pracovati. Ty výrazy: práce, snaha, píle už samy ukazují do oblasti mravní. Tak jako poslání vědce, tak i úkol studenta je především úkol mravní. Objeví-li se najednou neprospěch u studenta, který dosud vynikal, je možno s jistotou předpokládati, že závada je v jeho mravním životě.

»Má ten váš hoch vůbec o něco zájem?« tázal se jeden pan kolega otce neprospívajícího studenta. »Ó ano, zajímá se o radio.« — »To je ovšem málo,« řekl pan profesor.

Non scholae, sed vitae discimus — ne učíme se pro školu, nýbrž pro život. Touto průpovědkou hledí někteří páni profesoři dodati svým žákům větší chuti k učení, ba co dím, propůjčiti suchopáru školské dřiny jakési vznešenosti. Škola jest jen předsíň života. — Tuze to nepomáhá. Studenti se většinou učí jen proto, že to profesor žádá a že z toho dává známky. Dnešní sou-

stava školní je příliš extensivní, student ani se nemůže všemu poctivě naučiti. Pomáhá si podváděním. Hledí při zkoušení všelicos vyčíst, dává si napovídat, při komposicích opisuje. Jeden abiturient mi řekl, že jediné, čemu se dokonale naučil na střední škole, jest podvádění. Neučíme se pro školu, nýbrž pro život. Krásné rčení. Snad se také zapomíná, že na základě toho rčení leckdy uvažují studenti o bezcennosti mnohého, čemu se učí ve škole. Nač se mám učit latině, vždyť to v životě nebudu potřebovat? táže se mnohý. Jiný stejně soudí o řečtině, deskriptivní geometrii, chemii a počtu diferenciálním. Můžeme je utěšovat, že nikdy člověk neví, co bude potřebovat, nebo že ty zdánlivě neživotné disciplíny slouží k cvičení paměti, úsudku a slohového vytríbení. Načež oni odpovídají, že by spíše byli ochotni se tříbit na něčem užitečnějším. Můžeme jim dokazovat, že to vše náleží k tak zvanému všeobecnému vzdělání, kouzlice jim před zraky jakýsi společenský salon, kde krásné a duchaplné dámy s nimi budou hovořiti o římských lyricích a recitovati zákon Snelliův, či zkouseti je, vědí-li, jaká je atomová váha kadmia nebo uranu. A oni nanejdvýš uznají, že tak zvané všeobecné vzdělání uschopňuje nanejdvýš k řešení křížovek: na příklad, má-li člověk rychle si vzpomnout na nespalitelnou látku, hola, už to má: je to asbest — a ne, jak kdosi máje kromě všeobecného vzdělání také notnou dávku zlomyslnosti, pravil, že je to viržinka.

Ale žert stranou: věc je příliš vážná. Neučíme se pro školu, nýbrž pro život. Milí studenti, v Summě svatého Tomáše lze čísti něco velmi útěšného: Duše od těla odloučené uchovávají si všechno vědění získané zde na světě. Duše si odnáší na věčnost všechny vzpomínky a všechny vědomosti pozemského života. (S u m m a T h e o l. I q 89 art 5—6.) Říká-li se, že se učíme pro

život, je to málo. Učíme se pro život věčný. *V i t a e
a e t e r n a e d i s c i m u s.*

Stín všeobecného vzdělání: tito lidé mluví o všem a do všeho. A měli by mluvit jen o tom, čemu rozumějí. Lebrun napsal pro ně epigram: »Zná Pindara a Homéra, zná Platona a Aristotela, Mojžíše a Sanchoniatona, umí řecky, čínsky, bretonsky: jen jedno neumí: mlčeti.«

*

Dnešní studující mládež je mládež celkem neradostná. Tato these se vyslovuje až příliš často. A hned bývá po ruce srovnání: To my, když jsme studovali . . . etc. Ale nechme raději stranou, co jsme dělali, když jsme studovali. Dnešní student ráno vstane, »štve se do boudy«, kantoři ho tam »otravují« pět hodin a když přijde domů, zase aby »dřel« na příští den. Nejkrásnějším jeho dnem je sobota, poněvadž v neděli se nezkouší. Zcela nesmyslné jest viděti příčinu této neradostnosti studentstva jen v profesorech. Vinen je spíše systém vyučovací, pod jehož jhem trpí učitelé neméně než žáci, příliš extensivní osnovy vyučovací, zabírající skoro všechny vědní obory, ale nejdoucí v ničem do hloubky. A radost z učení je v hloubce, ne v šíři vědění. Extensivní osnovy si představují studenta jako učence en miniature, jako mikropolyhistora, do jehož mozku se dá nacpati libovolné množství vědomostí. Už primán s sebou tahá do školy spoustu tlustých učebnic: i po stránce fysické je to přetěžování, poněvadž aktovka se zeměpisným atlasem a jinými pomůckami váží až 9 kg. Tento ubohý, tíhou knih zkřivený soumar vědy je přímo symbolickou postavou neradostnosti naší studující mládeže.

*

Každá doba má své typické postavy, ztělesňující tak-
řka a vyjadřující její ideály. Středověk je vyjádřen po-
stavou mnicha a rytíře. Typické postavy nové doby byly
určovány různě: mluvilo se o šoféru, sandwichmanu, pi-
lotu, rekordmanu, sportovci. Kdybychom se v tom určo-
vání řídili ideály kluků od primy do kvinty, vyšel by
z toho vítězně automobilista a footballista. A to ovšem
znamená, že ti kluci nejsou ani automobilisty, ani footbal-
listy. To znamená jen, že by rádi byli majiteli aut a slav-
nými hráči kopané. Nic více. Chcete-li vědět, co ti kluci
jsou, musíte je změřit právě těmito jejich ideály. Tedy,
tito kluci jsou fandové. Fanda — fanoušek, to je zčeštění
a zdůvěrnění slova fanatik. Vyznají se dokonale ve všech
značkách aut a chodí se dívat na nedělní kopanou. Tot
vše. Zajímají se o sport. V pondělí ráno po první hodině
běží do trafiky pro pondělníky s výsledky nedělních zá-
pasů. Je tedy nezbytno jim říkati: »Pěstovati něco jest
lepší než zajímati se o něco. F i e r i, n o n v i d e r i. Ten
běh do trafiky je ovšem také sport, ale těch 20 hal. za
noviny je škoda. Kupte si za ně u školnice housku.«

Avšak spravedливо jest říci, že i v tom fandovství jest
utajen určitý rys touhy po heroismu: mládež tato miluje
vypětí sil, výkon, soutěž, vítězství. Ale tato touha není
usměrněna a vřazena v správnou stupnici hodnot. Výkon
fysický se staví nad výkon duševní. Pěstění těla nad
pěstění ducha. Prostředek se povyšuje na cíl. Chybí řád,
pravidlo, řehole. Nerozlišuje se dobře mezi potřebným,
užitečným a zbytečným. A tak vidíme, že naše mládež
napřed dělá věci zbytečné, potom užitečné a nakonec te-
prve věci potřebné. Student přijde ze školy, hodí aktov-
ku s knihami do kouta, naobědvá se. Další program je:
procházka, jízda na kole, lyžování, bruslení, kopaná nebo
házená. K večeru přijde domů unaven. Něco si čte, vy-
volává snímky, hraje si s kocourem nebo poslouchá radio.

Potom si vzpomene, že by se měl také učit. Ale už je tuze ospalý: i slíbí si, že ráno brzy vstane a všechno dohoní. I poprosí maminku, aby ho vzbudila o pěti, nejposléze o půl šesté. A ráno se mu ovšem nechce z postele a všechny maminčiny domluvy a výzvy jsou marny. Konečně si dá říci, ohromnou rychlostí se obleče a umyje, popaří si jazyk horkou kávou, rohlík strčí do kapsy a běží úprkem do školy, aby tam dorazil aspoň deset minut před zvoněním a něco opsal a pochytil od kamarádů. Na těchto skutečnostech spočívá aktuálnost mých výkladů z dějin mnišství. Mnišství je život podle určitých pravidel. Řehole, z lat. regula, značí život pravidelný. Přesné rozdělení času a práce: napřed věci potřebné, potom užitečné a nakonec zbytečné.

Ale to je tak: té pravidelnosti má student každý den ažaž: přesný rozvrh hodin, přestávky, zvonění, sedění a pozornost při výkladech: ký div, že si to vynahrazuje doma vši možnou nepravidelností, převráceností, nepřesností a ledabylostí: i jeví se prostě tím, čím mnich bez klausury, bez poslušnosti, bez modlitby, bez choru, bez hábitu a bez cingula.

Vynikající gynekolog a sociální hygienik Albert Niedermeyer vzpomíná na svá studentská léta: »Jako dítě jsem byl velmi nemocný a slabý, trpěl jsem od raného dětství ušní chorobou, dlouhá léta jsem nesměl plavat, prodělal jsem několik těžkých zánětů plic. Mimo to jsem byl ve třídě nejmladší a nejmenší — nebylo pro mne štěstím, že jsem přeskočil jeden školní rok a tak se dostal do třídy, kde byli hoši mnohem starší a silnější. Teprve na vysoké škole jsem dohonil, co mi chybělo na vzrůstu a tělesných silách. Ve škole jsem cvičil špatně a zůstával jsem za ostatními tím více, čím více se učitel tělocviku zabýval těmi, kdo dobře cvičili, a málo si vši-

maš slabých, kteří tělocviku potřebovali nejvíce. Ani v ta-
nečních hodinách jsem nesklidil vavřínů: slovem, kdy-
bych nebyl býval tak dobrým žákem a snad i dobrým
kamarádem, nebyl bych ve třídě obstál. Pocit, že budu
»pořád zaražený«, mne dlouho neopouštěl a byl mi na
překážku právě tam, kde jsem měl nejvíce býti hrd. Mož-
ná, že s touž potřebou vyrovnati se druhým souvisela
i snaha dokázati v pití totéž, co nejsilnější pijáci, a nejen
to, nýbrž i předstihnouti všechny. N e c h t ě l jsem uzná-
ní na poli duchovním, nýbrž na poli tělesném. Tenkrát
to bylo tak, že závodění v pití a rvaní, spojené s nejhrub-
ším možným chováním, se pokládalo za jakousi formu
jadrnosti a poskytovalo studentu vítané příležitosti, aby
vnější obhroublostí a umělkovaným sebevědomím zakryl
vnitřní nejistotu.« (W a h n, W i s s e n s c h a f t u n d
W a h r h e i t. Lebensbekenntnisse eines Arztes. A.
Pustet, Salzburg-Leipzig 1935, S. 51—52.)

Z tohoto tristního obrazu předválečného studenta pa-
dají některé neutěšené stíny i do naší doby, a i když je
zřejmo, že student dnešní i v ohledu mravním stojí výše
nežli student předválečný. Jedno zůstává nezměněno: že
se student jaksi stydí hledati vítězství na poli ducha.
Učí-li se pilně, nerad to přiznává ze strachu, aby nebyl
pokládán za dříče. Učiti se je jakousi hanbou. S tím silác-
tvím je to dost povážlivé: nezávodí sice v pití, ale oddává
se sportu pro sport, ba co horšího, nepěstuje ani sport,
ale zuřivě se o něj zajímá, jako by výkony tělesné byly
nejdůležitějšími výkony na světě.

Do školy chodívají všelijací obchodní cestující a nabí-
zejí pánům profesorům knihy, obrazy, učebné pomůcky,
mýdla, dopisní papíry, plaketky, losy a já nevím co.
Škola se proti nim brání buď nápisem ve vestibulu: »Po-

domní obchod zakázán.« Nebo přísným dozorem školníka. Někde dokonce i uzavíráním školní budovy v době vyučování.

Stalo se to osudným na dvou ústavech. Do prvního přišel pan zemský inspektor a vystupoval již po schodech do prvního poschodí. Školník vyběhl a volal za ním: »Kampak, dědečku?« A na druhém, kde zavírali, musil pan inspektor zazvonit u dveří. Otevřelo se okno v přízemí, vyhlédl pan profesor, který tam právě vyučoval, a prohlásil: »Nic nekoupíme!« a opět okno zavřel, a to ne bez rámusu.

Poučné i pro vás, studenti. Je třeba s každým jednati a mluvit slušně a taktně, nikdy v nikom neviděti vetřelce, nýbrž vždy člověka, který má svůj úkol a cíl a snad i těžký úděl životní. I podomní obchodník zaslouží dobrého přijetí. Jistě nechodí po domech jen tak pro své vyrazení.

Shora uvedené případy neznamenały zrovna urážku pro pana inspektora — on sám to vypravoval se smíchem. Ale ukazují smysl a cenu zdvořilé otázky: »Co si, prosím, přejete?« — »Koho, prosím, hledáte?« Přílišná či zbytečná zdvořilost nikdy není zdaleka takovou chybou jako nezdvořilost.

Nejde mi z mysli několik odstrašujících přímo příkladů nezdvořilosti v chování studentů. Student na návštěvě sedí nohy křížem a prsty bubnuje na stůl. Píše svému profesorovi tužkou na korespondenčním lístku. Pozván k večeři nepřijde a neomluví se. Starší dámě podává ruku. *E t c e t e r a s i m i l i a*.

Není mi ideálem onen úzkostlivě zdvořilý Řek, o němž vypravuje stará povídka, že při pohřbu své dcery pokládal za svou povinnost omlouvati se divákům proto, že přináší tak velkému zástupu mrtvolu tak směšně nepatrnou.

A také je jisto, že nejkrásnější způsoby bez ducha lásky jsou mrtvy. Lepší než krásná slova jest účinná pomoc. Lepší než soustrastný list jest vroucí modlitba. Zdvořilost musí vycházeti z lásky: jinak se stává prázdnou formou. Zdvořilost musí vyvěrati z nejhlubších zřidel křesťanského citění a nejen citění, nýbrž i přesvědčení. To je třeba zdůrazniti pro případ, že slušné chování označuje se studentům pouze jako společenská nezbytnost a jako prostředek životního úspěchu.

Co forem se týče, je sice zřejmo, že nelze jich pěstovati a požadovati pro ně samy, nýbrž jedině jako součást výchovy mravní a estetické, přece je nepochybně, že už samy o sobě mají vliv na vnitřní utváření člověka a bylo by hrubou neznalostí psychologie popírati to. V knize *Le gouvernement de soi-même* vyložil A. Eymieu zákonitost vztahů mezi vnitřními stavy a jejich zevními projevy.

Každý stav duševní má své zevní známky. Ten stav a ty známky jsou nerozlučně spojeny: nejen že duševní stav se projevuje zevními známkami, ale také naopak, zevní známky vyvolávají duševní stav.

Nemluvě ani o Buffonovi, který musil míti bezvadné manšety a zlaté pero, aby mohl rozvinouti eleganci svého stylu, víme, že dělníci a dělnice, venkované a venkovan-ky, když se oblékají svátečně, mají vznešené pocity, jichž neprožívají ve všední dni.

Říká se sice, že hábit nedělá mnicha: trochu ho dělá.

Fouillée se dokonce domnívá, že péče, kterou věnuje žena své kráse, vytváří i mravní její krásu.

Předstírání šílenství vede k šílenství.

Přizpůsobujeme-li své chování určité společnosti, časem to chování nás promění i povahově.

Mladíci si libují v paradoxním počínání. Dělají se horšími, než jsou: nahánějí strachu, chtějí se zdáti surovými,

hrubými, bezcitnými. Dělají j a k o b y. Neštěstí je v tom, že se takovými stanou.

V Oberrammergeau se připravují herci na své úlohy tím, že zachovávají i v občanském povolání dispoziční své úlohy (nosí vousy atd.).

Jak využití těch skutečností? *Faire comme si.* Zbabělec jda nocí píská si, jako by se nebál, aby si dodal odvahy.

Divoši, když jdou do boje, šermují svými zbraněmi, napodobují v tancích nelítostný boj, zuřivě křičí, aby se i duševně uvedli v stav válečný.

Turenne v boji sám k sobě: »Třeseš se, stará kostro, máš strach? Já ti ukáži jiné věci!« A pobídl svého koně, aby se vrhl v nejlítější seč.

Velmi se vytýká dívkám, že nerady pozdravují své profesory. Když jsou v primě, uklánějí se přehorlivě přímo do pravého úhlu. V sekundě už je to úhel jen šedesátistupňový, v tercii pětatřicetistupňový, v kvartě třicetistupňový. Na vyšším gymnasiu pozdravují dívky jen úklonou hlavy: a ta je tím menší, čím vyšší třída. Onehdy tvrdil jeden pan kolega, že oktávanky pozdravují jen jakýmsi přikrčením nosu. Po maturitě nepozdravují ovšem vůbec, nýbrž odpovídají jen více nebo méně milostivě na pozdrav pánů profesorů. Onehdy mohl Šotek kolegy M. přijít o život. Šotek je pes, kterého kolega M. vodívá na šňůře. A tak se stalo, že kolega M. potkal dvě bývalé žákyně našeho ústavu. A ty dvě žákyně ho samy pozdravily. Jelikož to byla věc nebývalá, zapomněl kolega M., že vede Šotka na šňůře — mimochodem řečeno, na šňůře velmi krátké — vztáhl rychle ruku pro klobouk, ale tím pohybem octl se milý Šotek mezi nebem a zemí:

pohled na ubohého viselce s vyplazeným jazykem vzbudil nemalou veselost u kolemjdoucích.

Pozdrav je něco vnitřního i vnějšího: má duši i tělo. Tělem pozdravu je vnější symbolický úkon: úklona, smeknutí, přiložení ruky k hlavě, vztyčení pravice. Tyto symboly jsou věcí konvence a mnoho na nich nezáleží. Nebývají zrovna ani duchaplné: smekání klobouku na příklad je hodně zastaralý způsob pozdravu, jeho symbolismus — byl-li kdy jaký — je zapomenut. Smeknouti klobouk má zevnějšně podobný účinek jako odložití jinou část oděvu na okamžik. Jak by asi vypadalo, kdybychom na pozdrav zouvali jednu botu, rozvazovali kravatu nebo rozpínali knoflíky u vesty? Vyplazují-li Tibetané na znamení úcty jazyk, lze to podle našich způsobů právě tak odůvodniti jako naše smekání: a padali-li jesuitští misionáři osmnáctého století na kolena před císařem čínským Yung-Čingem, nečinili tak proto, že by ho uznávali za Syna Nebes, nýbrž proto, že to bylo na čínském dvoře zvykem. Tedy zvyk, tradice, konvence. To je tělo pozdravu. Duše pozdravu je přání, aby ten, koho potkáváme, byl zdrav na duši i na těle. Už etymologie slova pozdrav to naznačuje. Pozdrav by neměl býti formalitou. Neměl by býti tělem bez duše. Přání dobra není jen něco psychologického, vnitřní jakési dění, uzavřené a neúčinné. Duch je skutečnost, a to skutečnost vyšší a dokonalejší, než je skutečnost fysická. Podléháme stále příliš materialistické pověře, že skutečno jest jen to, co lze hmatati, že skutečné dění jest jen dění hmotné. Přání jest něco na výsost skutečného: přejeme-li někomu dobré, bude mu dobře. To není magie. Čtème Písmo Starého zákona — člověk starozákonní se chvěje, proklíná-li ho někdo. Moderní psychologismus říká, že to je zpředmět-

nění ducha. Ať si to vykládají psychologisté a okultisté jakkoliv — je to živé vědomí, že duch je skutečno. Proto nemůže nám býti lhostejno, přeje-li nám někdo dobré či zlé: lhostejno nám může býti jen, co zevně dělá. Avšak o vnitřních věcech se přesvědčujeme jen podle vnějších projevů: neochotný a ledabylý pozdrav je vždy projevem nevůle a nelásky. Odepření pozdravu je kletba. Kdo nepozdravuje, nemiluje a — neodpouští. Prohlašovati pozdrav za pouhý postulát slušnosti je konec konců nevíra ve skutečnost ducha. Naučiti někoho slušnému chování a ničemu víc znamená vychovávat zločince. A není jiný úděl těch, kdož katechismus víry nahradili katechismem slušnosti.

V sekundě mají nového pana profesora z matematiky. Tuze se jim líbí, že pan profesor, než začne vyučovat, vždy se jim ukloní. Někdo by myslel, že to těm klukům bude k smíchu. A přece ne. Líbí se jim to. A mají toho pana profesora rádi. Z toho vidět, že *r e v e r e n t i a p u e r o* je věc nejen krásná, ale i užitečná.

A při tom to jsou darebové, ba co dím, i lotřící. Onehdy v poslední přestávce měl pan školník vyprodány všechny rohlíky. Když na to přišli, chodili jeden po druhém pro rohlíky. »Pane školník, já bych chtěl dva rohlíky!« To jen tak, aby toho dobrého muže rozhněvali. Napřed jen bručel, potom nadával a nakonec se rozkřikl: »Zatracení kluci, už jsem vám říkal, že žádné nemám!« *Q u o d e r a t d e m o n s t r a n d u m*. Studenti mají radost, když se někdo zlobí. Málokdo si uvědomuje, že chyba není jen na jejich straně. Chybuje i ten, kdo se dá rozzlobit. Kdo se zbytečně rozčiluje, projevuje nedostatek sebevlády, prozrazuje, že je slaboch — nu, a to ty kluky náramně baví.

Byla konference. Prof. Malý konstatoval s velikou přesností, že Kulík se učí jen tehdy, když je špatné počasí: jinak prý se nastrojí a chodí s děvčaty. Ředitel k tomu poznamenal sarkasticky: Snad se nebudeme modlit, aby bylo pořád špatné počasí? Bylo to přijato jako vtip.

Což, kdyby se někdo smál, když se čte z Březiny:

Bratři, z ruky do ruky si podávejme
víno silných v mé číši?

Nejde o počasí, jde o Kulíka. Jde o to, záleží-li nám na tom, bude-li něco z Kulíka. A záleží-li, není důvodů, proč bychom se nemodlili ne sice za špatné počasí v přírodě, ale za dobré počasí v duši septimána Kulíka, jednoho z bratří svých.

Konferenční statistiky o prospěchu ukazují, že dívky se lépe učí než hoši. V procentu propadajících mají většinu hoši, v procentu vyznamenaných mají většinu dívky. To se dá všelijak posuzovat a vysvětlovat. Ale jediné uspokojující a správné vysvětlení je v různosti psychologie chlapecké a dívčí. Muž představuje psychologu prvek aktivní, žena pasivní — to je známo. Muž je tvůrce, stavitel, budovatel, bojovník, vladař; žena touží býti oceněna, pochopena, milována. Tu to máte. Znamky ve škole jsou výrazem ocenění a jakéhosi pochopení. Dívka se učí většinou pro známku. Vida — žena, jež chce býti pochopena! Kluk se učí, buď aby něco uměl, nebo aby nedostal doma výprask: ostatní je mu celkem jedno. A ještě jedna příčina neprospěchu hochů a prospěchu dívek. Studující dívky zřídka mívají jiný zájem kromě učení, leda četbu, kino, tanec, schůzky. Avšak hoši již velmi záhy propadají vášni sběratelské, pěstitelské a vůbec amatérské. Zájmy dívek jsou, dejme tomu, spíše universální, kdežto zájmy hochů mají ráz speciální: už mezi

primány najdeme filatelisty, akvaristy, fotografy, králíkáře, holubáře, botaniky, modeláře, konstruktéry, elektrotechniky, chemiky a last not least — hodináře. Mluvte si, co chcete, je v tom něco mužského: mužský sklon k odbornictví, snaha realizovati určité odborné znalosti a uplatniti určitá sběratelská, pěstitelská nebo technická pravidla. I mezi primány najdete experty a znalce všeho druhu: ani profesori se nevyznají ve značkách aut jako oni; a kdo se jim vyrovná v poučenosti o sportovních událostech? — Tady máte také vysvětlení: dívky nemají odbornických pudů: zbývá jim více času na učení, nevyčerpávají se koníčky: mají jen jednu manii, a to jsou památníky. To je, na štěstí, těší asi jen do sekundy: potom přec jen uznají, že to není k ničemu, když na jedné straně je od pana profesora citát z Kanta a na druhé verše od spolužačky z primy:

Zda vzpomeneš,
až budem staré babky,
že byly jsme kdys
i malé žabky?

V kvintě měli za úlohu v jazyku francouzském popsat naši gymnasijsní budovu. Jedna žákyně zakončila ji takto: »Snad jsem dobře nepopsala naši školní budovu, ale nemohu za to.« — Pan profesor, když to četl, velmi se rozčilil. Bral to tak, že ta kvintánka chtěla říci: »Neumím-li dost francouzsky, nemohu za to já, nýbrž pan profesor.« Mírnější živlové ve sboru profesorském ho hleděli nějak uchlácholiti, tvrdíce na příklad, že je vskutku velmi těžko popisovati budovu nevynikající nějakými krásami stavitelskými a že zřejmě daleko lépe by dopadl popis nějaké katedrály, nebo že to děvče chtě-

lo ten suchopárný popis zakončiti jakousi vtipnou poutou, kterou je třeba chápati ne jako heterokritiku, nýbrž jako autokritiku, nebo že to děvče má prostě vrozenou nechuť k franštině, které se nemůže zbaviti, tak jako má někdo nechuť k požívání hovězího masa nebo k poslouchání politických řečí. Avšak pan profesor se nedal uklidniti těmito řečmi, hrozil tomu děvčátku pomstou a prohlášoval, že si nic takového líbit nenechá, že si zavolá rodiče a navrhne špatnou známku z chování atd. Ba nebyl ani slyšán hlas nejumírněnějšího z mírných živlů, jenž pravil, že ta holčička při tom na nic nemyslela, že to napsala prostě z hlouposti a že jen my dospělí jsme náchylní viděti v každém nesmyslu nějakou narážku, dvojakost, zlobu, vrtoch a vůbec duchaplnost.

Dokladem, že i ta děvčátka mají vskutku dar sebekritiky, zaznamenávám v autentickém znění dialogisované psaníčko — zachycené v hodině dějepisu:

»Hanko, kam půjdeme odpoledne? Kdybych šla nakoupit, šla bys se mnou?«

»To je přece samozřejmé! Budu celé odpoledne doma. Budeš-li moci někam jít, přijď jen pro mne. Teta nebude asi doma, půjde k Evženovi. Co budeme dělat zítra? — Otec není doma. Proto mohu dělat, co chci. Tedy odpoledne půjdeme nakupovat. Potom se můžeme trochu projít. Ale na korso ne. Přece tam nepůjdu ukazovat, jak umím šmajdat. Zítra odpoledne musím k tomu tyranovi (k zubaři? — či na hodinu franštiny?). Odpoledne, když bude škaredě, půjdeme do kina. Bude-li pěkně a budu-li moci obouti ty červené boty, půjdeme chvíli na korso. Nepůjde-li to, budu musit zůstat doma.«

Povídala kvartánka Lhotská: »Ani mne nenapadne chodit s kluky do školy. To bych bylo hloupá. Víš co,

Máňo? Nejlepší je namluvit si nějakého doktora nebo inženýra. Nemusíš nic dělat a máš se dobře.« Jenže zatím se doktoři a inženýři o kvartánku Lhotskou nezají-
mají. Zajímá se jen jeden sextán. Čekává na ni za ro-
hem, když jde večer z hodiny francouzské konversace. Sextán Vomáčka ovšem není žádná zajištěná existence a kvartánka Lhotská má na něho vztek. A nemůže se sextána zbavit. Svou nevoli vybíjí jednoho večera tím, že svého dvouletého bratříčka učí říkat: »Vomáčka je vůl!« A má d'ábelskou radost, když malý Mireček po ní opakuje: »Vomácta je vůj!«

Daleko větší štěstí má sextán Mucha. Dokonce má i v sekundě množství tajných ctitelek, jak svědčí tato po-
hádka: »Byla zlá čarodějnice, která začarovala roztomi-
lého sextána v mušku. Krásná sekundánka byla zamilo-
vána do sextána. Jmenovala se Miluška. Jednou seděla na paloučku a vzpomínala na svého miláčka. Vtom při-
letěla muška a poletovala Milušce kolem hlavy. Sedala jí na ruce i na obličej, ona se rozzlobila a začala se ohán — — —« to je, prosím, konec té pohádky, poně-
vadž to psala Marketa v zeměpise, dělajíc, jako by si dělala poznámky. Když byla v nejlepším, sebrala jí to paní profesorka a jako hrozný dokument mravní zkaže-
nosti sekundánek přinesla do sborovny.

Ubohé kvartánky! Ubohé sekundánky! Neviním je. Líto jest mi jich. Erotisace dětí. Tato děvčátka poslouchají, o čem hovoří jejich maminky a jejich starší sestry. Čtou románky: Lidunčino štěstí, Světlo jeho očí, Sextán-
ka, Prohlížejí ukázky chystaných filmů. Kupují si Hvěz-
dy a Moravanky. Co čtou, co vidí a co slyší — vše vy-

znívá v jedno: smysl života je v lásce, pohodlí a přepychu. Škola je nevychovává. Vychovává je ulice, literatura, film. Nerozčilujte se, paní profesorko — je to zbytečné. My všichni jsme vinni. My dospělí více než tyto děti. Kdybychom byli lepší, než jsme, i tyto děti by byly lepší, než jsou. Nežádejte si trestu pro tuto sekundánku. Jen nevinní mají právo souditi. Ale není zde na zemi nevinných. A i kdyby byli, jejich milosrdenství by bylo silnější než sama spravedlnost.

»Heleď, Jarko, my jsme si udělaly v septimě soutěž krásy!« — »No, a jak to dopadlo?« — »Nijak, každá dostala jen jeden hlas.«

Z čehož vyplývá, že to byla vlastně soutěž hlouposti.

*

Vykládám terciánkám, že nemají nadarmo vyslovovati jméno Pána Ježíše a jeho Matky. Křesťanu jsou tato jména posvátná. Nevyslovuje jich bez potřeby. A abych dodal svému výkladu větší síly: »Máte jistě spolužačky izraelského vyznání. Slyšely jste, že by některá z nich pořád volala Mojžiše a Eliáše? Jistě že ne. Byla by v tom neúcta k velikým prorokům Starého zákona. Nu, a vidíte . . .« Hlásí se Irena Stanická: »Prosím, ony také berou jméno Pána Ježíše a Panny Marie nadarmo!« — »Možná, odpovídám, patrně se tomu naučily od vás — tím smutnější to jest!«

Deset oktávánek hledá vážné seznámení za účelem sňatku. Znač. »Místo knihy — vařečka« 19340-X do adm. »L. N.« v Brně. — Tak tohle jste si daly o vánocích do novin, drahé oktávánky. Možná, že je to jen vaše žertovná glosa k současným událostem v ženském světě.

Ale také je možno, že nežertujete. Ale ani v tom případě se mi nelíbí váš insert. A to proto, že jste napsaly: M í s t o knihy vařečka. Odhazujete knihu. Kopete do učení. Kašlete na vzdělání. Vy — které hledáte vážné seznámení za účelem sňatku. Vy — budoucí nevěsty. Vy — budoucí matky. Vy — první vychovatelky svých budoucích dětí. To se mi nezdá. Pravda, není vám třeba studovati práva, technické vědy, cizí literatury. V těch oborech byste asi nic zvláštního nevykonaly. Ženy nestrojily lokomotivu, nevymyslily žárovku, nezkonstruovaly ani podmořský člun ani letadlo. Ale vykonaly nesmírně více. Vychovaly světu vědce, básníky, hrdiny a světce. Vychovati člověka jest víc než vynaléztí strojek na holení. Vychovat člověka jest dílo velikého umění. Ale není to jen umění — je to také vědění. A proto — myslíte-li to vážně, říkejte si: K r o m ě knihy i vařečka. Vařečka totiž není jen instrument kuchařský, nýbrž i vychovatelský, jak vás poučí všichni, kterým maminky vyplácely vařečkou.

Četl jsem o Kantovi, že měl zvyk, kdykoliv přednášel na universitě, upíratí pohled na určitý předmět. Nějakou dobu bylo to místo na kabátě jednoho posluchače, kde chyběl knoflík. Jednoho dne však se objevil student v posluchárně s knoflíkem již přišitým. Kant počal svoji přednášku a soustředil pohled na obvyklé místo — a objevil na něm knoflík. Ta věc jej úplně zmátla, takže jen stěží skončil ten den svoji přednášku. Tento případ, pokud Kanta se týká, hodil by se Pascalovi jako doklad k úvaze o ubohosti člověka. Já bych byl skromnější a nezajímal bych se tak o Kanta, jako spíše o toho studenta. Rád bych věděl, přišel-li si ten knoflík sám či jiný tak učinil. Zdá se, že sám si jej nepřišel. Kdyby byl pořádný,

nechodil by s utrženým knoflíkem ani jeden den. Přišla mu jej bytná, nebo teta, ke které přišel na návštěvu?

Kosmák říkával, že špatný student, který týdně za groš nití nevyšije. Jinak, co Kanta se týká, byl by v naší době pochodil mnohem lépe. Na místě toho nepořádného studenta by byla seděla hezká slečna s nabarvenými rtíky a měla by také utržený knoflík na kabátku. No — a vydrželo by to nejméně dva semestry. A v řadě Kantových spisů by možná přibyl svazek: *Kritik der unpraktischen Vernunft*.

Na chodbě pláče jedna primánka, obstoupena sborem spolužaček. Dozírající profesorka přichází a ptá se, co se jí přihodilo. »—sím, jedna terciánka ju liskla!« — »A to jsou ty terciánky tak zlé?« — »—sím, ano,« žalují primánky, »—sím, ony také škaredě mluví! —sím, ano, —sím, ony vám říkají Baba! —sím, ano, a paní profesorce Juránkové říkají Vrtule! Ano, —sím, a panu profesorovi z kreslení říkají Tonda a panu řediteli Kufr!« Taková je tedy pomsta rozžalovaných primánek. Z toho stížnost v konferenci. Důtka terciánkám. V oběžníku přísný zákaz přezdívatí pánům profesorům. Jen jeden člen sboru profesorského to nebere tragicky, profesor Vosyka, třídní VIIb. Táže se svých studentek: »Jak mně říkáte mezi sebou?« Dlouho nic. »Táži se, jak mi říkáte mezi sebou.« Zase nic. »Dohnálková, vy mi to řeknete!« Dohnálková: »Prosím, říkáme vám Rhetor.« — »Já vím, že mi říkáte Rhetor. My jsme také říkali svým profesorům všelijak. Tak já vám, milé dívky, něco povím. V řeči se projevuje národní povaha. Čilá vnímavost pozoruje chyby a slabiny druhých. Žádný jiný národ nemá tolik posměchu ve vlastních jménech jako národ český. Koukal, Zbořil, Skočdopole, Osolsobě, Opletal,

Pácal, Vyvrzal, Škrabal, Drbal, Hnátek, Zubatý, Nepustil, Drahorád, Smetáček, Kokta, Kulhánek, Hrbáček, Hrubý, Malý, Bezrouk, Nosál, Okáč, Kudrna, Semotám, Chlebeček, Vomáčka, Nečesaný a co já vím. To je svědectví o pozorovacím daru české duše, ale také o zlomyslnosti, nelásce k bližnímu, neúctě k autoritě. Je to v národní povaze — nectnost, kterou tak příkře zavrhuje Evangelium: Třísečku v oku bližního vidíš, trámu v oku vlastním nevidá? Uvědomte si to, milé dívky: takoví jsme. Naše matriky to budou hlásat navždy. Většina našich vlastních jmen vznikla z přezdívek. V těch matrikách už se to spravit nedá. A dá se to a musí se to spravit v srdcích. Jsem rád, že už tu zase visí kříž. Hled'te, aby tu nevisel nadarmo.« A septimánky klopí hlavy. Některé se dokonce i červenají. Jsou to ty, které vymyslily toho Rhetora?

Vykládám primánům o nanebevstoupení Páně. Hlásí se Holík. »Prosím, já kdybych byl s apoštoly na hoře Olivové, prosím, já bych se chytil Pána Ježíše za nohy a, prosím, já bych se dostal do nebe.« Třída se směje. Ptám se Holíka: »Víš, co je to černý pasažér?« — »Prosím, ano. To on vleze do letadla, když se nikdo nedívá, nebo, prosím, on se schová na lodi do sudu a jede zadarmo.« — »Tak vidíš — ale do nebe se nikdo nedostane načerno: jen ten, kdo se řídí podle učení Krista Pána. Ale chytit se Pána Ježíše za nohy by nebyl špatný nápad. Pán Ježíš by řekl: Holíku, chytň se mne kolem krku a drž se dobře — poněvadž Pán Ježíš chce, abychom ho milovali a z lásky k němu jeho přikázání zachovávali.«

Není možno studentům upříti smysl pro solidaritu, byť se někdy projevovala ve směru nesprávném. Kolega při-

rodopisec chodí teď z jara se sextány do přírody, a tam i zkouší. Stojí uprostřed a hoši v kruhu kolem něho. Brzy výpozorovali, že vyvolává ty, kteří stojí vzadu, poněvadž se domnívá, že se tam schovávají z obavy, aby nebyli vyvoláni. Výsledek: ti, kteří neumějí nic, stavějí se nyní dopředu, a ti, kteří umějí, se schovávají, aby byli vyvoláni a uchránili ty ostatní před zkoušením. Obětují se jaksi za ty druhé. Řekne se, že je to nepravá solidarita, jak se v životě školním uplatňuje napovídáním, opisováním, podváděním, když se zkouší, mlčením, když se něco vyšetřuje. Budiž: ale solidarita to je, i když nepravá. Nikdy by ji neměl vychovatel zavrhovati, dokud se nepokusil zhodnotiti ji ve smyslu kladném a převésti na pravé pole. Bratrství, kamarádství, společenství jsou veliké věci. A řekněme přesněji: křesťanské věci. Křesťanství se přece zakládá na společenství všech se všemi. Kdo se osamocuje, odlučuje, v sebe uzavírá, není pravým křesťanem. Kristus učí modliti se: Otče náš — náš, ne můj: to znamená: nejsem tu sám. Křesťanské náboženství není jen poměr jedince k Bohu, nýbrž i poměr obce k Bohu. Je vlastně počátkem nevěry, vyhýbají-li se věřící společné modlitbě, společné bohoslužbě: odspolečenštění znamená odkřesťanění a zánik v nevěře. Je třeba si vážiti ducha společenství, bratrství, kamarádství v lidech — je to skutečnost, na kterou vždycky je možno naroubovati pravého ducha společenství křesťanského.

Ještě doklad nepravé solidarity: v matematice někdo šoupe nohama. To se rozumí, dělá to Novák. »Kdo to tam šoupe nohama?« táže se pan profesor rozhorleně. Vinníku zřejmě hrozí vyvolání k tabuli. Vstává a »přiznává se« Krupička, nejlepší matematik ve třídě. Tomu se nemůže nic stát. Ano, je to lež a nemělo by to být. Je

to špatně chápané souručenství a nelze schvalovati, že je profesor takto klamán. Jde jen o to, jak získat Krupičku, aby se obětoval za kamaráda, jde-li o skutečné jeho dobro, jak ho naučit pravé obětavosti a jak zaměřit jeho lásku k věcem, jež jsou hodny hrdinství.

Snad se nemýlím, když se domnívám, že podstatným rysem v povaze moderní mládeže jest nebráti nic tragicky. Naše mládež nelomí rukama. A kdybyste ji chtěli dojmouti k slzám, musili byste učiniti něco velmi zvláštního, na příklad pozvati vynikajícího xylofonistu, aby na obnaženém břichu nějakého moc tlustého pána na plovnárně vám vyťukal smuteční pochod z pohřbu indiánského náčelníka. Ale tyto slzy by byly »zaručeně« netragické. Tragično ztotožňují dnes mladí s grotesknem a kdybyste od nich chtěli definici tragedie, řekli by asi, že tragedie jest, když se někdo holí a při tom se řízne do paty. Toto asi nevěděl otec jednoho oktávána, který ztratil přes prázdniny maturitní vysvědčení. Ten otec se náramně rozčiloval, zatím co syn byl zcela klidný. A tento nepochopitelný klid dohněval otce do té míry, že by byl syna málem na místě vydědil. — »Ale, tati,« konejšil ho syn, »podívej se, Atlantis byla dílem světa a také se ztratila!«

Na chodbě v přestávce je živo. Na doзору nový pan profesor, právě vyšlý z university. Aspoň tak vypadá. Kluci z kvinty do sebe strkají a povykují. To by nic nebylo, ale po chvíli nastává gradace, crescendo, ba co dím, ozve se i plesknutí jakési. Pan profesor přistupuje k původci toho plesknutí, kvintánu Jiřímu Kadeřábekovi, a mírně ho napomíná: »Studente, vy nejste kompetentní,

abyste zde intervenovali!« — Nato se obhazuje Jiří Kadeřábek: »Prosím, já jsem neintervenoval, já jsem mu, prosím, dal facku!«

Jen ten je šťasten, kdo v mládí byl mlád — tak zní téma jedné sextánské domácí úlohy. Z této krásné sentence neměli sextánové tuze velkou radost: to uvažování o životě jim nejde zrovna k duhu. Většinou se snaží napsati něco hodně úředně vážného, ušlechtilé optimistického a naivně libivého. Ovšem, školní sešit není památník ani deník. Je to artíkl úřední. Proto jsou ty úlohy skrz naskrz (to je hezké rčeníčko!) vylhané, pokrytecké, kaširované a jalové. Pod lacinou polychromií slovního bombastu přímo lze nahmatat tu ubohou sádku všeobecných, nic nevyjadřujících frází. Slovem: do úloh se pravda nepíše, aspoň do těch úvah o životě ne. Kdo v mládí byl mlád, ví dobře, že mládí není jen dobou slunné pohody, nýbrž také dobou těžkých nejistot, zápasů, tápání, práce a zklamání. Kdo v mládí byl mlád, trpěl a bojoval. V kontradikcích, rozporech a bojích zrál a zoceloval se jeho charakter. Ale, což to platno, sextánkové popsali tři stránky unylým povídáním o krásách mládí. Vidím je živě, jak to smolili: hryzali si nehty, kousali do držátek, vjížděli si rukama do vlasů — a potili se velmi vydatně.

III

Rodiče

Láska rodičů k dětem sama o sobě není ctností, nýbrž přirozenou náklonností. Hodnotou mravní se stává teprve tehdy, když se stane výrazem osobnosti otcovy a matčiny a když směřuje k vývinu mravní osobnosti dítěte. Už to znamená, že rodiče nesmějí vychovávat dítě pro sebe. Dítě není věc, není prostředek k ukojení rodičovských zálib a tužeb: dítě je osobnost, třebaš ještě nerozvitá. A jako osobnost má dítě právo na vše, čeho je třeba k jeho vývinu tělesnému, duševnímu, mravnímu a náboženskému.

Dítě jest osobnost nedokonalá a nehotová.

Dítě se nemůže rozvinouti bez světla lásky otcovské a tepla lásky mateřské. Láska rodičovská odhaluje možnosti hodnot a hledí je uskutečniti. Je dříve vírou v hodnotu než náklonností k hodnotě.

Cílem lásky rodičovské jest odhalené možnosti hodnot uskutečniti. To neznamená, že výchova je proces čistě vybavovací. V každé živé bytosti je soubor sil a schopností, avšak výchova znamená dáti jim určité tvary a vyvíjeti je k určitým účelům, nebo neznamená vůbec nic. Pokud je výchova tvořivá, je vždy v jistém smyslu násilná: je zásahem do lidského života a vzrůstu. Výchova je dobrodružství: člověk si je jist, že něco je pravda a má odvalu říci to dítěti. Člověk si je jist, že něco je správné a má odvalu žádati to od dítěte. Všechna výchova je tudíž autoritativní a dogmatická. Je divné, že lidé mluví

o odlučování dogmatu a výchovy. Jest výchova. Učitel, jenž není dogmatický, jest prostě učitelem, jenž neučí.

I když se výchova zakládá na autoritě, není autorita cílem výchovy, nýbrž toliko jejím prostředkem. Autorita není pro toho, kdo vychovává, nýbrž pro toho, nad kým jest ustanovena.

Poslušnost není ctností, jež by se měla pěstiti pouhým uplatňováním autority:

»Poslušnost jakožto podrobení vlastní vůle vůli cizí sama o sobě je nemravným poměrem, poněvadž smíme a musíme svou vůli podříditi jen vůli Boží. Jen když nějaký tvor může vystoupiti jako zástupce Boží, počíná se možnost mravně dobré ctnostné poslušnosti.« (Johannes Lindworsky S. J., *Erfolgreiche Erziehung*, Herder, Freiburg im Br., 1933, S. 14—15.)

Autorita se nesmí dětské duši vnucovat, nýbrž musí v dětské duši budovat. Cílem výchovy není zlomiti vůli dítěte. Vůle se uplatňuje nejen ve zlu, ale i v dobru. Je-li dítě zbaveno možnosti zla, jest zbaveno i možnosti dobra.

Všechno přílišné zdůrazňování autority pochází vlastně ze slabosti. Kdo jest si jist svým postavením jako vychovatel, nemusí to dokazovati násilím; násilí jest tu jen postup slabosti, jež napodobuje sílu.

Výchova k vnější poslušnosti je bezcenná dresura. Snad má jisté oprávnění u dětí docela malých. Většinou si myslíme, že vychovávati znamená hlídati, dozírati, napomínati, kárati a trestati. Ale to není výchova. To jsou jen některé prostředky výchovy a ne jediné a ne nejlepší. Těmi prostředky můžeme na příklad docíliti, aby se student ve škole choval slušně. Stačí to? Je vychován? Ano, je vychován pro školu. Ne pro život. Podívejme se jen, co dělá mimo školu. Přesvědčme se, jak smýšlí a jak

cítí. A uvidíme hned, je-li vychován. Vrchol výchovy: učiniti výchovu zbytečnou. Cože? Ano, učiniti výchovu zbytečnou. Ba, co více: učiniti i vychovatele zbytečným. Výchova musí směřovati k samostatnosti. Kdo je vychován, nepotřebuje již vychovatele. Je schopen správně mysliti a jednati i bez vychovatele. Dovede se vychovávat sám. Výchova, která není zároveň návodem k sebevýchově, není výchovou.

Dítě jest nárys osobnosti. Základní jeho tužbou jest touha po svobodě, samostatnosti, uplatnění sebe. Na této tužbě spočívá celá jeho budoucnost, cesta do života, volba povolání, založení vlastního krbu. Odpoutání dítěte od rodičů jest nejdůležitější událostí jeho osobnostního vývoje. Projevuje se nejčastěji nechutí k domovu, odporem k rodičům a k stáří vůbec. Tohoto odporu se starší generace obyčejně leká a hledí jej nějak zameziti. Jsou rodiče, kteří myslí, že nejlépe vychovají své děti, když jim budou dělat kamarády. To znamená, že jim pak nedovedou nic víc dátí než jiní kamarádi. A tak mladí vyrůstají bez otců, duševní sirotci. Jest obecným omylem v západním světě domnívati se, že mládež chce svobodu stůj co stůj. Jak se to říkávalo v období liberalismu? Musíme mít svobodnější, nezávislejší mladé pokolení. Proto se bojovalo proti víře v authority. A pravda jest, že mladá duše po ničem tak netouží, jako po někom, ke komu by mohla přilnout celou svou životní vírou, po někom moudrém, silném a zralém. Touží po autoritě, ne ovšem po autoritě oficielní, dané a vnucující se, po autoritě, která jest sama sobě cílem, nýbrž po autoritě, která jest dárkyní hodnot a která znamená službu nejvyšší. Bojovalo se proti autoritám — ale mladí lidé nemohou býti bez autorit a snad proto, jak míní Sigrid Undsetová, nové pokolení tak hladoví po autoritě, že se ochotně zapíše

třeba d'áblu. (V ě r n á m a n ž e l k a, Praha 1939, str. 102.)

Dáti dítěti svobodu a nic více je nejhorší způsob výchovy. Na podkladě svobody musíme dávat dětem hodnoty. Ty jsou jim cílem. Mládež chce krásu, dobro, velikost, moudrost a pravdu. A chce je nalézt na cestě svobody. Je zcela záhubné nabízet jí na té cestě místo hodnot jakési užitečné navyklosti, liberální názory, přiboudlou snášelivost, elegantní pochybovačnost, úsměvnou shovívavost.

Nejhlubší touha mládeže jest touha po růstu. Ne svoboda sama podporuje růst, nýbrž moudré spojení svobody a autority.

Dítě samo poznává brzy, že jeho touha po svobodě nemůže jíti do nekonečna. Proti touze té stojí v dětské duši mocné pocity slabosti a méněmocnosti, ať vyplývají z nejistoty dětského poznání a nedostatečnosti chápání světa a života, ať z prožití a uvědomení tělesné výstavby, ať jsou podmíněny situativně: buď určitým postavením v řadě sourozenců nebo nestejným zacházením se strany rodičů nebo starších sourozenců.

A druhým neméně účinným korektivem tendence po uplatnění jest touha po společenství (*Gemeinschaft*, jak říká Adler, *der Wille zur Gemeinschaft*, jak říká Allers). Pocit závislosti na lidech jest základní pružinou této touhy. Čím více si uvědomuje dítě význam svého včlenění do lidské společnosti, tím lépe poznává, že omezenost jeho úsilí po svobodě a uplatnění není jen jeho osobním údělem, nýbrž údělem všech lidí. A tak se v něm vytváří psychologický předpoklad pro onen vnitřní postoj, který jako ctnost má jméno pokora.

A tak i základem vnitřního vývoje dětské duše jest napětí mezi dvěma póly: sebevědomí — pokora.

Toto napětí je plodné jako každé napětí. Z něho se rodí osobnost dítěte. Já — ty je základ osobnostního vývoje. Živým stykem svého já a ty druhých lidí se utváří mladý člověk. Ne z vlastního nitra, nýbrž z úst vychovatelů slyší dítě mravní zásady. Ale slova sama nestačí. Co se přikazuje, musí se také ukazovati.

Rodina je škola. Jiné prostředí než rodinné, byť sebe chytřeji vytvořené, nemůže se vyrovnati prostředí rodinnému. Moderní psychologie zdůrazňuje, že první léta života dětského, léta výchovy předškolní, jsou pro pozdější vývoj člověka, jeho poměr k životu a utváření jeho povahy nejdůležitější. To neznamená, že by nové rysy povahové se nemohly objeviti na vyšších stupních vývoje. Znamená to, že celkový poměr k životu, jak se vyvinul v prvních čtyřech nebo pěti letech, má jistou převahu a může potrvati celý život. (Clarence E. Ragsdale, *Modern Psychologies and Education*, The Macmillan Comp., New York 1932, p. 281.)

Výchovu rodinnou nelze nahraditi výchovou hromadnou a ústavní. F. W. Foerster správně ukazuje, že moderní reformátoři rodiny se dopouštějí zvláštní nedůslednosti, když pro rodiče chtějí možnost nespoutaného vývoje osobnosti, kdežto pro děti hlásají hromadnou a jednotnou výchovu v ústavech řízených státem, vylučující jakoukoliv svobodu a jakýkoliv zřetel k individualitě ve výchově dítěte.

Bezmezná svobodě rodičů odpovídá bezmezná otroctví dětí. Hromadná a jednotná výchova není způsobilá, aby uvédla v činnost nescíslné tvárné síly, jež se rodí právě z nejpřirozenějšího vztahu lidského: vztahu mezi dítětem

a rodiči. Lidé, vyrostlí v sirotčincích a nepoznavší lásky mateřské, která jest prativem a předobrazem vší lidské lásky, jsou zpravidla lidé povahově nedotvoření, duchovně neúplní, lidé v podstatě dissociální.

Jakousi výjimkou jsou snad školy anglické, které jsou zároveň pensionáty. A mají své stíny. Je nepochybné, že dávají málo příležitosti k pěstění citů rodinných, které jsou konec konců východiskem všeho citění společenského. Co zkusí hoch vytržený z rodinného prostředí, možno se dočísti ve starém, snad už zapomenutém románu F. Ansteye *Vice versa čili naučení otcům*, v němž autor ukazuje vtipně, jak by bylo otci, kdyby jen týden pobýval v anglickém internátě. Významnou otázku dává epigraf knihy: Co byste řekli, kdybychom odsoudili otce, aby obýval tělo svého vlastního syna?

Řekne-li se rodičům, že jejich synek je darebák, rozpustilec, výtržník, neposeda, uličník, nedbalec, nepozora, lehkomyslník, snesou to obyčejně dost klidně. Ale řekne-li se, že nemá nadání, že těžko chápe, že nemá úsudek, že je duševně těžkopádný, přijímají takovou zprávu s nevolí a zármutkem. To proto, že to pokládají za nepřímý posudek své vlastní inteligence.

Řekne-li se rodičům, že jejich syn nic neumí, velmi se tomu diví: »Ale, jak je to možné, vždyť on se učí, pořád sedí nad knihami, musíme ho od učení zahánět, bojíme se, aby si neublížil na zdraví.« Řekne-li se, že umí, slyšíme opak: »Ach, my mu říkáme: Chlapče, vždyť ty se nic neučíš — on přijde ze školy a hned jde ven, večer se na to jen podívá a už říká, že všechno umí.«

Z toho by plynulo, že máme jen dva druhy studentů: jedni se pořád učí a neumějí nic, druzí se neučí nic a

umějí všechno. Geniové pílě a geniové nadání. Ale zdá se, že budoucnost nenáleží ani prvním, ani druhým.

★

Znal jsem jednoho nadaného studenta, který byl i velmi pilný. Otec od něho žádal, nejen aby byl s vyznamenáním, nýbrž aby měl na vysvědčení samé velmi dobré. Nedokázal to, ač se učil vytrvale, nadměrně a horečně. Výsledek byl, že se stal krátkozrakým a že se mu od ustavičného sedění pokrivila páteř — a povaha — jak bych to řekl? Nu, hotová bačkora. V dvaceti letech z něho byl mladý stařec, který se neuměl zasmát.

Dítě: »Mami, přijdou chudí lidé také do nebe?«

Matka se chvíli rozmýšlí; potom praví:

»Ovšem, kdopak by nás tam obsluhoval?«

Sextán M., synek továrníka, vychrstl otevřeným oknem špinavou vodu z umyvadla. Kolem ústavu šel nějaký mladík a celého jej to polilo. Přišel si stěžovat do ředitelny, že má zkažený oblek. Ředitel dal zjistiti vinníka a přivésti do ředitelny. Vyzval M., aby se omluvil a škodu tomu pánovi nahradil. S impertinentním úsměvem vyňal sextán pětikorunu a podával ji tomu mladíkovi bez slova omluvy a bez dotazu, jakou škodu mu způsobil. Patrně byl doma vychováván v názoru, že lidé jsou stvořeni pro jeho zábavu.

★

Takových episod by se dalo zaznamenati mnoho. Nic není tak snadné jako moralisovati. K čemu bychom byli my pedagogové, kdyby naši svěřenci již byli vzory vší dokonalosti? Nejsme sociologové ani statistikové. Ti po-

kládají za moudré zjišťovati a v číslicích vyjadřovati, jací lidé jsou. Naším úkolem jest poznati, jací býti mohou a ukázati jim, jací býti mají. Nepotřebují zdraví lékaře, nýbrž nemocní. Pranýřovati je pohodlné. Býti světlem těžké. Kdyby vychovatelským úkolem nebylo více než dolamovati třtiny nalomené a zhasínati knoty doutnající, chtěl bych raději celý život tlouci štěrky.

Rozhovor matky s malým studentem.

»Jiří, prosím tě, přines mi nůžky - jsou na stole v mém pokoji.« — »Ale já nevím, kde je máš!« — »Vždyť ti říkám, že jsou na stole.« — »Ale já nemám kdy, já si musím spravit letadlo.« — »Ty nejsi nic hodný, nikdy nechceš udělat, co ti říkám.« A maminka se poddává a s povzdechem si jde sama po schodech do pokoje pro nůžky. Dětem už se neporoučí. Vyjednávají se s nimi. A jsou vychovatelé, kteří myslí, že je to tak lépe. Říkají, že prý děti bývaly dříve příliš znásilňovány a obmezovány: povahy prý se nevyvíjely dosti svobodně. Poslušnost prý láme vůli a křiví charakter. Takováto pedagogie jest umění rozvinouti v dítěti všechny chyby, jež má od přírody, a přidati mu ještě ty, které příroda mu zapomněla dáti.

Krátké drama ve dvou jednáních.

Jednání první. Osoby: Student, syn továrníka, a jeho domácí učitel. D o m á c í u č i t e l: »Tak dávejte pozor, když vám něco vysvětluji, vy jeden. . .« S t u d e n t: »Co jeden? Víte, kdo já jsem? Já jsem mladý Dubský!« D o m á c í u č i t e l: »Nechcete-li poslouchat, budu nucen to oznámiti panu otci.« S t u d e n t: »Hm!«

Jednání druhé. Osoby: Továrník a jeho syn. O t e c:
»Pojď sem! Víš, kdo já jsem?« S y n zarytě mlčí. O t e c:
»Já jsem starý Dubský!« — Výprask. Opona padá. Obe-
censtvo tleská.

Dva telegramy.

I. Peníze! Syn. — II. Hůl! Otec.

Jeden kolega, vzorný filolog a otec rodiny, šel jednou na procházku se svým sedmiletým synáčkem. Potkali ji-
ného pana profesora, rovněž otce rodiny, fysika. Fysik se
zastavil a tázal se synáčka filologova: »Čímpak budeš,
Jaroušku, až budeš veliký?« Odpověď: »Prosím, já budu
tím, čím mne moji páni rodiče míti chtějí budou!« Příklad-
nější odpověď jak co do obsahu, tak co do formy sotva
si lze představit.

Do módy přišlo všeho druhu kamarádství: nejen ka-
marádké manželství, nýbrž i kamarádká škola, v níž
učitel nebo profesor nemá býti představeným, nýbrž ka-
marádem — blud to velmi hrubý, zakládající se na rous-
seauovském mythu o prvotní nevinnosti a nezkaženosti
člověka. Kamarádský poměr k zvířatům, stále stoupající
obliba psů, »nejlepších kamarádů«: úspěch amerického
filmu *Sequoia*, v němž zvíře je oslavováno a člověk
vyličen jako přírodě nepřátelská bestie — a konečně
i kniha manželů Kellogových, rozumí se, že Američanů,
»Opice a dítě«. (*Le Singe et l'Enfant*, Paris,
Stock, 1936.) Tito rodiče si koupili malého šimpanze a
vychovávali jej lidským způsobem spolu se svým jede-
náctiměsíčním chlapečkem, a to naprosto stejným způso-
bem. Opice ovšem zůstala opicí a dítě se zpozdlilo ve

svém duševním vývoji touto výchovou a tímto kamarádstvím. Nejsmutnější v knize jest, že cit něžnosti a lásky se projevuje v knize jen na místech, kde se mluví o opici, kdežto dítě zůstává jen srovnávacím měřítkem.

Jeden náš kvintán má doma babičku i prababičku. Co mu nedovolí tatínek, dovolí mu maminka; co mu nedovolí maminka, dovolí mu babička; co mu nedovolí babička, dovolí mu prababička. Maminka mu kupuje hezké kravaty, babička mu plete svetry, prababička mu dává na kouření, tatínek po něm dotrhává boty. Vpravdě heroický typ.

V primě máme »dítě s minulostí«. Je to děvče, které již jako žákyně obecné školy mělo úspěch, když hrálo v dětské operetě »Broučci«. Je-li vyvoláno, přednáší svou lekci s divadelním pathosem. Třída se může uřehtat a pan profesor uzlobit, neboť to dítě zřejmě neví, že podium v primě nejsou prkna, jež znamenají svět.

Primán Holík měl malý neúspěch v češtině. Doma se přiznává mamince v naději, že maminka to spraví u tatínka. Maminka s tím nechce nic mít: »Jen se hezky přiznej tatínkovi sám!« Avšak primán Holík jest dítě svého století. Načpak je telefon? Tatínek jest ještě v kanceláři. A malý Holík telefonuje: »Tati, já jsem dostal pětku.« Počítá takto: telefonicky se pohlavky nedávají a než tatínek se vrátí domů, zlost ho přejde. Ale přepočítal se. Telefonicky pohlavek nedostal, to je pravda. Ale tatínek, bohužel, neměl smyslu pro pedagogické využití moderních vynálezů, zlost ho nepřešla a tak dostal malý Holík večer ne jeden, ale dva pohlavky, a oba netelefonické.

Z nedostatku místností zavedli u nás odpolední vyučování pro některé třídy. Ozval se protest z rodičovského sdružení, jehož místopředseda — povoláním lékař — značil toto opatření jako odporující fyziologii, psychologii a hygieně. Právem. Jen jedna maminka si to pochvaluje. Má dva synky, jednoho v sekundě, druhého v kvartě. — »To jsem ráda, že je to tak! Ted' mám svatý pokoj. Jeden kluk jde do školy dopoledne, druhý odpoledne. Jsou-li doma pohromadě, věčně se rvou!«

Inspektor V. má tři děti: Vlád'u, Jeníka a Mařenku. Vlád'a je v sekundě, Jeník v primě, Mařenka v třetí třídě obecné školy. Dva hoši proti jedné dívce je ovšem přesila. Za nic by si s ní nehráli. Jdou-li na procházku, nechtějí, aby šla s nimi. Dávají jí nejhorší jména a tlukou ji, kde a jak mohou. Paní inspektorová je z toho celá nešťastná a pořád nařiká, že ti hoši nemají to děvče rádi. Sedím jednoho odpoledne doma. Kdosi nesměle zazvoní. Jdu otevřít: Vlád'a a Jeník. Oba uplakaní. »Co je? Stalo se něco tatínkovi?« — »Ne, nic se nestalo tatínkovi. Mamince také ne.« — »Tak co je?« — »Ma - ma - řen - ka je ne - ne - moc - ná!« vzlyká Jeník. »Co se jí stalo?« — »Je, je v ne - moc - ni - ci!« koktá Vlád'a. A tak se dovídám, že onemocněla zánětem slepého střeva, že ji odvezli do nemocnice a že ji hned operovali. »No, to nic není, těším ty hochy, za čtrnáct dní bude Mařenka zase běhat.« Těším je, těším, ale pořád se nehýbají a pořád vzlykají a posmrkují. Nakonec z nich vyleze, že by chtěli, abych tu Mařenku navštívil, a to hodně brzo. Říkám, že zítra se na ni podívám. Ne, oni by chtěli, kdyby to mohlo být ještě dnes. Je zřejmo: rádi by pro ni něco udělali a možná i svému svědomí ulehčili. Souvislost je příliš zřejmá: oni to všechno zavinili, oni jí nadávali a oni ji bili —

ted' jim onemocněla a může umřít! I myslím si, když je to tak, musím tam za ní jít ještě dnes večer. Tak ano! Dívají se na mě uslzenýma očima plnýma vděčnosti — není pochyby, vidí ve mně zachránce Mařenčina života. — — Za tři neděle: zas ta ošklivá jména a zas ty žduchance, ut supra. Neboť Mařenka už je zase zdráva.

Stává se někdy, že sami rodiče říkají před svými dceruškami: Raději se nám měl narodit chlapec — a vůbec všelijak dávají najevo, že děvče je něco méněcenného: »jen« děvče. Přáli si chlapce, dědice, který by nesl jejich jméno a převzal jejich živnost. S děvčetem je kříž. Těžko je provdati děvče. Těžko je zajistiti je. Jsou i případy, že matky maskulinisují jména svých dcerek: Karličce říkají Karličku, Emilce Emilku — naznačujíce tak zřetelně, že dcerka jest jim jen nouzovou náhražkou za syna, který se nenarodil. Rudolf Allers správně upozorňuje, jaké nebezpečí tkví v tom »jen děvče«. Děvče takto podceňované vyrůstá od malička v pocitu méněcennosti a stává se neschopným vybojovati si své místo v životě. (*Das Werden der sittlichen Person*, Herder & Co., Freiburg im Br., 1930, S. 204.) Zejména však je třeba si uvědomovati, že toto podceňování děvčete je cosi naprosto nekřesťanského a barbarského. To se najde někde v Pendžabu, kde jat rajput oznamuje rodině narození děvčete slovy: »Nic se nenarodilo.« Nebo někde v Bengálsku, kde otec nikdy nevysloví jména své matky, ani před dětmi. Místo moje žena říká důsledně: Matka mého syna. Je v tom opovržení jak k manželce, tak k dcerám, neboť býti matkou dcery není nic, manželkou muže je málo, matkou syna vše. (*Marriage et famille aux missions*. *Compte rendu de la douzième se-*

maine de missiologie de Louvain. Éditions du Museum Lessianum, Louvain 1934, p. 104, 72.)

Z pedagogiky Evangelia. Po třech dnech bolesti a úzkosti nalézají Josef a Maria své dítě ve chrámě. »Synu, proč jsi nám tak učinil?« Ne výčitka: jen otázka. Ne rána, nýbrž výzva k dětskému srdci. Ne dráždění ke vzdoru, nýbrž náznak smíru. Ne zapuzení, nýbrž neuvěřitelně jemná, výchovně nabádavá otázka. »Synu, proč jsi nám tak učinil? Hle, já i otec tvůj s bolestí jsme hledali tebe! Hned něco kladného. Hned poučení. Nejsi zde sám, jsou zde i jiní. Uč se vcítovati a vmýšleti v postavení jiných. Kdo tomu se nenaučí, pro toho bude příkaz lásky k bližnímu jen prázdným slovem. Tato slova Mariina by se měla státi úhelným kamenem vši výchovy.

Ve své studii *Les enfants d'aujourd'hui* ukazuje Jean Rimaud, že právě dnešním dětem nejvíce chybí schopnost vžívat se v postavení druhých a brát ohled na okolí. »Naše děti žijí, pohybují se a mluví, jako by byly samy, jako by se rozmachem ruky, natažením nohy, roztažením loktů do ničeho nemohlo vraziti, nic zahubiti, jako by křik nebylo slyšeti, jako by zápach nebylo cítiti. Nevědí, že ve světě nejsou prázdná místa a že vše, co se děje, na někoho působí. A trpí-li někdo jejich jednáním, prohlašují vtipně, že to nechtěly udělat a že za to nemohou. Těžko věriti, že je v tom sobectví, neboť mají srdce a jsou schopny sloužiti, a to i když je to obtížné. Snad z nedostatku zkušenosti chtějí sloučiti svoji touhu po zábavě a vyslovenou a navyklou nechuť k ovládání a přemáhání sebe. Neboť tato nechuť tu jest a nabývá podoby zřejmé nevědomosti. Nevědí, že plošina autobusu

jest již plná, že o poschodí níže bydlí nájemník, že ve světnici jsou jen čtyři kouty, že bochník chleba má jen dvě patky, že jejich babička je starší než ony, že telefonem se dá oznámiti, že nepřijdou, kam slíbily přijíti, že jejich profesor, má-li opravit jejich úkol, musí jej čísti, že příliš volné chování se blíží nestoudnosti, že jejich matka bude mít práci, aby udělala pořádek, kde ony nadělaly nepořádku, nebo prostě že mluví se svými rodiči. V příručkách filosofie se kdysi vykládalo vážně, že idealističtí filosofové popírali jsoucnost vnějšího světa. Naše děti jsou možná takoví idealističtí filosofové.» (Études, t. 231, No 8, avril 1937.)

Cet âge est sans pitié! řekl La Fontaine o mládeži. Není to tak docela pravda. Mládež má srdce, ale nemá oči. Zdá se, že nevidí kolem sebe: nevidí nemocných, opuštěných, nezaměstnaných. O čem nejvíce mluví? O sportu, o autech, o letadlech, o milostných dobrodružstvích.

Denně vynáší školník z koše spousty nedojedených krajíců, housek a jiných věcí k jídlu, které přepečlivě matky daly svým miláčkům do školy. Děti, nenapadlo vám, že byste to mohly někomu dát, že jsou lidé na světě, kteří mají hlad? Neviděly jste nikdy takového člověka?

Vypravoval jsem jim v exhortě příběh ze skutečnosti. Otec dával svému synu studentu měsíčně 50 korun. Jednou na konci měsíce si ho zavolal, aby se přesvědčil, co s penězi udělal. Hoch mu radostně oznamoval, že skoro nic neutratil a že si peníze dal do pokladničky. Snad čekal pochvalu — ale otec mu pravil vážně: »Chtěl bych, abys více utrácel. Ne za nějaké hlouposti. Cožpak ti nenapadlo, abys něco dal na dobrý účel anebo podaroval

chudého spolužáka? Chci, abys uměl šetřit, ale chci také, abys uměl utrácet.

Co je ředitelský den? Definice nejvýstižnější: velká radost pro studenty, malá pro rodiče. A d i l l u s t r a n d u m: Byl ředitelský den na našem ústavě. Tatínek šel do úřadu jako obvykle, maminka šla nakoupit a babička zůstala doma. Marcela a Slávek spali. Marcela chodí do kvarty. Slávek do sekundy. A babička je tentokrát nebudila jako obvykle, nechala je ležet, aby se prospali. A když se prospali, nastala vojna. Slávek hodil po Marcelce poduškou, Marcela uhnula, poduška srazila vázu, váza vletěla do zrcadla, řink, a na zemi hromada střepů. A když přišel tatínek k obědu, spatřil tento obraz: Slávek klečí na hrachu, »protože začal«, Marcela u okna kajícně rýsuje, babička plete svetr a hlídá je oba. Finale: tatínek nadává na školu, že je pořád prázdná, maminka přemýšlí, jak ušetřit na nové zrcadlo, babička lituje pány profesory, že se musí s takovými darebáky zlobit celý život.

Je trápení býti otcem studenta. Postěžoval si nedávno na to otcovství jeden řádný profesor vysokého učení — filolog. Kdo z otců, byť sebeučenějších, obstojí, ptá-li se ho syn-student, jak zní druhý zákon Boyle-Mariottův, jaký rod má calor, caloris, jaký je vzorec octanu hlinitého a jak se dokáže jeho správnost cyklickým obrazcem, co opěvává Krasoslav Chmelenský a jak se nazývá věda, zabývající se pečeti na starých listinách. Otec se obvykle brání takovým otázkám prohlášením, že nemá kdy, že až večer, doufaje, že se podívá zatím do naučného slovníku anebo že to vystuduje ze synových knížek, až syn půjde do cvičení. Ale v naučném slovníku není všechno a v učebnicích bývají pod čarou poznámky o výjim-

kách, kterých si otec nevšimne. Časem pozoruje otec, že syn se poptává čím dál méně — to zřejmě proto, že přestal důvěřovat otcovým vědomostem. Svrchu zmíněný otec zachránil svou reputaci jediné tím, že pro potřeby školní a svého syna potěšení sestavil s vynaložením veškerého svého umu tuto větu, oplývající pravopisnými »chytačkami«:

»Sirý výr nad vírem měl na bidle se sýrem dobré bydlo, až pak pes u místního mýta za sýpkou sípavě zavyl a myslivec, jenž se Vávra nazýval, zazíval a výra výstřelem z vížky do výšky zabil, načež by byl skoro zabyl, po čemž nemyté děti, cítíce prach a síru, věnce vily a očima zpytovaly, jak myslivec za mýtinou pod babykou a osikami svou syrovou kořist pitvá.«

Tuto větu dal syn do oběhu ve škole, rozumí se, že způsobila sensaci, stala prý se přímo favoritkou ústavu a otec toho studenta požívá prý mezi studenty slávy nemalé. *P r o b a t u m e s t.*

Zdá se, že heslo *V š e p r o d í t ě* vede některé rodiče příliš daleko. Je známo, že se učí se svými malými studenty a že je zkoušejí, a nejen to, nýbrž že jim pomáhají pracovati úkoly — a co nejhoršího — že ty úkoly dělají za ně — dobře nebo špatně — jak umějí.

Přišel Toník ze školy. Maminka se ptá, byl-li vyvolán. »Byl.« — »Z čeho?« — »Z matematiky.« — »Uměls?« — »Trochu.« — »A co pan profesor? Byl spokojen?« — »Ne, říkal, že mám domácí úlohu špatně.« — »Vidiš, zas budeš mít horší známku.« — »Ale mami, copak já za to mohu, že tatínek neumí počítat?«

To pololetní vysvědčení nedopadlo zrovna dobře. To se rozumí, že jsou vinni profesori. Jak jinak má ospra-

vedlnit své propadnutí líný student? Jak jinak mají si vysvětliti jeho neúspěch rodiče? Přiznati se k lenosti znamená přece postavit se na stranu profesorů proti sobě samému. A to už je úkon vyšší dokonalosti. V náboženství se mu říká lítost. Zapomíná se, že i profesoři mají odpovědnost; že to není jen tak lehké nasázet ve třídě pětěk pro nic za nic. Konferenční protokol se přece předkládá vyšším úřadům. Přílišné procento propadajících se musí zvláště odůvodniti. Jde-li o vyšší třídy, není to odůvodnění tak snadné. Napíše-li se, že ti propadající žáci nemají náležité pílě, odpoví zemská školní rada, že bylo povinností profesorů, aby je k náležité pili přiměli. Napíše-li se, že nemají potřebného nadání, táže se zemská školní rada, kterak se tedy dostali do vyšších tříd, potřebného nadání nemajíce?

Skutečný případ: Na policejní úřad přišla mladá úřednice a přinesla tam tobolku s větším obnosem, kterou našla. Úředníka, který měl právě službu, prosila snažně, aby jejího jména nevyzrazoval. Kdyby doma zvěděli, co »provedla«, že by ji možná i zbili a mezi kamarádkami také že by se jí smály, jaká je hloupá husa. A úředníku nezbylo než jejímu přání vyhověti, ač případ sám ho sváděl, aby sdělil s veřejností krásný příklad té dívky.

Filmy se rozdělují na filmy mládeži přístupné a filmy mládeži nepřístupné. Nemyslím, že by toto rozdělení působilo na mládež nějak výchovně. Nevidím nijakého důvodu pedagogického, proč by studentka nesměla vidět určitý film jedině proto, že jest jí teprve 15 let a 11 měsíců, a proč by směla viděti týž film za měsíc jedině proto, že už jí bude plných 16 let. Mládeži nepřístupno — to je přímé lakadlo a půvab věcí zapovězených. Jak

daleko je domněnka, že ti dospělí se baví nějakými nemravnostmi? Jak to, že jsou věci na světě, které mládeži škodí a dospělým neškodí? Že jsou divadla a filmy, jež jsou nebezpečny mládeži, dospělí však z nich odcházejí beze škody na duši? Tak může uvažovati nedospělá mládež. — Tím není řečeno, že všechna představení divadelní a filmová mají býti přístupna mládeži. Ale je tím řečeno, že se nemají dělati špatná divadla a špatné filmy. Rodiče a vychovatelé, dramaturgové a výrobci filmů by si měli konečně říci: Co není dobré pro naše děti, není dobré ani pro nás — a proto pryč s tím zákazovým farizeismem a pryč s tou dvojí morálkou: co žádáme od mládeže, musíme míti odvahu žádati i sami od sebe.

Dr. J. vychovává své dva synky v přísné sebekázní. Onehdy měl starší z nich svátek a dostal od tety krásný dort. Rozumí se, že se hoši chtěli hned do něj pustit. Otec, aby je pocvičil v sebezáporu, nedovolil. »Až zítra!« prohlásil rázně a neodvolatelně. Toho večera měl mnoho práce a seděl u psacího stolu pozdě do noci. Dostal hlad, nikde nic nebylo a tak dalece se zapomněl, že načal zakázaný dort. Příští den časně ráno poslal služku pro nový dort do cukrárny: »Ale honem, Toničko, než kluci vstanou!«

Jak vypravuje Plutarch ve svých *Bioi parallelo i VIII.*, měl Themistokles rozmazleného synka, který prostřednictvím matky nebo skrze matku (*dia tés métros*) jaksi poroučel i otci. — »Ženo,« pravil jednou Themistokles své manželce, »Atheňané vládnou Hellenům, já vládnu Atheňanům, ty vládneš mně, tobě pak syn.« — To nelze chápati jinak než že bud' vládnouti lidem je velmi snadné nebo vychovávati syna velmi těžké. A je

to tak: vládnouti znamená určovati lidem, co mají dělati. Ale vychovávatí znamená určovat lidem, jací mají býti. A proto vychovávatí je těžší než vládnouti.

*

Krásné květy na poli: máky, chrpy, čekanky, koukoly. Ano, ale je to plevel. Dítě je marnivé — vidí se v tom roztomilost. Dítě je lstivé — pokládají to za chytrost. Dítě je mlsné — omlouváme to jako neduh. Bud'me pozorní a nazývejme věci pravými jmény! Zlo se neobjevuje vždy jako zlo. Skoro vždy se skrývá pod maskou ctnosti. Pýcha se jeví jako sebevědomí; lakomství jako šetrnost; smilstvo jako bujarost; závist jako kritika; nestřídmost jako péče o zdraví; hněv jako nervosa; lenost jako odpočinek.

E x t r e m a   s e   t a n g u n t. Mládeži se dosud doprávalo co nejvíce svobody. Rodiče dělali dětem kamarády. Neporoučelo se, vyjednávalo se. Projevuje se nyní nálada opačná. Výběr, přísné zkoušky, vyloučení neschopných, kázeň a poslušnost. Taková jsou pedagogická hesla budoucnosti. Snad se nezapomene, že přísnost má smysl jen, když vychází z lásky, že vyžadovati poslušnost je spojeno s povinností usnadňovati ji a že nejlepší výběr jest vychovávatí pro Boha všechny.

Není spisovatele, který by si nekladl za čest, že ho čtou a uznávají mladí. Mládí přitahuje mladí. Genialita je mladí, které mladí objevují pudově, praví Mauriac. Na souši, kudy svět přešel netečně, slyší mladí šum pramene a poklekají. Ani nejhorší zdání jim nezabrání, aby ne našli zázračný pramen a aby nepili. Ale běda těm, kteří

se chtějí domoci geniality jen tím, že mládeži lichotí: nic jim to nevynese než její pohrdání a posměch.

Jel jsem ve vlaku. Se mnou paní s děvčetem a hochem. Děvče — kvintánka, hoch sekundán. Jeli kamsi k příbuzným na svátky. Všiml jsem si, že děvče má něco lesklého na krku. Snad křížek, snad šperk. Ani to, ani ono. Byl to malý poniklovaný klíček. Neodolal jsem, abych se nezeptal, proč má ten klíček na krku. — »Prosím, to je klíček od deníku!« — »Aha, od deníku. A to jej nosíte na krku?« — »Ano, prosím, aby mi jej tatínek nečetl, když nejsem doma.« — »A to tam máte věci, které nesmí tatínek číst?« Ale to už byla trochu nediskretní otázka, jakpak by ne. Ta studentka se začervenala. Ale já jsem jí nic neměl za zlé. V duchu jsem si řekl, že takoví jsme všichni. To jsou ty naše výhrady. Ty naše rezervace. To něco, co jsme ještě nepodrobili Bohu, to něco, co bychom rádi před ním skryli. To něco, co mu odpíráme dáti. A nejhorší jest — odepříti mu mládí, jemu, jenž jest *Deus qui laetificat juventutem* — —.

Josef Čapek povídá ve svém Kulhavém poutníku: »Bůh se mi nezjevil ani v oblacích, ani v hořícím keři —« Ovšem, ani nám se nezjevil Bůh takto. Ale zjevil se nám v péči otcovské, lásce mateřské a moudrosti dobrých učitelů. A učili jsme se v katechismu, že rodiče zastupují u dětí místo Boží.

Mládež má své chyby. Bylo by nesmyslem omlouvat je stůj co stůj. A ještě větším nesmyslem by bylo omlou-

vati je poukazem na chyby dospělých či říkati dokonce, že ani ti, již mládež vychovávají, nebyli a nejsou lepší. Právě proto, že nemůžeme mládeži dávat za vzor své vlastní ctnosti, musíme uznati nezbytnost nadlidského ideálu, zjeveného v životě Bohočlověka. Znamý Raffaelův obraz Proměnění Páně má i scénu kontrastní. Umělec nezobrazil jen to, co se stalo na hoře, nýbrž i to, co se stalo hned potom pod horou. Otec, který měl posedlého syna, prosil Pána: »Mistře, prosím tě, vzhledni na syna mého, neboť mám jediného!« (Luk. 9, 38.) Na obraze je vidět, jak otec přivádí svého syna ke Kristu. A jeden ze svědků démonického záchvatu ukazuje nahoru ke Kristu, jakožto jedinému pomocníku a vysvoboditeli člověka. Ten obraz je velmi názorný. Měl by viseti v každé škole. Jenže to nestačí: nezáleží tolik na tom, co ve škole visí, ale co se tam děje. O posedlé by nouze nebyla, o rodiče strachující se o své jedináčky také ne — nedostává se jen těch, kteří by ukazovali ke Kristu — slovem i životem.

Roku 1492 plul Kryštof Kolumbus přes Atlantik. Kryštof (Christoforos) je ten, jenž nese Krista. Kolumbus nesl Krista do Nového světa. Jiná loď. Roku 1936 plul plukovník Lindbergh opačným směrem. Opouštěl zemi, kterou učinil slavnou, ale ve které mu lupiči zabili dítě. Amerika je země detektivů. Ale detektivové nezachrání svět. Kde je mnoho detektivů a málo kněží, stává se lidské soužití nemožným a společnost se mění v džungli, kde veliký požírá malého a silný rdousí slabého. Bez pravdy a lásky Kristovy neobstojíme. Jeden primánek řekl mamince: »Mami, já bych chtěl být velebným pánem.« Zhrozila se: její jediné dítě! Nikdy! — »Raději bych mu krkem zakroutila,« řekla své přítelkyni.

Ne tak, milá paní: svět pustne a moci zla mohutní — budeme-li kroutiti krky dětem, které mají touhu po svatém kněžství Kristově, musíme se připravit, že zločinci budou jim je kroutiti dříve než my; že i my přijdeme k svému, je příliš zřejmo —

IV

V ý c h o v a

Zásluhou četných psychologů víme již, jaká mládež jest. Pouhé pozorování a pouhé popisy nejsou mnoho platny. Jest již na čase, aby se řeklo mládeži, jaká býti má. Že se jí to dosud neříká, má příčinu ne v nechuti k ethice, nýbrž spíše v nechuti k metafysickému zdůvodnění ethiky. Čert se vyhýbá kříži. Nanejvýš se něco povídá o autonomii mravního života a deklamuje se o méněcennosti heteronomní morálky. Řečení psychologové mohli by přece docela snadno zjistiti, že požadavek, činiti to, co býti má, a varovati se toho, co býti nemá, tkví v samém základu lidské duše. Tento postulát je čímsi transsubjektivním a nelze jej odkliditi sebe důmyslnější psychologickou dialektikou. A nelze jej také vysvětliti jinak než jako dílo a výraz bytosti naprosto dokonalé, jako vůli svrchovaného zákonodárce; shoda s touto vůlí jest vlastním smyslem mravního života. Tohleto tvrzení si nemusí metafysik vycucávat z prstu: může se odvolati na výsledky moderní biologie a psychologie: všechny živé bytosti postupují od nižších útvarů k vyšším, směřující k uskutečnění celosti (typovergence). Živé bytosti překonávají takřka sebe. Jdou nad sebe. A není důvodu, proč by se tento zákon nevztahoval i na člověka.

Velmi dobrou učebnicí vychovatelství by byl deník z doby studií. Ale málokdo si píše deník — jen několik sentimentálních děvčat tím maří čas, není-liž pravda?

Ale snad by mohly nahradit deník vzpomínky. Vzpomínky? Ano. Dělat to tak, jak to dělali naši oblíbení profesoři, a vystříhat se chyb, kterých se dopouštěli ti ostatní. Zdánlivě jednoduchý recept. Ale celá obtíž je v tom, že málokdo dovede vzpomínat. Mnoho, mnoho jsme zapomněli. Od muže k dítěti je daleko. Dítě jest nám někdo, koho jsme kdysi důvěrně znali, ale jenž odešel do dále — a již se nevrátí.

Kterýsi humorista podává úsudek o tlusté a učené knize o psychologii mládeže napsal: Ano, ovšem, musíme se obeznámiti s psychologií mládeže, musíme studovati mladého člověka — tak se nám říká až příliš často; a mně to připadá tak, jako by někdo říkal kulhavému: Chceš-li chytiti tamhle toho pěkného ptáčka, musíš mu nasypat soli . . . červené soli na ocásek!

Moderní pedagogická psychologie zdůrazňuje správně, že psychologie dítěte jest podstatně odlišná od psychologie člověka dospělého. Nejčastější chyba, již se dopouštějí vychovatelé, je v tom, že si představují dítě jako dospělého člověka *e n m i n i a t u r e*.

Chceme především, aby naši žáci byli hodní. Hodný je ten, kdo nekřičí, kdo se nesměje, kdo se nehýbe. Ale je-li na světě takové dítě, pohřbete je — je to dítě mrtvé.

V čem je tajemství výchovy? Tajemství výchovy jest v sebevýchově. Jen kdo sám sebe vychovává, je schopen vychovávatí jiné. Vychovati sebe znamená státi se osobností. Důležitý rozdíl: osobou se člověk rodí, osobností

se stává. Osobou jest i nemluvně i idiot. Osobností jest jen ten, kdo ze sebe něco udělal. Jen ten, kdo ustavičně na sobě pracuje, kdo denně se cvičí v tvrdé škole sebevýchovy, jest vskutku osobností. A jen ten dovede vychovávat. Jen živým stykem s osobností může býti mladý člověk vychován. Jen osobnost mu může dáti hodnoty, jichž jest mu třeba k jeho vzrůstu. Vychovává jen ten, kdo imponuje, ne ten, kdo něco ví. Nejen tím vychováváme, co říkáme, ale především tím, co jsme.

Promítal se film: Zázrak květů. Byl vyroben v badenské továrně na umělá hnojiva. Měl se jím znázorniti účinek různých hnojiv na vzrůst rostlin. Vývoj, který ve skutečnosti trval den a noc, objevil se na plátně za dobu jediné vteřiny. Divák mohl ne sice slyšet, ale vidět růst trávu. Mohl vidět, jak ze země vyráží klíček, jak se vyvíjejí listy a květy různých bylin: prvosenek, lilií, šeríků, orchideí. Nejvíce překvapovalo, že rostliny byly v ustavičném pohybu, i listy se vlnily v rytmu podobny bijícím křídům. Bylo patrné, jak rostlina každým okamžikem překonává sebe samu, jak usiluje výš a dál, nezastavujíc se, dokud nedosáhne cíle: květu a plodu. A to vše je možno chápati jako podobenství: i člověk se tak musí vyvíjeti. Život je pohyb a vývoj, slovem růst. A to znamená ustavičně překonávat sebe, neustrnout, nezastavit se, nezakrnět, nezmalomyslnět. A život je zápas: ty rostliny se svíjely, stáčely, vzpínaly, šířily, jako by s někým bojovaly: samy se sebou bojovaly, se svou nedokonalostí, nehotovostí, neúplností a slabostí.

Základní podmínkou osobnostního vývoje je tedy nespokojenost se sebou samým. A to znamená ustavičně

zápasiti, vždy znovu se rozhodovati pro to, co je těžší, pro to, co ještě neumíme. Tak tomu rozuměl Březina: »Kdykoliv jsem se octl na křižovatce a nevěděl, kterou cestou se dát, volil jsem vždycky tu obtížnější.« Později, po vyjití Rukou, pravil podobně: »Jakmile poznám, že jistou formu veršovou jsem si osvojil a že by se mi v ní lehko pracovalo, ihned ji opouštím.«

Jeho koncepty jsou nejlepším dokladem té zásady: je na nich vidět, jak stále škrtal, měnil, přepisoval, doplňoval, než dospěl k dokonalému výrazu.

*

Zázrak květů je poučný ještě v jiném smyslu. Cílem semene je vzklíčení. Cílem klíčení je vzrůst. Cílem vzrůstu je květ. Cílem květu je plod. Nic nemá cíl v sobě samém. Cíl je vždy nad námi. Ideálem dítěte není dítě, nýbrž jinoch. Ideálem jinocha není jinoch, nýbrž muž. Nemá smyslu dávat dítěti za příklad jiné dítě. Tím se nenadchne, nýbrž roztrpčí a zatvrdí. Nejvýchovnější heslo jest: Excelsior! Ve výchově musíme býti maximalisty. Nespokojovati se s minimem. Dávati mládeži vysoké cíle.

S toho hlediska lze snadno pochopiti, proč malí hoši se pokoušejí kouřiti. Ne že by toužili po požitcích nikotinu, ale že touží po mužnosti, že se chtějí už vyvléci z kukly svého dětství. Je chybné dívat se na to jako na darebáctví. Je v tom především příznak silné povahy a nezkrotné vůle. A stačí dáti jí správný směr.

Mimochodem: zakazovati příkře takové neplechý pomůže málo. Zde platí jen pozitivní postup, správné

usměrnění. Ukázati, v čem je tedy pravá mužnost. Zesměšnění také nic neplatí. Potkal jeden pan profesor studenta, jenž kouřil. »A nebojíte se,« povídal mu, »že vám chytí ta sláma v hlavě?«

Možná, že takový klučík má v hlavě slámu — ale co má v srdci?

Není pochyby, že takový pohrdavý, zakazovací a zesměšňovací postup ve výchově může míti následek velmi zhoubný: ztrátu důvěry v sebe. A přece nezbytným předpokladem vnitřního vývoje jest víra ve vlastní síly. Naše »já« jest přece také dílem Božím — a předmětem lásky Boží. Krví Kristovou je vykoupeno a lidmi má býti milováno; samo sobě má lásku odepřít, samo sebe úplně potlačit? Věřiti v sebe neznamená spoléhati na to, co je v člověku nízkého a nedokonalého, nýbrž na to, co jest v něm dobrého a života schopného. A to dobré musíme v sobě milovati, pěstiti a zdokonalovati. Zodpovídáme-li se Bohu za každý haléř, zodpovídáme se i za sebe. Jak bychom mohli býti dobří k bližnímu, kdybychom nebyli dobří k sobě?

Nemylme se: posměch a pohrdání vychovatelů si vyloží mladý člověk v tomto smyslu: nic není ve mně dobrého.

Zajímavé thema měli jednou v oktávě pro českou komposici: Pokus o autoportret. Jeden student napsal tehdy pozoruhodnou myšlenku, že totiž mladý člověk není dobře schopen míti správnou představu o sobě samém, nýbrž naopak, že často se přizpůsobuje úsudku, který o něm pronesli jeho vychovatelé. Počíná si asi tak jako pološílený Vincent van Gogh, který si uřízl ucho, když viděl, že mu na autoportretu jedno ucho chybí. Říká-li se mladému člověku pořád, že je lenoch, ničema, uličník a lotr,

není divu, že tomu nakonec sám uvěří a začne se podle toho chovat, to jest přizpůsobuje se svému portretu.

Máme ministerstvo školství. V Číně se ten úřad jmenuje ministerstvo výchovy.

Výchovo — tvé jméno je trpělivost!

★

Učený Američan Dr. Thomas Wood vypočítal s podivuhodnou přesností, kolik má vážit a jak má být vysoké dítě v každém měsíci svého života. A na školách bylo zavedeno měření a vážení dětí. Být dobrým zvířetem jest podle Spencera podmínkou životního úspěchu a být národem dobrých zvířat jest první podmínkou národního blahobytu. Opakujme si to ještě v originálu: *To be a good animal is the first requisite to success in life, and to be a nation of good animals is the first condition to national prosperity.* To je podivuhodné. Nač tedy ještě stavět školy, když stačí zařídit vzorné zvěřince, kde by se hygienicky vyvíjela lidská zvířátka? Pořád jsme mysleli, že máme být dobrými lidmi. Nuže, to nestačí. Musíme být dobrými zvířaty, chceme-li mít úspěch v životě. Musíme být fysický zdatní — chtěl říci Spencer. Jenže to není vše. Myslicímu člověku a vychovateli nepředstavuje zvíře jen fysickou zdatnost: představuje mu i určité ctnosti. Bývalo to ve starých, dobrých čítankách: pilná včela, vytrvalý mraveneček, čistotná kočička, věrný pes, bdělý kohout, veselý skřivánek. Zvířata jsou také učiteli. A jejich naučení jsou tím závažnější, poněvadž zvířata zůstala daleko věrnější svému zvířectví než lidé svému lidství.

»Šíře ducha a optimismus jsou vlastnosti všech opravdových vychovatelů. Vychovatel nemá práva stárnout, býti zkamenělým svědkem jiné doby, želeťi zašlých časů: svého vlivu nabývá za cenu svého mládí, podle schopnosti rozuměti a podle míry náklonnosti vždy živé a věřelé a nelíčené lásky. Pesimisté nemají co činiti s dětmi, nemilují jich a nedovedou si získati jejich lásku. Děti rostou v důvěře a radosti. V každém z nich jest nějaký pěkný rys, zvláštní půvab, malý genius: a k tomuto kladnému a slibnému prvku se musíme obracet. Neztrácejme odvahu, jen v trpělivosti se dočkáme ovoce. Nepronášejme konečných úsudků, nechme dveře otevřeny pro přirozenost, jejíž možnosti jsou veliké, pro milost, jejíhož bohatství nedovedeme odhadnouti. Snažme se vysvětliti si každou povahu co nejpříznivěji a tak se příliš nezklameme, naopak pomůžeme jí k vítězství. Optimisté mají vždy pravdu, vytvářejí příznivé ovzduší, pomáhají k životu tomu, več uvěřili.« (Madeleine Daniélou, *L'éducation selon l'esprit*. Études, 20. VII. 1939, p. 173—4.)

Mnozí vychovatelé se rmoutí, když vidí, že mládež chce míti své vlastní myšlenky a touží jíti svou vlastní cestou. Měli by vlastně uznati, že tato psychologická skutečnost je základem všeho pokroku na světě. Neříkám, že lze bezvýhradně chváliti všecken odpor proti tradici, jak se jeví v mladých duších. Mládež měří sebe podle svých ideálů — jiné podle výsledků, jichž dosáhli. Ovšem, že mládež nepřijímá myšlenek starých s očima zavřenýma — to jest prozřetelnostní.

Jaká zrůda se stává z člověka, ztratí-li víru v sebe, vidíme kolem sebe až příliš názorně. Význačnou vlastností

moderního člověka jest, že nedůvěřuje v sebe. Nevěří se, že by člověk všechno nepropil a něco si ušetřil na stará kolena — proto pojišťování všeho druhu. Nevěří se, že by člověk mohl člověku zachovati věrnost — proto rozluky manželství. Nevěří se, že by člověk mohl trpěti nějakou bolest — proto požadavek euthanasie — je-li nezhojitelně nemocen, dorazit ho jako zvíře. Nevěří se, že by mohl člověk míti nějaký rozumný důvod, aby chodil do kostela — proto boj proti náboženství. Nevěří se, že by matky mohly milovati své děti — proto systém bezdětných rodin a pejsek v domácnosti. Nevěří se, že by člověk mohl míti nějakou úctu k mrtvým — proto pece o vysokém žáru a spalování těl jako odpadků.

*

G r a t i a n o n d e s t r u i t, s e d p e r f i c i t n a t u r a m — milost neničí přirozenost, ale zdokonaluje ji, praví svatý Tomáš Akvinský. Buduje-li Bůh na přirozenosti, na individualitě, temperamentu, musí tak činiti i ten, kdo vychovává. Platí o výchově druhých i o sebevýchově. Není úkolem výchovy rozdrtit přirozené základy povahy, ale usměrniti, zušlechtiti a povznésti je. V životech svatých čteme o obrácení. Obrácení znamená vždy jen správné usměrnění, ne zničení povahy. Svatý Pavel byl horlivý, nesmiřitelný a nesmlouvavý zastánce »otcovských tradic«, muž činu, pronasledovatel křesťanů. Základ povahy se nezměnil před branami Damašku. S toutéž horlivostí a důsledností, s jakou horlil pro zákon Mojžíšův, nesl jméno Kristovo mezi národy.

Syn kupce Bernardona v Assisi byl veselý troubadour. A i když se stal chudáčkem Božím, i když se uchýloval do samoty, i když žebřal na ulicích rodného města, i když vedl kající život, nepřestal býti troubadourem, i l g i u l l a r e d i D i o, muzikant Boží, který i v postu a odří-

kání opěvoval krásu stvořeného světa od bratra slunce až po sestru smrt. Co bylo zpěvného, básnického, muzikantského v jeho povaze, nezměnilo se nikdy. Svatý Ignác i po duchovních cvičeních v Manrese zůstal tím, čím byl od přirozenosti: vojákem, vůdcem a španělským šlechticem. Jeho řád se nazýval Setninou Ježíšovou a hlavní ctností jeho členů byla poslušnost.

Smysl vši výchovy je tedy přetvořiti, povýšiti, ztvárniti. To, co značí francouzské slovo *élever*: vychovávat, z latinského *elevare*: pozdvihovati.

Kdosi řekl, že gentleman je člověk, který nikdy nemluví o sobě. Jakkoliv paradoxně to zní, může se říci: gentleman je člověk, který má pravou lásku k sobě. Ovšem něco jiného je sebeláska a něco jiného láska k sobě. Sebeláska je zvrácené zalíbení v sobě samém. Láska k sobě je láska k vnitřním hodnotám a touha tyto hodnoty vypěstiti a plně jich užiti. Tyto hodnoty jsou darem Božím. Zřízená láska k nim má svůj nejhlubší motiv v Bohu. Láska k vnitřním hodnotám má svůj rub: nenávisť k všemu nehodnotnému. To je idea sebezáporu. Buš-li sochař do balvanu, neničí jej, nýbrž zdokonaluje. Prořezává-li zahradník strom, nekazí jej, nýbrž zušlechťuje. Obětujeme nižší, aby se rozvinulo vyšší. Říkáme *ne*, abychom ve vyšším smyslu mohli říci *ano*.

Všelicos se vytýká a zazlívá studující mládeži: málokdy však se jí vytýká nedostatek lásky k sobě. A přece mládí je doba růstu a utváření. Nenaučí-li se student pravé lásce k hodnotě, nadarmo je mlád. Trpce si bude jednou vyčítati s Verlainem:

Qu'a tu fait, toi que voilà
pleurant sans cesse —
qu'a tu fait, toi que voilà
de ta jeunesse?

Ano, co jsi učinil se svým mládím?

*

»Největším štěstím dítek země jest jen osobnost« jest jeden z výroků Goethových, odposlouchaných životu. Býti osobností musí tedy již se stanoviska pozemského života býti cílem těch, kdož chtějí dojíti pravého štěstí životního. Týž cíl však staví i nadpřirozený řád životní, jenže v něm jest pojem osobnosti podstatně prohlouben a bohatěji pojat. Přetvořiti se v ideální křesťanskou osobnost jest veliký cíl všeho bojování a snažení; zde se naplňuje naše touha po jediné pravém, nikdy neutuchajícím štěstí životním, jež vyrůstá z kořenů nezkomolené a silné víry. Plný obsah pojmu osobnost nelze vystihnouti jediným slovem. Chceme-li jej vyjádřiti v hrubých rysech, můžeme říci: »Osobností je ten, jehož život směřuje k vyrovnanému rozvoji všech jeho sil a schopností a jenž si získal a udržel rozumovou nadvládu ve svém vlastním nitru i ve svém okolí.« Dítě není ještě osobností. Nemá ještě plné vlády a svobodného rozhodování nad svými silami a nad svým jednáním, i když už má k tomu základy. Osobnost však vyžaduje více než základů a schopností. Živý rozvin mohutností rozumových a vůle dává jí ráz, sebepoznání a sebeurčení jsou jejími podstatnými předpoklady. Vláda duchovního já propůjčuje člověku jeho vlastní ušlechtilost a jen svým duchovním já jest člověk osobností, a to tím, že svému vyššímu, duchovnímu já odevzdává vedení a vládu nad svým životem. Kde smyslnost a pudovost určují myšlení a jedná-

ní člověka, nemůže býti o osobnosti řeči. I duchovní prvek v člověku jest odkázán i na součinnost smyslů, zajiště. Vyšší člověk musí počítati s nižším, pudovým člověkem v sobě, ale nesmí mu přenechávati vládu nad sebou. Jen když se podřídí duchu, smí se neduchovno činně projevovati, jako služebník a pomocník, který se ve všem a všude podrobuje duchu. Síly ducha jsou však mnohonásobné. Nejrozličnější možnosti vložil Tvůrce do duše lidské. A tím jest výchově osobnosti dána druhá velká úloha. Je třeba tyto různé síly a vlohy pěstiti harmonicky a přivést je k vyrovnanému rozvoji a působnosti. Má-li býti dosaženo ideálního útvaru osobnostního, je třeba se varovati jednostranného vzdělání rozumového, krajního pěstění vůle i přílišného zdůrazňování stránky citové. Žádná z vloh nesmí míti přednost, žádná nesmí zůstat nevyužita a nepěstěna, neboť každé jednostranné nebo výlučné pěstění jedné síly znamená úhonu na osobnostním ideálu, jsou-li ostatní vlohy zanedbávány. Ani pouhý chladný myslitel, člověk mozku, ani tuhý a neohebný člověk vůle, ani měkký a dojmavý člověk citu a nálady není ideální osobností. Jen když veškeré duševní síly se rozvíjejí v bezpečné rovnováze k jasnému cíli a ve vnitřní jednotě, je možno dosáhnouti velkého cíle lidského úsilí, plného uskutečnění ideálu osobnosti.« (Josef Beeking, *Glaubensfreude. Von Quellen christlicher Freude*, Felizian Rauch, Innsbruck-Leipzig, 2. Aufl. 1938, S. 83-5.)

Ze zásady nesouhlasím s těmi, kdo nařikají na dnešní mládež. Kdo nařiká na lidi, je zpravidla člověk, který se nikdy opravdově nepokusil přetvořiti je. Ovšem přetvořiti lidi dovede jen ten, kdo nejprve přetvořil sám sebe.

*

Byl vychovatel, který se ujímal opuštěných a napolo zpustlých hochů. Chodil s nimi na výlety, zařídil jim oratoř ve staré kůlně, hrál si s nimi, zpíval s nimi, opakoval s nimi katechismus, zpovídal je a staral se o ně. Byl to svatý Jan Bosco. Jeho přátelé kněží se domnívali, že se pominul rozumem. Dva z nich se domluvili, že ho dopraví do ústavu pro choromyslné. Jednoho dne přišli za ním a promlouvali takto: »Milý Done Bosco, namáháte se příliš! Bud' se zabýváte svými hochy nebo sedíte u psacího stolu. Menší procházka na zdravém vzduchu by vám prospěla. Máme venku kočár, pojd'te s námi, zajedeme si někam ven, do nějaké hospůdky a tam poobědváme, dáme si makarony, pečené kuřátko, sýr, ovoce, láhev barolského, toho nejlepšího.« — Don Bosco byl hned ochoten, vzal klobouk, hůl a šel. — »Tak zde máme uzavřený kočár, vstupte, milý Done Bosco.« — »Račte napřed, drazí přátelé!« — »Ne, ne, Done Bosco, nastupte napřed vy.« — »Rozhodně ne, já jsem mladší!« Nakonec oba kněží si dali říci, Don Bosco přirazil dvířka a vzkřikl na kočího: »Do ústavu choromyslných!« Trapná scéna se odehrála, když v ústavě se otevřela brána a z kočáru vystoupili dva kněží, kteří vskutku vypadali jako zuřiví blázni.

Co viděl Joergensen u Salesiánů ve Valdoccu: »Na dvoře veliký hluk. Mladí kněží běhají a skákají mezi hochy a hrají s nimi kopanou. Někáký misionář na dovolené — poznáme ho podle dlouhých vousů — se prochází pod stromy, jichž listí již žloutne, a modlí se breviář. Míč zaletí až k němu. Misionář odloží breviář, vezme míč, kopne do něj a posílá jej tak zpět na hřiště přes vrcholky stromů.« (Johannes Joergensen, D o n B o s c o. G. Beauchesne, Paris 1931, p. 198.) — Tato epizoda vydá za celé svazky pedagogických teorií. Vychovatel, který se jeví mládeži jako nepřítel jejích radostí, je možná obáván,

ale nevychovává. Bylo řečeno: radujte se s radujícími se. To platí i pro výchovu. Svatý Filip Neri říkával svým chlapcům: »Štípejte mi dříví na zádech, chcete-li, ale nehřešte!«

Z pedagogiky evangelia. Dvanáctiletý Ježíš v chrámě. Ztratil se a způsobil rodičům zármutek. Po třech dnech ho našli v chrámě. Co mu říká matka Páně? Říká: »Synu, proč jsi nám tak učinil?« Pro ni nepřestává býti synem, i když zarmoutil. Příkrostí a hrubostí ztrácíme důvěru dětí. A lepšími je můžeme učiniti, jen když si uchováme jejich důvěru a neztratíme kontakt s jejich srdcem. Veliká moudrost: ukazovati dětem, že nevěříme, že by byly takové, jaké jest jejich chování . . .

Onehdy jsem hovořil s bývalou mou žákyní, která nyní studuje farmacii. Studium jí nedělá těžkostí, velmi jí napomáhají znalosti z gymnasia. Vděčně vzpomínala svého profesora chemie. A toho pána nemají naši studenti příliš v lásce: je velmi přísný. Ku podivu, nejlepší vzpomínky mají studenti na profesory, kteří byli přísní a při tom spravedliví, slovem na ty, kteří jim něco dali. A o těch, kteří zabíjeli hodiny planým vtipkováním a kteří své přednášky improvisovali, mluví s lhostejností nebo dokonce s pohrdáním. Studentům to nejlepší! — mělo by býti naším heslem. Živě jsem si to uvědomil, když jsem v knize H. Bremonda *A m e s r e l i g i e u s e* četl vzpomínku Eduarda Thringa, která v určitém soustředění myšlenky je přímo ilustrací požadavku, jež kdosi vyjádřil výrazně: *reverentia puero*. Thring se bavil kdysi s jakýmsi nožířem v jeho obchodě. Vešel nějaký hoch. Nožíř přerušil rozmluvu a s velikou pečlivostí počal hledati nůž, jaký si hoch přál. Po dlouhém vybírání hoch

koupil a odešel. Nožíř ho obsloužil jako každého jiného zákazníka. Thring se divil, že si dal tolik práce s takovou maličností. »Cože?« pravil nožíř, »ten nůž je pro takového kluka věcí velmi důležitou. Posloužím-li mu dobře, bude si to pamatovati celý život a vždycky ke mně přijde opět.« Krásná a bezpečná filosofie, řekl si Eduard Thring, dávejme dětem vždy, co máme nejlepšího. Ale kdo toho dbá? A říkával: Every boy can do something well — každý hoch dovede něco dobře udělati: v tom ho musíme zachytiti, tam musíme začít s jeho mravní výchovou.

Ředitel střední školy jako takový nemá práva zakazovat studentům, aby chodili s děvčaty. Anebo řekněme: nenalézá opory pro takové zákazy ve školském řádě. Může si však pomoci tím, že vydá nařízení, aby studenti po osmé hodině večerní byli doma. K tomu má právo. Učiní-li tak, je možno, že svým nařízením dá té večerní době po osmé hodině všechny půvaby zapovězenosti. Bude se chodit večer ven právě proto, že je to zakázáno.

Naše umění vychovatelské záleží v tom, jak to udělat, aby studenty okouzlovalo dobro a ne zlo.

Naše zákazy mohou míti smysl teprve tehdy, když už jsme vyčerpali všechny síly a možnosti, abychom získali duše pro dobro. Neboť pak již není jiné cesty než brániti zlu. Ale i poslušnost, kterou vyžadujeme v takovém případě, předpokládá aspoň jiskru dobra v duši. A ta tam nebude, jestliže jsme v ni nevěřili.

Velmi vehementně odsoudil kolega češtinář Célinovu *Cestu do hlubin noci*. Kniha ohavná, nemravná a sprostá. Výsledek byl, že se všichni po ní začali shánět. Vzpomeňme si na pohádku: Všechny dveře smíš otevřít,

jen jedny ne, ony totiž, do nichž se hodí tento zlatý klíček. Ano, proč právě ony dveře nesmím otevřít? Působ zakázaného. Zákaz je někdy výzvou k revoltě. Je to apel na sebevědomí. Dělati, co je zakázáno, je tajným triumfem nad zákonodárcem, důkazem vlastní síly a moci. Matce, která si stěžovala, že její osmiletý klouček přes zákaz skáče do kdejaké louže, dal Albers radu, aby mu to nejen dovolila, nýbrž přímo doporučovala. Jakmile to bylo dovoleno a schvalováno, nedělalo mu to již pražádnou radost a nechal toho. Pouhými zákazy nevychováme nikoho. Musíme vypěstít smýšlení a svědomí mladých lidí tak, aby sami se rozhodli pro dobro a proti zlu. Nevychovávatí příklady hříchu, nýbrž příklady ctnosti. Kladně! Nezatrácovati knihy špatné. Doporučovati knihy dobré a krásné. Kdykoliv jsem se zájmem promluvil o pěkné knize, viděl jsem, že mnozí se chápou tužky, aby si poznamenali autora a název. Je třeba věřit v působ a přitažlivost dobra.

Zákazy a výklady o tom, co se nesmí, nevychováme nikoho. Zákaz se týká všech. Masu nelze vychovati. Vychovati lze jen apelem na dobrou vůli a příklady dobra. Všichni neuposlechnou, pravda. Uposlechnou jen vyvolení. Ale což to nestačí?

K mudrci Antisthenovi přišel mladý muž jménem Diogenes a prosil, aby ho přijal za svého žáka. Antisthenes odřekl. Diogenes odešel, ale ne na dlouho. Záhy se vrátil a opakoval svou prosbu. Filosof odbyl ho zas a v nevoli pravil, že nepřijímá žáků. Diogenes však přišel po třetí a po čtvrté, ale tu se již Antisthenes nezdržel, popadl hůl a rozehnal se, aby Diogena udeřil. Ale Diogenes klidně nastavil záda řka: »Ó, udeř, libo-li, avšak věz, že

takové hole nenajdeš, aby odrazila moji touhu státi se tvým učedníkem!« — Vida tuto pokoru a žízeň moudrosti, rád přijal Antisthenes mladíka a od té chvíle jej zasvěcoval v taje svého ducha.

Byly tedy doby, kdy bylo třeba prosit o moudrost. Učení bylo knížecím darem. Přečtěte si tento příběh, studenti, a zamyslete se nad ním. Nikdy nemůžete býti dosti vděčni svým učitelům. Ovšem, mají někdy své chyby. Tak často nadáváte na své profesory. Snad někdy i právem. Avšak já vám dám otázku: Zdalipak se za ně také modlíte?

Na domě jednoho lékaře ve Žďáru vytvořil mistr Němec humorné sgrafity. Lékař v hávu středověkého magistra zadržuje Smrt na její cestě světem a vytrhuje nemocné z jejího náručí. A uzdravení se mají čile k životu: dva kamarádi z mokré čtvrti vesele si vyšlapují s kytkou za kloboukem, kluk se čile rozjíždí do světa sedě na tučném prasátku, a batolátko si důkladně přihýbá z mléčné láhve. — Hezké a veselé. Ale dělá to dojem, že lékař nevyplnil svůj úkol cele. Uzdravil sice ty své pacienty — ale, řekněme, nenapomenul a nepoučil je. Ti pitci jistě si zase zkazí ledviny, ten kluk jistě sletí s toho prasete, a to děcko jistě se nabumbá více, než je mu zdrávo. A z toho plyne, že umění lékařské není uměním nejvyšším. Nejvyšší je umění vychovatelské. *A r s a r t i u m*! To jsou reflexe starého profesora před vašimi pěknými obrázky, dobrý mistře Němče!

Slyším od svých bývalých žáků, že na fakultách filozofických našich universit jsou dívky ve většině, zvláště v oborech filologických. To znamená, že není daleko doba, kdy vyučování na středních školách bude v rukou

žen. Nic nelze namítati, vyučují-li ženy na vyšších školách dívčích. Ale nepřirozené a nepsychologické jest, vyučují-li na ústavech smíšených nebo dokonce čistě mužských. Velmi přísně se o tom vyslovuje Meyrick Booth v knize *You t h a n d s e x* (Allen & Unwin Ltd, London 1933). »Úzký vztah mezi hochem a starší osobou téhož pohlaví jest životním činitelem ve vývoji ducha i těla. Raná léta prožil hoch pod mocí ženy a jest důležité, aby mužský prvek převládl, když hoch má opustiti domov. Jinak přilnutí k matce (mother-fixation) snadno může se změnit v náhradní přilnutí k matce ve styku s učitelkou. Období odporu proti ženskému prvku a přichylnost k mužství pod mužským vedením jest jedním ze stupňů, po nichž třeba vystupovati na cestě vývoje.« (110—111.)

»Mužský vliv přísluší procesu sebeutváření a sebeuskutečnění, jímž hoch překonává svoji netvárnou dětskou mentalitu a překračuje mezeru mezi dětstvím a světem skutečna. Práví-li se: Jak to, že mu učitelka nemůže pomoci? Odpověď jest, protože dítě nevyhnutelně (byť i zcela nevědomě) chce ztotožniti učitelku se svou matkou a chovati se k ní stejně jako k matce. Jeho vlastní nezávislý vývoj může tedy býti podporován jen přiměřeným mužským vedením. Žena jest dárkyní života (the lifegiver), avšak muž jest dárce tvaru (the form-giver).« (111—112.)

»Ubíráme se cestou vedoucí k americkému systému, kde ženy téměř úplně převládají na poli primérního vyučování. V přítomné kritické chvíli — kdy hospodářské poměry zaviňují, že je stále nesnadnější získati pravý typ muže — jest věcí životního významu, abychom hájili zásadu, že dítky mají býti vyučovány osobami téhož pohlaví.« (132.) V knize *A m e r i c a S e t F r e e*, v oddílech věnovaných kultu dítěte a panství žen, praví nám

Keyserling, jak úzký jest vztah mezi téměř úplnou nadvládou žen v americkém sociálním a výchovném systému a mezi tím, co nazývá infantilismem muže, obecnou převahou činného, sport milujícího, úspěšného typu muže zesměšněného Sinclairem Lewisem, Menckenem, Edithou Whartonovou a jinými.

Tak dobrá Američanka, jako jest Edna Ferberová, pravila nedávno: »Hoši a dívky, chodící na naše university, nemají nic, o čem by vážně hovořili: vše, o čem mluví, jest kopaná. Jsou to nejhezčí tvorové na světě, ale jest jim pořád jen dvanáct let.«

Otec si stěžoval jednomu knězi na své dva kluky: »Čím více je trestám, tím jsou z nich větší darebáci.« — »Snad je to tím, že je stále jen trestáte,« odpověděl kněz. »Podívejte se, když sochař vytváří sochu, jsou jeho údery s počátku silné, ale čím dále slabší a jemnější — a když ji dokončuje, už jen drobnými dlátky propracovává detaily a nakonec jen hladí. Je tedy třeba nejen tlouci, ale i ciselovati.«

Ve středověku byl zvyk, že kat občas přerušoval mučení, poklekal před mučeným a prosil ho za odpuštění. Na ten zvyk by se měli rozpomínati všichni vychovatelé, kdykoliv trestají děti. *R e v e r e n t i a p u e r o !*

Měl jsem ve škole dva hochy — dvojčata. Byli k nerozeznání. Ptal jsem se jich jednou, zdali si je doma nepletou — chodili totiž i stejně oblečení. — »Když jsme hodní, tak ne,« zněla odpověď, »ale když některý z nás něco vyvede, dostaneme vždycky oba.«

★

Ještě se dává opisovat za trest. Znal jsem jednoho profesora, který nedával opisovat 50, 100 nebo 200 řádek, nýbrž jen pět, ale žádal, aby to bylo napsáno čistě a krasopisně.

Tělesné tresty ve výchově mají dosud své odpůrce i zastánce. Bití nesmí býti nikdy pouhým výbuchem hněvu a nenávisti. Tělesný trest musí míti léčivý a výchovný charakter, řekl bych, že musí míti určitou symboliku. V řeči se to rozeznává: jeden a týž úder se nazývá jednou políček, jindy pohlavek, jindy facka. Proč?

Políček je rána do tváře člověka.

Tvář je výrazem osobnosti. Tvář je nejvěrnějším zrcadlem duše. Políček zasahuje duši. Políček je ranou potupnou. Políček zneuctívá, znehodnocuje a snižuje. Pokud jest jen ranou, může ovšem býti počátkem obyčejné, sprosté rvačky. Rána jítří hněv a probouzí touhu po odvetě.

Pouhý úder nemá hlubšího smyslu. Mohl by býti nahrazen také kopancem, bouchancem, rýpancem a jinými surovostmi. Políček však jest zaměřen na důstojnost lidskou. Je především jakýmsi otazníkem, výzvou, aby se projevila nejhlubší a nejvlastnější podstata člověka. Vlastní jádro člověka se ukáže, je-li dotčen sebecit, zaútočí-li se na mínění, jaké má o sobě samém a jaké mohou o něm míti jiní. Ovšem, kdo si není vědom své důstojnosti, necítí v políčku urážku, nýbrž jen sprostou ránu a podle toho také na ni odpovídá.

Políčkem je dotčen vyšší člověk: vyšší člověk se tedy musí projevit. Tak učí věčná moudrost: »Slyšeli jste, že

bylo řečeno starým: Oko za oko, zub za zub. Já však pravím vám, abyste neodpírali zlému; nýbrž udeří-li tě někdo v pravé lice tvé, nastav mu i druhé.« (Mat. 5, 38—9.) Je-li někdo udeřen, může se chovati různě. Může na ránu odpověděti ranou. Ale tím nezastaví zlo. Zuřivost útočníka se ještě více podnítí. Může se dáti na útěk. Ale kdo prchá, ukazuje, že se bojí, a vybízí nepřítele, aby ho pronásledoval a pokračoval v ranách. A je třetí možnost: nevraceti ránu, neutíkat, ale setrvati na místě a na ránu odpověděti gestem přijímání. Přes opačné zdání jest tento způsob jednáním vpravdě hrdinským a rozumným: jen kdo přemohl sebe, může přemoci protivníka. Nastaviti druhou tvář jest jediné řešení, které ke zlu již spáchanému nepřidává zla nového a které je počátkem mravního vítězství. Člověk duchovní neodpovídá políčkem, neboť tím by uznal stanovisko protivníkovu a ukázal, že není lepší než on.

Políček je výzvou k dokonalosti, symbolem letnic ducha a ukazatelem vyšších hodnot. Proto má tak hluboký význam v obřadu biřmování. Biřmovanec dostává políček. Má si totiž uvědomiti, že jest jeho povinností, aby jako statečný bojovník Kristův víru neohroženě vyznával, podle ní žil a pro ni trpěl. Nezapomenutelný má mu býti den, kdy přijal Ducha svatého, nezapomenutelná ruka, která byla na něho vložena, nezapomenutelný dar, který přijal. Lépe jest křivdu snášeti než křivdu činiti: blažen, kdo dovede trpěti pro spravedlnost. Políček biřmovací jest i jakýmsi pasovacím úderem, kterým se křesťan stává rytířem ve vojště Kristově. Snad připomíná i políček, který podle starého obyčeje dostávali učňové, když je mistři propouštěli z učení.

Poličkem se končí léta učňovská; učeďník se stává mistrem. Poliček je tudíž jakýmsi vysvědčením zralosti a znamením dokonalosti.

Slavný herec Emil Devrient říkával, že ze všech významání, jichž se mu od císařů a králů dostalo, žádné ho tak netěšilo, jako významání, které mu udělil jeden sedlák. Když hrál jednou v berlínském divadle v Schillerových Loupežnících Františka Moora, tu při výstupu, kdy starý Moor jest uvržen do věže, začala mu na galerii hroziti pěst jednoho diváka. Po představení šel Devrient temnou, opuštěnou ulicí do své hospůdky. Tu se k němu přiblížil sedlák, začal ho poličkovati a křičel: »Já tě naučím, ty bídný chlape, trápit svého starého otce!« — Tak měl Devrient nezvratný důkaz, že toho večera hrál dobře svoji úlohu, když ten dobrý muž přestal rozeznávat hru a skutečnost.

Tleskají-li lidé někomu, jest to často jen proto, že v něm vidí něco ze sebe, kus své prostřednosti, malosti, kus svého chytráctví a své jepičí dovednosti. Tleskají vlastně sobě. Poličkují-li někoho, je to znamení, že není z nich, že je nad nimi a tudíž i proti nim. A proto údělem člověka duchovního jest, aby byl poličkován: »Jestliže svět vás nenávidí, vězte, že mne nenáviděl prve nežli vás. Kdybyste byli ze světa, svět by miloval, co jeho jest; poněvadž však ze světa nejste, nýbrž já jsem vás vyvolil ze světa, proto vás svět nenávidí.« (Jan 15, 18—19.)

V poličku cítíme jakousi posvátnost, metafysickou hloubku, mravní velikost. Poliček přijímá člověk buď jako výzvu zlých mocností, buď jako připomínku duchovních darů, buď jako náznak vyššího poslání. Poliček je symbolem věcí duchovních. Je třeba se povznést nad

empirii rány, nad hrubou skutečnost, odhaliti skryté tajemství, překonati sebe, uvědomiti si vlastní důstojnost. Přijímati poličky dovede jen člověk duchovní a mravně silný.

Je rozdíl mezi poličkem a pohlavkem. Poličky přijímáme, pohlavky dáváme. Pohlavek je znamení, jaký jsi a jaký býti nemáš. Poličkování jsou lidé nevinní, spravedliví, čistí, pokorní a svatí. Pohlavkování jsou lidé nemoudří, nedokonalí, líní a tupí.

Pohlavek je milosrdenství v plášti hrubosti. Pohlavek zmírněný na minimum by nebyl pohlavkem, nýbrž pohlazením. Pohlavek je milosrdný soud s tendencí pedagogickou. Pohlavek směřuje proti nehodnotě.

Nevychází z nenávisti k osobě, nýbrž z nenávisti k nehodnotě. Je výrazem hlubokého smyslu pro stupnici hodnot. Je to rychlý způsob, jímž se vyrovná porušená rovnováha. A poněvadž má funkci výchovnou, jest nezbytným předpokladem její účinnosti, aby ten, kdo ji dostává, byl si vědom své viny.

Jeden německý spisovatel vypravuje, kterak ve svém mládí chtěl proti vůli matčině čísti knihu, která podle jeho názoru byla dobrá, ale podle názoru matčina špatná. A poněvadž se nedal přesvědčiti o nevhodnosti té četby, uštědřila mu matka půvabnou, vpravdě mateřskou facku. To bylo skvělé rozřešení. Někdo by si snad přál, aby matka v takovém případě se snažila přesvědčiti synka nějakými literárními a estetickými důvody. Avšak tu nejde o estetiku, nýbrž o stupnici hodnot. Tu jde o to, má-li syn matku raději než literaturu.

Facka se liší od pohlavku tím, že nemá rysů výchovných. Facka není výzvou k vzestupu. Facka je cosi jako

známka z chování. Facka je suché zjištění skutečnosti. Facka nikdy není křivdou jako poliček, nýbrž vždy zasluženým trestem.

Jaký je smysl facky, pochopíme z gesta samého: je to rána na ústa. Facka především umlčuje. Mluví-li někdo špatně, drze, hloupě, bylo by lépe, kdyby daru řeči neměl, neboť zneužívá slova. Je-li někdo hluchý k domluvám, jest hoden facek, neboť odporuje slovu.

Facka je rána rychlá, neprostřední a hlasitá. Facka je zkratka, kterou říkáme vše, co jest naší povinností říci, ale říkáme to v souhrnu, v pohybu a okamžiku. Metoda facky je tudíž metoda globální. Celé řeči, proslovy, výklady a důkazy jsou tu soustředěny v jediné gesto.

Zřídka vyžaduje facka nějakého komentáře. Její význačnou vlastností je totiž určitost a jasnost. Odpověď, která se dává fackou, je naprosto definitivní. O tom nás poučuje stará rýnská legenda. Vypravuje se v ní o jednom kolínském magistru, který byl velikým nepřítelem žen. Často nazýval ženu příčinou všeho zla, nástrojem hříchu, služkou ďáblou a nádobou sedmera hlavních hříchů. Ba dokonce i na smrtelném loži opakoval si slova Tertullianova z knihy *De Habitu muliebri*: Tu diaboli es ianua, tu es arboris illius resignatrix, tu es, quae eum suasisti, quem diabolus aggredi non valuit. A když umíraje takto promlouval, oživila náhle socha Panny Marie v koutě jeho komnaty, sestoupila se svého podstavce, přiblížila se k loži umírajícího a vlepivši mu facku vpravo i vlevo opět se zázračně vrátila na své místo. A onen magister ihned potom skončil. Na jeho tváři rozhostil prý se blažený úsměv, takže ty facky byly cosi jako poslední milost, jaká může ubohému lidskému tvorů udělena býti.

★

Nejhezčí pohlavky umějí dávat maminky. Co se facek týče, největším půvabem vynikají facky dívčí. Byl jsem

jednou svědkem, jak jeden starší pán zastoupil mladé slečně cestu na schodech a počal jí svým způsobem projevovati svoji náklonnost. Slečna ho žádala, aby ji pustil: a když nechtěl, dala mu rozkošnou facičku a než se vzpamatoval, byla ta tam. Takové dívčí facky mívají různý účinek: mladí Don Juanové se cítí jimi uraženi, staří se po nich olizují a nesou svoji hanbu jako poctu.

Že i tyto dívčí facky jsou výrazem smyslu pro hodnotu, pochopí i ten, kdo nikdy žádnou nedostal. Dívky mívají totiž své představy o muži a správném jeho chování. Není-li muž takový, jakým si ho představují, nebo nechová-li se tak, jak by měl, odpovídají fackami, zavrhuje tak a odmítajíce, co je cizí jejich »ideálu«. Ovšem tyto ideály se mění: v údobí romantickém to byl bledý, vzdychající básník, koncem devatenáctého století úspěšný businessman, na počátku století dvacátého krásný atlet, v době současné je to majitel auta, nebo ach, aspoň motocyklu. I když není možno žádati od mužů, aby vypadali tak, jak si je dívky představují, jest možno žádati, aby se k dívkám slušně chovali.

Jelikož pravá dívčí facka vychází z určitého mravního rozhořčení a ze smyslu pro hodnoty, vidíme, že v našem převráceném věku ubývá dívčích facek — a to ne snad z nedostatku mužů, kteří by takových facek zasluhovali, nýbrž z nedostatku dívek, které by je uměly dávat.

Velmi je žádoucí, aby výchova budovala na přirozených základech. Moderní psychologie ukazuje, že již v dětství se jeví v duševním životě člověka nástin jeho budoucnosti. Dítě si hraje: člověk je tvor tvořivý. Tvořiti jest nejvlastnějším posláním člověka. Kluk si hraje na vojáka: hle, budoucí hrdina, bojovník, rytíř, ochránce. Děvče si hraje s panenkou: hle, budoucí matka. To jsou

přirozené ideály. Těm se nesmí výchova zpronevěřiti: Tedy: hochy vychovávat k rytířství a dívky k mateřství — všechny pak k tvořivosti. Jiných přirozených ideálů výchovy není. Vše ostatní ve výchově jest druhotné a celkem umělé a nahodilé. Čemu se kdo věnuje, to přece záleží na schopnostech, zálibách, vůli rodičů, hmotných předpokladech — slovem, na okolnostech. A ty jsou podmíněné, nestálé a měnivé — jak život sám. Dítě má zálibu v dobrodružství, vždyť neznáme budoucnost. Dobře vychovaný člověk se dovede všemu přizpůsobit, všemu naučit, do všeho se vpravit, se vším se smířit, vše snášet. Nedovede-li, není dobře vychován.

V kvintě jsme mluvili o autonomii morálky. Mravnost je nezbytná. Je třeba činiti dobro a varovati se zlého. Ale proč mám činiti dobro a varovati se zlého, když není nade mnou soudce, když není odpovědnosti, když po smrti není nic a když jsem, jak Werfel říká, jen nula na dovolené?

No, proč bychom si »nezaexperimentovali«? Sejmu se zdi rozvrh hodin, zavolám z první lavice Kučeru, posílám ho k protější zdi, řka, aby tam pověsil ten rozvrh. Kučera jde ke zdi, kouká, ale nic nemůže vykukat, obrací se ke mně tázavě a rozpačitě —

»... sím, tady není hřebík!«

»Jen to pověste!«

»... sím, tady není hřebík!«

»Bez hřebíku by to nešlo?«

»... sím, ne.«

»Máte pravdu, opravdu to nejde. Ten rozvrh musí na něčem viset. Ovšem, ve vzduchu nemůže viset, spadl by a rozbil by se. To je ta morálka bez Boha. Visí to ve vzduchu. Mám-li činiti dobro a varovati se zlého, musím

míti pro to vyšší důvod.« Že to nejde bez toho důvodu, ukázal již Rousseau, když nechal učitele takto hovořiti s žákem:

Učitel: To nesmíš dělati.

Žák: Proč ne?

Učitel: Poněvadž je to špatné.

Žák: Špatné! Co je špatné?

Učitel: To, co jest ti zapovězeno.

Žák: Proč je špatné dělati, co jest zapovězeno?

Učitel: Budeš potrestán pro neposlušnost.

Žák: Budu to dělat, když se nikdo nedívá.

Učitel: Budu na tebe dávati pozor.

Žák: Já se schovám.

Učitel: Budu se tě ptáti, co jsi dělal.

Žák: Já neřeknu pravdu.

Učitel: Nesmíš lháti.

Žák: Proč nesmím lháti?

Učitel: Poněvadž je to špatné. — A tak dále, stále dokola.

Někteří pedagogové to zkoušeli tak, že hleděli vyzkoumat, co si mládež přeje či nepřeje a snažili se dávati jí, co si přála, a nedávati, co si nepřála. Hráli si na kamarády svých žáků a žvanili o revoluci moderní mládeže. Rozumí se, že nevychovali nikoho — podobni pastýřům, které viděl Psichari v Mauretanii: černí sluncem, otrhaní, živící se mlékem velbloudic bloudí pouští bez cíle následující svá zvířata, jež sama si hledají vodu a pastvu.

Kam? můžeme se tázati takových vychovatelů. Jediná odpověď: V neznámo. Není jistoty, není cíle, není směru. Čiré bláznovství. A proto, milý pěstiteli mládeže, rozjímejž tuto šaškovskou historku:

Jeden anglický lord měl ve svém zámku šaška náramně směšného a vtipného. Koupil mu šaškovskou čepici s rolničkami a když mu ji nasazoval na hlavu, pravil mu: »Nos tuto čepici na znamení, že jsi blázen. Nedávej ji nikomu, leda bys našel někoho, kdo je větší blázen než ty.« Po letech umírá lord. Loučí se s přáteli, loučí se se šaškem. »Kam odcházíš, pane?« táže se šašek. »Nevím,« odpovídá pán. »A co si bereš na cestu?« — »Nic,« odpovídá pán, jenž vyplnil život marnostmi. »Nic?« táže se šašek a snímá s hlavy čepici, nasazuje ji pánu a praví: »Dnes jsem našel člověka, který je větší blázen než já!«

Joubert napsal pěknou myšlenku: »Vychováváš-li dítě, myslí na jeho stáří.« Ale to je trochu málo. Větu Joubertovu by bylo třeba doplniti: »Vychováváš-li dítě, myslí na jeho věčnost.«

V jedné věznici byl mladý trestanec — výborný kreslíř. Jeden návštěvník vyslovil podiv nad jeho dovedností. »Kreslit mne naučili,« řekl mladý ten muž, »ale jinému ničemu, proto jsem zde.«

»V Clunyjském museu v Paříži je vitrina, v níž jsou vystaveny vzácné staré krucifixy. Díval jsem se na jeden z nich, vyřezaný ze slonoviny velikým umělcem a vyjadřující nesmírnou bolest Syna Božího, jenž umírá za všechny lidi a jenž ví, že ho milují jen někteří. Hlava byla skloněna na pravou stranu, pootevřené rty právě pronesly slova „Dokonáno jest“ a ukončily tak Evangelium; oči hleděly s takovou něhou, že návštěvníci, kteří přistupovali a setkávali se s tím pohledem, náhle byli dojati a bylo na

nich znáti, že pociťují aspoň trochu soucitu, ne-li trochu lásky. Dvě děvčátka přišla k vitrině; staršímu bylo asi patnáct let a vedlo za ruku malého hošíka, světlavlasého, jako bylo samo, a ten hošík vystupoval na špičky. Spolu se dívali na kříž a já jsem viděl na jejich tvářích jen úžas. Starší děvče řeklo: „Podívej se, Marketko, jak smutnou tvář udělali tomuhle člověku!“ Marketka neodpověděla. Jen hošík se tázal: „Proč tak věsí hlavu? Vypadá to, jako by plakal, nemyslíš?“ Ty děti se neposmívaly. Snažily se pochopiti. A já jsem si myslil: Ježíši Kriste, tys pro ně zemřel a ony to nevědí!« — Tak vypravuje René Bazin ve své knize *La douce France*. Ty děti asi chodily do státních škol, v nichž se nevyučuje náboženství. Nic nevěděly o Ježíši Kristu. Nikdy o něm neslyšely. Krucifix byl pro ně jen obrazem smutného člověka, ničím více. Dvě otázky se mi vynořily při četbě tohoto místa v knize Bazinově. Čím jest kříž naší studující mládeži, která nechodí do náboženství? A čím mládeži, která do něho chodí?

V

Škola

Již mnohokrát to bylo řečeno: dnešní škola nevycho-
vává. Vyučování není ještě výchova. Dnešní školský
systém je číře racionalistický. Jeho základem jest bludný
předpoklad, že člověk se skládá z rozumu a těla. Rozum
a tělo — toto pojetí člověka jest smutné dědictví po
Descartesovi. Člověk Descartesův se skládá z duše —
res cogitans — a těla — res extensa. Nic více. Výchova
jest pak pěstění rozumu a těla. Nic více. Tedy vyučování
a tělocvik. Ale výchova není pouhým součtem vyučování
a tělocviku. Výchova jest pěstění celého člověka. Člověk
není jen rozum a tělo. Je také vůle. Je také cit. Člověk
není jen bytost časná. Je také bytost věčná. Nemá jen
určení přirozené. Má také cíl nadpřirozený. Ovlivňovati
jen jednu stránku lidské přirozenosti bez zřetele k strán-
kám ostatním znamená trhati člověka na kusy. A trhati
na kusy znamená zabíjeti. Tam, kde se j e n vyučuje,
kde se j e n tělocvičí, měl by býti nápis: Zde se vraždí
lidé.

To a ono se vytýká střední škole. Přírodovědcům se
zdá býti málo přírodovědeckou, filologům málo filologic-
kou, praktikům málo praktickou, estetikům málo estetic-
kou, technikům málo technickou, historikům málo histo-
rickou. Mohlo by se říci: pověz mi, co si myslíš o střední
škole, a já ti povím, jaký jsi.

Nejvíce uškodili střední škole praktikové. Ovšem, abi-

turienti gymnasií ještě na počátku tohoto století chodili studovat teologii, filosofii, lékařství nebo práva. Ve svých zásuvkách mívali sonety a elegická disticha. Někteří z nich se stali vynikajícími básníky, filosofy a historiky. Lidé praktičtí nemohli snést, aby se tito jinoši oddávali takovým fantastickým věcem. Jsme přece v době rozmachu přírodních věd a technických pokroků. Tito lidé praktičtí potřebovali vynálezů, aby mohli snížit výrobní náklady, aby urychlili dopravu a ubili konkurenci. K továrníkovi se přidružil vynálezce a technik. Co, prosím, s Homérem a Zápisky o válce galské? Od střední školy se začalo vyžadovati, aby připravovala pro praktický život, to jest pro mechanicko-kapitalistický řád, aby se rozloučila s Musami a zamilovala si chemii. Vzdělání se začalo hodnotiti užitkově. Namlouvalo se mladým lidem, že je nesmyslem učit se něčemu, čeho člověk v praktickém životě nebude potřebovati. Že je moudré osvojovati si jen takové vědomosti, které se dají zpeněžit. Neboť praktický člověk zná jen jednu hodnotu: peníze. Peníze jsou společný jmenovatel, na kterého všechno převádí. Samým chlebem živ jest člověk, a ne slovem, jež vychází z úst Božích. Básník sonetů umírá hladem: vynálezce strojku na holení se stává zámožným člověkem.

Není nadbytek lidí vzdělaných, jak se říkává. Jest jen nadbytek lidí vzdělaných pro praktický život. Lidí vychovaných pro vysedávání v kancelářích a lidí vychovaných pro kariéru vedoucích inženýrů.

A teď se vidí, jak skvělým zařízením je hladovění lidí ducha, to jest básníků, filosofů a lidí nepraktických vůbec. Bez lidí praktických se už svět obejde — nahrazuje si je stroji psacími a počítaacími, všelijakými parlografy, cyklostyly a rozmnožovači. Zbývá již jen vynalézt stroj na myšlení.

Není žádoucí, aby ze škol vycházeli nedoukové. Lidé polovzdělaní jsou neštěstím pro národ a nebezpečenstvím pro lidstvo. Člověk má býti buď vzdělaný nebo prostý. Polovzdělanec se nehodí k ničemu. Poučován býti nechce, poněvadž se pokládá za vzdělance, a poučovati jiné nedovede, poněvadž není vzdělán.

Také není žádoucí, aby ze škol, které slouží obecné výchově, vycházeli specialisté. Specialista je člověk, který dobře rozumí jen jedné věci. To by nevadilo. Ale specialista bývá člověk, který tu jednu věc pokládá za hlavní a nejdůležitější věc pod sluncem. A to je chyba.

Byla debatní schůze o střední škole. Přišla také řeč na to, že dnešní vzdělanci nemají politického vlivu. Jeden z hlavních mluvčích, muž zkušený a moudrý, hluboce vidící do srdcí a povah, vysvětloval to vnitřní nekázní a neoprávněností dnešních vzdělanců. Je-li dělník v nějakém spolku, plní všechny povinnosti, které mu spolek ukládá. Nechce-li je plnit, řekne to otevřeně a ze spolku vystoupí. Kdežto vzdělanec v takovém spolku zůstane, povinnosti neplní, ale vynalézá devětadevadesát důvodů, jimiž se snaží dokázat, že pro něho ty povinnosti neplatí. Není pak divu, že s ním nikdo nepočítá a že mu nikdo nevěří. — To je pravá zrada vzdělanců: že užívají svého vědění a vzdělání k zastření svých skutečných úmyslů a místo pravdy předkládají světu své vychytralé fikce. Člověk by skoro řekl, že se tomu naučili na střední škole, když si vymýšleli důvody na omluvu své nepřítomnosti ve škole. Jdou pak do života s rutinou omluvenkových lží. Jen ho slyšme, takového omluvenkového inteligenta: nechce se ovládati, proto říká: jsem nervosní.

Nemá pevného přesvědčení — proto říká: ctím všechna přesvědčení. Nechce se zpovídati — proto říká: kněží vymyslili zpověď. Stydí se za svou příslušnost k Církvi — proto říká, že má své vlastní náboženství. Je smyslný a neumí se zapřít — proto dokazuje, že je přirozené být smyslný. Nedivno, že se ho poctiví lidé zříkají a že mu nakonec zbývá jen jediná kariéra — býti mučedníkem lži.

»Vzdělání již dnes neznamená duchovní nebo duševní přednost, znamená pouze, že někdo „absolvoval“ vyšší školy. Výraz „vzdělaný proletariát“ jest příznačný pro lidi toho druhu. Skuteční vzdělanci, ona duchovně bdělá a duševně ušlechtilá vyšší vrstva, stává se stále tenčí. Snaha dosáhnouti oprávnění k určitému povolání zatlačuje na vyšších a vysokých školách veškero pravé vzdělání. Mnoho zkoušení akademičtí barbaři neliší se vůbec nebo jen málo od lidu. A tak se tvoří nejen cestou kolektivistické ideologie, nýbrž již prostě cestou všeobecného „vzdělání“ nerozlišená, beztvárná společnost, člověk přítomnosti. Tento člověk nemá kdy pro duchovní nebo náboženské věci. Žije své práci a obtíže jeho povolání nutí ho k dvojnásobné starosti. Je pragmatista. Před každou věcí se táže: Jaký z toho budu míti prospěch? A mnozí kazatelé se snižují k tomu, že vyličují náboženství jako věc užitečnou: náboženství jest prý užitečné pro veřejnost, pro stát, pro výchovu, pro klid svědomí, pro dobrý spánek.«

(Michael Pfliegler, *V o r d e r E n t s c h e i d u n g*, Überlegungen zur seelischen Bedrohtheit des heutigen Menschen. A. Pustet, Salzburg-Leipzig, 1937, S. 123-4.)

Škola je získávání vědomostí, které by měly býti pro život. Život je získávání zkušeností, které by měly býti pro školu.

Vzdělání prý je to, co člověku zůstane, když zapomene vše, čemu se na střední škole naučil.

Život začíná tam, kde končí naučená lekce.

Základní pravdy o výchově měly by býti jasny všem, kdo mluví o reformě školy. Je třeba vychovávat člověka celého. Celý člověk — to jest tělo a duše. Duše — to jest rozum, vůle i cit. Celý člověk jest bytost časná i věčná. Jedinec i člen společnosti. Společnost — to jest rodina, národ, stát, Církev. Dokonalá výchova jest výchova integrální. Kdo zdůrazňuje jen jednu složku výchovného úkolu a ostatní pomíjí, upadá do vychovatelské herese. Výchova je služba. Škola je pro dítě, ne dítě pro školu. Dítě má býti vychováváno pro Boha, pro život a pro povolání. Má tedy výchova cíl obecný a cíl zvláštní. Nelze obecnou výchovu nahraditi výchovou zvláštní a naopak. Výchova zvláštní či odborná má za úkol vypěstiti budoucí rolníky, dělníky, úředníky, řemeslníky, obchodníky, vojáky, učitele, kněze, lékaře — a je-li libo, i podnikatele. Je nesmyslné vnášeti požadavky odborného školení do výchovy obecné. Škola neodborná nemůže vychovávat dělníky, rolníky, řemeslníky, úředníky a podnikatele, nýbrž lidi. Zaměřiti veškeru výchovu jen na ideál podnikatelství by znamenalo, že jediný smysl života je v podnikání. Škola nemůže vychovávat jen pro průmysl, ani ne jen pro obchod, ani ne jen pro úřady — ale pro život.

Směrnice pro reformu střední školy: od mnohosti k jakosti, od nauky k životu, od rozsahu k obsahu, od povinného k dobrovolnému. Více cvičení praktických: řečnických, konverzačních, přírodopisných, fyzikálních, chemikálních. Méně vyučování ryze teoretického. Méně studia jazykového. Stačí latina a němčina jako předměty povinné. Ostatní: franština, angličtina, ruština, italština, polština — jen jako předměty nepovinné — podle zájmu a schopností. Lépe znáti jeden jazyk pořádně než několik povrchně. Lépe přečísti jednu knihu celou než dvacet ve výňatcích. Více intensity, více života!

Kuriosum v primánské učebnici zoologie: »Kde je mnoho myší, prozradí se známým zápachem, t. zv. myšinou. Snad i to je příčina, proč nemají lidé myši rádi. Zvláště ženy se jich přímo hrozí a utíkají, kam mohou, aby se skryly před nepatrnou, slaboučkou a ulekanou myškou.« (Polívka-Daněk, *Živočišchopis* pro I. a II. třídu středních škol, str. 16.)

Toto místo vyžaduje komentáře. Autoři této učebnice dávají primánkům lekce nejen o myším zápachu, nýbrž i o psychologii ženy. Žena se hrozí nepatrné myšky. Utíká, aby se skryla. Věz tedy, milý primáne, že žena je tvor nerozumný a bázlivý. Budeš-li někdy slyšet o ženách, které skákají padákem s leťadla a jezdí o závod na motocyklu, bude ti tím záhadnější, proč se žena bojí myšky. A až uvidíš velké studentky, jak kouří a plivají jak staří chlapi, já nevím, jak se ti to srovná všechno v hlavě: neboť, jak se pozná, čím se liší žena od muže? — Snad jen podle toho, že se bojí myšky. Proto si hluboce vštěp v paměť, čemu tě ti dva, snad trochu misogynští pánové, chtěli naučiti.

Obecná rčení ve škole často hlásaná: »Ctíti cizí přesvědčení.« Ovšem s výhradou: ctíti mohu cizí přesvědčení, jen když je správné. Nemůžete ode mne žádati, abych uctíval blud. Miluji bloudícího, ale nenávidím blud. — Jiné rčení: »Volně mysliti.« (Jak to čpí plesnivinou!) Proč ne? můžeme říci s úsměvem, ale lépe jest správně mysliti. — Jiné rčení: V práci a vědění jest naše spasení. Hrubé to převrácení stupnice hodnot. Práce a vědění nejsou cílem, nýbrž jen prostředkem k cíli. Někdy se mluví dokonce o »evangelii« práce. Nikoliv: práce potřebuje právě evangelia, aby měla smysl. Pracovati a neznati smyslu práce — toť vpravdě úděl otroka.

Čtu v »Hospodářském rozhledu«, ročník XI., číslo 44, 3. list. 1938:

»Jako výstražný příklad z minulosti chtěli bychom připomenouti plýtvání v odborném školství. Pro různé stranické ústavy byly vybudovány luxusní paláce, pro něž však není náplně. Průmysl se nyní shání po odborných pracovnících a zděšeně shledává, že na příklad keramická škola v Praze má sice krásný palác a profesory, avšak nemá žáky a absolventy.«

Měli jsme a máme všelijaké odborné školy. To nebylo a není neštěstí. Neštěstí bylo, že mládež o nich nevěděla. Nestačí něco míti; je třeba říkati, že to máme a kde to je.

Dívkám z vyšších tříd teď radí někteří páni profesoři, aby toho studia nechaly, učily se raději vařit a hleděly se nějak vdát. Není prý pro ně »vyhlídek«. To by znamenalo, že učení má smysl, jen když jest dost »míst«. Tedy B r o t s t u d i u m. Jinými slovy: co nic nenese, nedělejte. Takhle mluvit by snad znamenalo vychovávat

k sobeckému materialismu. Nebo snad i ještě něco horšího: znehodnocovat duševní práci. Znesnadňovat nebo znemožňovat vzdělání komukoliv jen proto, že není vyhlídek, je zločin. Mravně dovoleno a ovšem i žádoucí jest znemožniti studium těm, kteří k němu nemají potřebných schopností nebo náležité píce.

Pololetní prázdniny byly prodlouženy na neurčito. Nevyučuje se. Studenti chodí a ptají se: »Prosím, kdy už bude škola? Prosím, bude už škola?« A to jsou ti, kteří s jásotem vítali každý ředitelský den, každé pochodové cvičení, každé onemocnění ve sboru profesorském, slovem, každou »ulejvku«. Doma je jim smutno, dlouhá chvíle, nuda. Škola — už aby byla škola! Rozumím jejich otázkám. Milují školu. Škola je společenství učitelů a žáků. Škola je cech. Pravda, mohou se ti hoši učit doma, mohou si číst, mohou kreslit, počítat, hrát si. Ale není to škola. Zde to máme: jen ve společenství se rozvíjí osobnost.

Sejdou-li se staří páni v Besedě u piva, vzpomínají na studentská léta. Je-li mezi nimi někdo, jenž se nemůže pochlubit, že jako student měl karcera, ten věru aby se rděl a na svá studentská léta ani nevzpomínal. Z nového Školského řádu již karcera zmizel. Karcerem prý se trestá nejen žák, nýbrž i profesor. Po letech tedy budou vzpomínky starých pánů docela bezbarvé a nezajímavé. Nebudou si mít ani co povídat a budou chodit dříve domů z hospody.

Karcera znamená vězení. Věru, nemá smyslu dělat ze školy vězení. Vězení je pro tuláky, zloděje a podvodníky.

Vězení samo nikoho nenapraví. Někdy jen někoho zlomí, pravdaže. Ale to není úkolem výchovy — zlomiti vůli. Kaňka v sešitě je nepěkná věc. Ale kdo ji chce mermomocí vydrhnout, prodře v papíře díru. A ta už se nikdy nezacelí. A díra v sešitě jest věc ještě ošklivější než kaňka.

Pořádají se ve škole všelijaké sbírky mezi žáky: pro péči o mládež, pro Červ. kříž, pro poškozené povodní. Proti věci samé nelze nic namítati, zvláště když se uváží, že příspěvky jsou dobrovolné. Ba dokonce by bylo možno najíti i pedagogický důvod, aby se takové sbírky konaly: výchova k sociálnímu citění. Avšak ve skutečnosti to není výchova k sociálnímu citění. Žáci ty peníze dávají prostřednictvím školy různým dobročinným institucím. Je možno dokonce doporučiti, aby se takové sbírky konaly. Ale musí se uznati, že žáci odevzdávají své dary kamsi do prázdna a do neznáma a že se tím sociální citění nepěstí. Sociální cit lze vychovati jen na základě živého, osobního a konkrétního styku člověka s člověkem. Slyšel jsem, že na jednom ústavě se zámožnější studenti dohodli, že budou chudému spolužáku platiti žákovskou jízdenku, když následkem zvýšení jízdného by byl bezmála musil zanechat studií. To je živý, konkrétní vztah. V každé třídě by měli bohatší žáci utvořiti jakési podpůrné sdružení a vzíti si některého chudého spolužáka na starost. Obyčejně si třída stěradá jen na výletní fond.

Kdo dává potřebnému přímo, dává nejen almužnu, dává i sebe, dává i lásku. Jsme povinni dávat především lásku. Almuzna jest projevem té lásky. Dar jest výraz osobnosti. Otec nebeský dal nám ne almužnu, nýbrž Syna

svého. Tedy i my jsme povinni dávat bratřím sebe. »Almužna, kterou Kristus přikazuje dávat bratřím, jest především almužna, kterou dáváme sami sebe, a to nejlepší, co je v nás. Svět, v němž tato almužna by byla pravidlem všech a pro všechny, by byl rájem. A svět, v němž by se tato almužna už nedávala, byl by peklem. Svatý Pavel praví o lásce: »Láska jest shovívavá, dobrotivá; láska nezávidí, nechlubí se, nenadýmá se, není ctižádostivá, nehledá svého prospěchu, neroztrpčuje se, nemyslí o zlém, neraduje se z nepravosti, nýbrž raduje se s pravdou; všecko snáší, všemu věří, všeho se naděje, všecko přetrpívá.« (I. Kor. 13, 4—7.) Nejednen vykladač Pisma upozorňuje, že tyto rysy lásky jsou tak krásné a při tom tak reální, že nemohou býti odvozeny z nějakého abstraktního ideálu, nýbrž prostě že jsou to rysy zářného obrazu, jejž zanechal Kristus a jenž se zrcadlí v křesťanu.« (R. Bernard, *Entretiens sur l'essence du christianisme*. Desclée de Brouwer, Paris 1938, p. 114—5.)

Povídám terciánům: Když 22 lidí běhá za míčem a 50.000 lidí se na to dívá, to není sport, to je fandovství. Kdyby 50.000 lidí běhalo a 22 lidí se na ně dívalo, to by už spíš byl sport.

Studenti jednoho gymnasia zvítězili v hockeyovém finale středoškolské soutěže v Praze. Četl jsem v novinách, že byli po návratu do svého města slavnostně uvítáni: »Před nádražím přeplněným studenty a občanstvem čekala vítěze hudba, která je odvedla před budovu gymnasia a tam studenty oficiálně uvítal a pogrataloval ředitel gymnasia Horák, za město starosta Volný, za hockeyovou župu předseda dr. Moravský, za DSK ředi-

tel Možný. Pak poděkoval ředitelství za umožnění účasti na této soutěži vedoucí studentů profesor Schneider a nakonec promluvil nejagilnější žák Nováček, kterému spolužáci upletli věnec a na ramenou ho odnesli z nádraží až ke gymnasiu. Státní hymnou byla tato srdečná slavnost skončena.«

Proti takové slávě se nedá nic namítati. Bylo to dobré a krásné. Ale ještě lepší a krásnější by bylo, kdyby v tom městě se shromažďovalo občanstvo také v den, kdy se rozdávají vysvědčení, aby pozdravilo ústy starosty a jiných potentátů žáka s nejlepším vysvědčením. Kdyby zahrála hudba i těm studentům, kteří vyhráli v soutěžích daleko skromnějších, na příklad v soutěži literární nebo recitační. Kdyby studenti upletli věnec tomu ze svých druhů, jenž dovede být nejlepším kamarádem nebo který nikdy nikam nepřišel pozdě nebo který — budme skromní — umí hezky kreslit nebo zpívat.

Bylo by to ještě krásnější. Ale to by znamenalo, že v myslích a srdcích byl obnoven smysl pro řád hodnot, že zdatnost se neměří jen podle výkonů těla, ale i ducha — ba, co dím — myšlenko závratná a opojná! že v našich školách se vychovává.

Podněcovati v mládeži zřízenou ctižádost, soutěživost a řevnivost v dobrém pokládali i staří pedagogové za účelné a prospěšné. Je dobře klásti důraz na rozmach, ukazují-li se zároveň správné cíle zápolení a určují-li se meze jeho: nic nad síly! A dále požadovati spíše kvalitu než kvantitu. A to by bylo možno vysloviti požadavkem: Bud' tím, čím býti můžeš, ale bud' tím cele! A kdybychom chtěli vyjádřiti i zápornou stránku, totiž nutnost omezení, bylo by třeba překonati tu větu takto: Bud' tím nejvyšším, čím býti smíš a máš v mezích své osobní schopnosti a v mezích svých povinností k druhým!

Žáci soutěží. Školy nesoutěží. Nemohou soutěžit. Naše školy nejsou jen školy, jsou to také úřady. A úřady nesoutěží. Nedělají si reklamu. Neznají propagace. Nedoporučují se přízni obecnstva. »Dejte své syny na reálku v N. Výsledek zaručen! Vlídne zacházení se žactvem!« — »Kam s dětmi? Na gymnasium v X! Zkušený ředitel, zdravá poloha, mnoho pochvalných uznání.« — »Rodiče, budete beze strachu o blaho svých miláčků, dáte-li je zapsati na reformované reformní reálné gymnasium v Z! Vynikající odborníci, prvotřídní pomůcky, jedineční třídní profesori, lehké komposice, kamarádský poměr k žákům!« — »Studentky, nehleďte na svět tak černě! Poproste pány rodiče, aby vás posílali na lyceum Karoliny Světlé! Stálý zřetel k dívčí psychologii. Zajímaví profesori. Zvlášť důvěry hodný školník!«

Ano, odpusťte, tohle je jen nevinný žert starého profesora. Chápete zajisté, že to nemyslí vážně.

*

Kdosi uveřejnil statistický výsledek výzkumu dětí v Bostonu. Ze 100 dětí 14 nevidělo hvězdy, 45 pole, 20 krávu; 55 nevědělo, že dřevěné věci pocházejí ze stromů, 45 nikdy nevidělo vepře atd. Litujeme těch dětí, uzavřených v dusném pekle velkoměsta, a říkáme si, oč šťastnější jsou naše děti... Avšak kolik je mladých duší v našem národě, jež vyrůstají bez Boha a bez Kristovy lásky?

Guizot řekl: Každá nová škola znamená uzavření jednoho žaláře. A výsledek? Přibylo škol — ale přibylo také žalářů.

Když jsem se jednou zmínil před jedním panem kolegou o neživotnosti naší střední školy, pokrčil rameny a řekl: Snad je to pravda, ale účelem střední školy jest připravovati pro školu vysokou.

Je to tedy odstupňováno asi takto: kdysi se vychovávalo; později se vyučovalo; nyní se připravuje.

Rozumí se, že vysoké školy se odměňují školám středním za jejich služby vytrvalými stížnostmi, že se jim do-dává špatný materiál.

Sentence ze Shakespeara: Dávat pozor — to znamená ztrojnásobit sebe sama.

Autor »Následování Krista« napsal větu, kterou by bylo možno pokládati za projev odporu proti theoretické theologii: »Raději chci pociťovati lítost než znáti její definici.« Nemyslím, že by definice byly zbytečné. Základem všeho vyučování musí býti jasné pojmy. Qui bene distinguit, bene docet. Ale tím není řečeno, že vyučování není nic jiného než pojmy a definice. Proto ani na vyšším stupni není didakticky správné, aby se výklad pohyboval jen v abstraktech a vyhýbal se všemu konkrétnímu, smyslovému, viditelnému a slyšitelnému. Suchost, nezáživnost, šedost našich profesorských výkladů zavinila nešťastnou antithesu: škola a život, jako by to byly dvě různé věci. Škola je život a život je škola. Škola učí a život učí také. Znáti definici neznamená vždy uměti. Sekundán mi dovede říci, že modlitba je pozdvižení mysli k Bohu. A přece nemohu tvrditi, že dokud této definice neznal, modliti se neuměl.

Definice je Prokrustovo lože, do kterého formalisté ukládají myšlenky, ať je to lože veliké pro ně nebo malé.

Definovati něco jest jakýsi druh ukrutnosti. Definice se málo hodí k tomu, aby vyjadřovaly něco živého. Na příklad, aby vystihovaly živý vztah člověka k Bohu. Kristus nemluví o Bohu výměrně, nýbrž názorně. Nazývá sice Boha i sebe Jsoucím (Jan 8, 58), ne však První Příčinou, ani Prvním Hybatelem nehybným. Nazývá Boha Otcem. To není odtažitý výměr, to je živý obraz.

Jindy ho nazývá Králem nebo Hospodářem. Ba ani vůbec neužívá slova Bůh. Jen teprve ve chvíli, kdy zmírání jeho lidství v největší opuštěnosti, vyslovuje to slovo Bože, volaje: Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil? (Mat. 27, 46.) Tento výkřik dělá těžkosti exegetům; a přece by mělo být ve všech výkladech jeho upozorněno, že tu Kristus umírající nenazývá Boha Otcem, nýbrž Bohem po prvé a naposled. Jen jednou. Užívá slov Davidových (Ž. 21), opakuje tedy slova cizí, ne že by mu Otec přestal býti Otcem, ale že chce vyjádřiti nesmírnou svoji bolest v žalmu předpověděnou: a v zápětí se odevzdává: Otče, v ruce tvé poroučím ducha svého. (Luk. 23.)

Nevím, proč se osel stal školským symbolem hlouposti. Je-li už třeba takového symbolu, nechápu, proč jím není na příklad velbloud, zvíře skutečně neinteligentní, nemající směrového pudu: vždyť je známo, že karavanu velbloudů musí vésti buď člověk — nebo osel.

Smysl osla pro vyučování bezděčně objevil Demosthenes, když jednou s velikým nadšením mluvil před muži athenskými o blahu vlasti. Posluchačstvo však nevěnovalo valné pozornosti výkladům řečnickovým. Někteří se bavili mezi sebou, jiní zívali, jiní pak spali. Když to viděl Demosthenes, přestal mluvit o blahu vlasti a počal vypravovati bajku o oslu a stínu. Ihned nastalo ticho a všichni sledovali příběh s velikou pozorností. Této pozor-

nosti užil řečník k vtipné peroraci, v níž vytkl mužům athenským, že o osud osla a jeho stínu mají větší zájem než o blaho vlasti. Je zřejmo, že tento příběh se hodí všem moralistům, kárajícím lidi, že věci malicherných více dbají než věci důležitých.

Avšak naučení bajky o oslu a jeho stínu je zcela jiné, významné především pro Demosthena samého a pak pro všechny řečníky, učitele, kazatele a mravokárce. Osel je cosi konkrétního. Osel má stín. Jsou-li posluchači nepozorní, je to tím, že mluvíme o věcech, jež nemají stínu, plastiky, barevnosti, určitosti, mluvíme o věcech čirě abstraktních řečí abstraktní. Proto budiž osel Demosthenův klasickým dokladem o potřebě názornosti, symbolem odporu proti rozumářské prázdnotě, školometské bezbarvosti a poučkové jednotvárnosti vyučování.

Arcibiskup Spalding napsal, že dítě žádá od svého učitele jen, aby ho nenudil.

Běží-li o metodu učebnou, stačí pro začátek stanovit, co děti nudí a co je baví.

Zkušenost svědčí, že vše abstraktní je dítěti prázdným a šedým, a naopak, vše konkrétní uchvacuje duši dítěte. Dítě je poetické: miluje obrazy a nenávidí vzorců. Miluje barvy a věci hmatatelné. Miluje blízkost a dostupnost. Nemyslí v pojmech, ale v představách.

Dítě chce pohádky, dobrodružné příběhy, bajky a pověsti. Fantasie jeho je právě tak dokonalá, jako jeho rozum je nedokonalý. Fantasie je most, po kterém jediné se můžeme přiblížit k duši dítěte.

Nezasáhneme-li strun obraznosti při vyučování, dítě se zcela jistě nudí.

To platí o každém, i velikém dítěti. To platí i o studentu. Z kázání si lidé pamatují hlavně příklady, jichž kazatel užil.

Otázka pozornosti je otázka obraznosti. Začne-li řeč-

ník s příkladem, utichá rázem kašlání a přešlapování. Úspěch Menenia Agrippy v Shakespearově Coriolanu je poučným dokladem: čím přesvědčuje rozbouřený lid? Bajkou o údech těla a žaludku.

Jiného způsobu ani Pán neměl, když mluvil k neučným. — Toto všecko mluvil Ježíš zástupům v podobenstvích, a bez podobenství nemluvíval jim. (Mat. 13, 34.)

A konečně je třeba si uvědomiti, že osel je symbolem i jiných velmi vznešených věcí. Proč dávají gotičtí malíři na obrazech Narození Páně oslům výraz tak oduševnělý, proč jim malují oči tak lidsky moudré, ne-li proto, že osel zná jesle pána svého, lid Boží však nezná Hospodina, Boha svého, jakož praví Isaiáš prorok?

Nazývá-li svatý František své tělo bratrem oslem, je v tom hluboké poučení, jak má křesťan zacházeti se svým tělem. Tělo je osel. Má tedy sloužiti. Avšak osel v zemi svatého Františka je zvíře špatně živené a týrané. Světec tedy zmírňuje příkrost své metafory slovem: bratr. Člověk má milovati své tělo a řádně o ně pečovati, neboť je schránkou duše a duše je chrámem Ducha svatého. Nepečovati však příliš! Asi tak, jak činí rozumný hospodář. Živí své dobytče a pečuje o ně, sice jinak by nemělo sil, aby mu sloužilo. Ale nepřekrmuje a nehýčká ho, sice jinak by zbujnělo a sloužiti nechtělo. Tělo — bratr osel.

A zvláště hájím osla pro onu čest, již se mu dostalo, když nesl Pána při slavném vjezdu do Jerusalema. Osel byl korunovačním zvířetem králů izraelských. Jel-li Pán na oslu, mělo tím býti naznačeno, že přichází jako král lidu svého a pravý syn Davidův.

Tato čest je čest křesťanská. Křesťan — to není jen člověk, jenž Krista vyznává, nýbrž i člověk, jenž Krista nosí v srdci svém. Miluje-li kdo mě, slovo mé zachovávatí bude: Otec můj bude ho milovati, i přijdeme k němu a příbytek svůj u něho si učiníme. To není zbožná před-

stava, to je skutečnost. Milujeme-li Boha, jsme-li v milosti Boží, přebývá Kristus v nás. Jsme christofory. Nosíme Krista. Komu by tato čest se zdála přílišnou, tomu doporučí svatý Bernard, aby uvážil, že onen osel, který nesl Pána do Jerusalema, také nepřestal býti oslem.

Zdůrazňuje se potřeba názoru ve vyučování. Ale všeho s měrou. Vždyť žáci mají také obraznost a dovedou si všelicos představit sami, když se jim to trochu naznačí. Vypravuje-li se jim v zeměpise o sibiřské tajze, možná, že ji vidí v duchu živěji a barvitěji, než je vyobrazena na starém, pomačkaném, zaprášeném a zašlém barvotisku, který dá pan profesor přinést z kabinetu. Ale názor je názor. Také páni inspektoři kladou důraz na názor. Hledí se jim tedy vyhovět. Dopadne to někdy všelijak. Tedy *c a s u s f a c t u s, n o n f i c t u s*. Čekala se inspekce. Bylo to v hodině přírodopisu. V primě. O skotu. Paní profesorka si dala přinést od řezníka kravskou hlavu a názorně vykládala o krávě. Ale pan inspektor, který kladl důraz na názor, nepřišel. Zato ale ta kravská hlava důkladně zapáchala, takže tři primánky omdlely.

Dnes jeden mladý pan profesor huboval na českou mluvnici.

To není žádná učebnice — to je samý gebauerovský historism. My neučíme mluvnici, my učíme pořád o mluvnici.

»Dobré rozlišení!« řekl jsem si v duchu. »Hodí se mi do krámu: neučím o náboženství, učím náboženství.«

Náboženství je život. Pryč s tímto! Od ethiky k životu! Od liturgiky k liturgii!

Koncem školního roku uveřejnil kterýsi časopis výčet slavných mužů, kteří za svých studií na střední škole bývali útrapou profesorů a hanbou rodičů — a ejhle, stali se z nich vynikající učenci, umělci a vynálezci. Redakce toho časopisu to myslila asi dobře: poskytnouti trochu lidské útěchy rodičům, zarmouceným neúspěchy svých synů . . . Vždyť Smetana také propadal, V. Mrštík míval dostatečné . . . Ale zarmoucení rodiče se asi nerozveselí a v geniálnost svých dětí sotva uvěří, zvláště když proti skrovnému celkem počtu slavných mužů, kteří na střední škole nic neuměli, stojí celá falanx slavných mužů, kteří na střední škole — ó vrchole nevkus! — byli primusy. Leccos útěšného je také ve známé skutečnosti, že mnozí studenti, kteří na střední škole byli žáky podprostředními, vynikli na škole vysoké a naopak. Jenže zrovna tak je pravda, že na vysoké škole vynikli i ti, kdož vynikali na škole střední.

Ale což naplat: Chceme-li někoho potěšit, musíme zjednodušovat skutečnost, která je složitá, a zevšeobecnovat případy, které jsou řídké.

Kdyby však se mělo vysvětlit, proč někteří slavní muži na střední škole nevynikali, bylo by možno říci krátce: asi proto, že se tam nudili. Střední škola je škola netvořivá. V jejích učebnicích vypadá svět jako museum a jako sbírka starožitností, jako něco byvšího a hotového. Student se dovídá, jak to neb ono se na světě stalo, ale nedovídá se, jak to neb ono se na světě dělá nyní. Jak ta neb ona bylinka vypadá, ale ne jak ta neb ona bylinka se pěstuje. Ve škole se smíme učit, ale nesmíme tam nic dělat. Prakticky si to zařizuje student tak, že se tváří, jako by poslouchal a dával pozor, ale pod lavicí něco »dělá«. Dělá tam, řekněme, papírové lodičky. Anebo kudlou vyřezává nějaké monogramy do spodní desky lavice. Anebo kreslí karikaturu pana profesora. Tomuhle

všemu se ve škole říká darebáctví. Ale není to vždy darebáctví. Student něco dělá pod lavicí — něco dělají znamená tvořiti. Student tedy tvoří. A opravuje tak školu, již chybí tvořivost a životnost a která pro duše tvořivé je vězením nebo v nejlepším případě zařízením na pěchování vědomostí do hlavy.

Důkaz pro víru, že duše naše žily v jiném světě již před zrozením, našel Plato v radosti a chtivosti, s níž athenští chlapci se učili. Radost a chtivost — mohou vykvést jen ve škole tvořivé: první, co může žák právem žádati od učitele, jest, aby ho nenudil. Letos o prázdninách zpívali studenti na svých táborech parodii na starou jarmareční písničku o lupiči Babinském: v jedné z posledních slok vyzývá Babinský své soudce:

Usekněte mi hlavu,
ať mám nákou zábavu!
A tak mu ji usekli
až po samou fusekli.

V emfasi, jakou vkládali hoši do těchto veršů, bylo snad víc než »zvrhlé« zalíbení v kriminálnickém paroxysmu: zdálo se mi, že se tu jaksí dožadují svého práva.

Mnoho se horlilo proti učení zpaměti. Dnes už se velmi málo memoruje na středních školách. A máme ve sboru profesora fysiky, který dovede ještě dnes, třicet let po maturitě, recitovat dlouhé části z Homéra a Vergila. Nejde ani o Homéra, ani o Vergila. Jde o to, že už se necvičí pamět. S vodou vylilo se z vaničky i dítě. Z našich škol vycházejí lidé, kteří si netroufají veřejně pronést tři věty zpaměti. Všecko čtou s papírků. Odtud i úpadek

řečnického umění v naší době. Jaký pak řečník, který už předem doslova má připraveno, co řekne? Na posluchačstvo se nedívá, hledí do papíru. Můžeme jevit zájem nebo býti lhostejni, můžeme být nadšeni nebo se nudit, naše oči mohou planout a naše nohy netrpělivě přešlapovat, vše je mu jedno, on si čte své. Onehdy při odhalení pomníku zavanul prudčeji vítr a odnesl řečníku jeho papírek. Byl v koncích a musil čekat, až mu jeho moudrost vylovili z kaluže. V tom věčném psaní poznámek vidím neúctu k myšlence: nic není hodno pamatování, vše je určeno k zániku a zapomenutí vyjma — ach, vždyť znám své — jména rohovníků a výsledky ligového zápasu.

Navštívil mne medik, bývalý můj žák. Vypravoval mi, co se přihodilo nedávno jednomu jeho kolegovi při zkoušce z biologie. Profesor se ho tázal, co je Drieschova entelechie. Jelikož nevěděl, profesor ho »vyhodil«. — »Vidíte,« řekl jsem, »kdyby to bylo před dvaceti lety, byl by ho vyhodil, kdyby to byl věděl.«

»Duch nové doby nepřijal, jak známo, důsledky strohého materialismu a spojoval svůj vědecký determinismus s jakýmsi polofilosofickým, polotheologickým deismem. Fysický mechanismus světa není vše. Nad světem tedy existuje božský Inženýr, který sestavil kosmický stroj a který dosud dohlíží na jeho chod. Tak bylo možno chápati svět v duchu striktně vědeckého determinismu a při tom zachovati víru v konečnou účelnost. Deismus tedy připravil praktickou syntesu, ale udržoval se ne nějakou logickou nebo metafysickou potřebou, nýbrž vírou náboženskou. Správně řekl profesor Whitehead: »Středověk byl věkem víry založené na rozumu, kdežto století

osmnácté bylo dobou rozumu založeného na víře.« Mnoho bylo napsáno v minulém století o rozporu náboženství a vědy, avšak rozpor vědy a filosofie byl ve skutečnosti daleko základnější. Je pravda, že Comte se pokoušel vytvořiti filosofii, která by byla naprosto pozitivní a vědecká, avšak k tomu cíli musil se nejen zřici vší metafysiky, nýbrž vymýtit i z vědy samé všechny její abstraktní a theoretické prvky a omeziti ji na ryze praktické cíle. A tak to nepřivedl k ničemu jinému než k synthese určité části vědy s určitým, ještě omezenějším druhem náboženství. Na druhé straně mohla věda snadno nalézt styčné body s náboženstvím, a to buď v podobě abstraktního deismu anebo tradičního křesťanství. Velmi mnoho, možná že většina velikých vědců nové doby byli mužové hluboce náboženští, jako Volta a Cauchy, Dalton a Faraday, Claude Bernard a Pasteur, Mendel a Wallace; kdežto z vědců od dob osmnáctého století sotva jeden byl filosofem.«

(Christopher Dawson, *Progress and Religion*, fifth ed., Sheed and Ward, London 1936, p. 220-1.)

Terminologie, jíž užívají naše dějepisné učebnice, jest terminologie protestantská a katolíkům nepřijatelná. Tak zvaná reformace nebyla reformace, nýbrž náboženská revoluce. Tak zvaná renaissance nebyla obrozením života, nýbrž návratem k pohanským formám životním. Tak zvaná protireformace nebyla bojem proti nějaké reformě, nýbrž byla to katolická restaurace. Tak zvané osvícenství nebylo nic osvíceného: bylo to zploštění ducha a plané rozumářství. Tak zvaní reformátoři XVI. století nebyli reformátoři, nýbrž heretikové XVI. století. — Kdy se naučíme nazývati věci a lidi pravými jmény?

Ještě mnoho učitelů a profesorů oplakává knihy, které spálil Koniáš. Málokdo však ví, jaké knihy páli Koniáš. Když bylo před časem oznámeno, že bude znovu vydána Husova Postilla, přihlásilo se v celém národě jen asi 15 subskribentů, takže z podniku sešlo. Stálo by za to udělati podobný pokus s knihami, jež páli Koniáš. Ty knihy nejsou přece ztraceny. Lze je vydati znovu. Ať se tedy udělá subskripce. A subskribenti ať obdrží doživotní koncesi na proklínání Koniáše. Čist ty knihy nemusí.

H i s t o r i a m a g i s t r a v i t a e. Ano, ale musí to býti dějiny celé. Vybírat z dějin lidstva jen jednu stránku, a to třeba jen vnější a podružnou — nemůže býti poučné. Učívalo se dějepisu tak, jako by dějiny byly jen samé války. Také tak, jako by dějiny byly jen letopočty. Nebo jako by dějiny byly jen výsledkem špatného trávení nebo špatných nálad panovníků. Nebo jako by dějiny se zakládaly na rodokmenech králů nebo sňatkových vyhlídkách jejich dcer. Jen ojediněle se dala zmínka o Attilovi jakožto »biči Božím«, o »činech Božích skrze Franky« (*g e s t a D e i p e r F r a n c o s*) — ale to byla zřejmě jen prázdná rčení naivních křesťanských kronikářů. Neboť, co by mohl Bůh míti společného s dějinami, když autoři dějepisných učebnic nemají nic společného s Bohem?

Učiti se z dějin. Správné. Ale nesmí se ztráceti smysl pro celek. Vytrhovati z dějin národa jednu epochu a z ní vyvozovati jediný a pravý smysl dějin národních, jako by to, co předcházelo a co následovalo, bylo jen tmou, není ani vědecké, ani poctivé — a výchovné teprve ne. Co bychom si mysleli o profesoru zeměpisu, který by poučoval o poušti tak, že by se omezil na výklad o velblou-

du? Nebo o profesoru fyziky, který by nauku o elektřině nahradil anekdotou o Galvaniho žabách?

To není přepjatý žert, když víme, že leckdy i výklady dějepisné bývaly doplňovány nebo i nahrazovány epizodami vybrakovanými z tendenčních historických románů.

Někteří spisovatelé historických románů pokládali dějiny za jakousi lidovou školu lásky k vlasti a žádali od historické pravdy, aby se líbila, aby hýbala a rozněcovala. A tak psali historické romány, ty romány byly čteny, »pravda« se líbila, ba co horšího, byla za pravdu pokládána.

Avšak mezi pravdou historickou a pravdou románovou je rozdíl. Dobrým přirovnáním jej vystihuje lord Macaulay: »Jsou dva způsoby dějepisné komposice, totiž historie a historický román. Jeden z nich lze přirovnati k mapě, druhý k namalované krajině. Malba, třebaž nám staví krajinu před oči, nečiní nás schopnými rozeznávatí přesně rozměry, vzdálenosti a úhly. Mapa sice není dílem napodobivého umění, nepředstavuje naší obraznosti živých scén: avšak přesně nás poučuje o poloze různých bodů a jest užitečnější společník cestovatele nebo generála, než by byl obrázek krajiny.« (*Critical and Historical Essays*. B. Tauchnitz, Leipzig 1903, tom. I., p. 112.)

Adolf von Harnack napsal (*Aus Wissenschaft und Leben*, I. S. 96 f.):

Žáci, kteří opouštějí gymnasia, vědí všelicos z církevních dějin, hlavně však, jak jsem se častokrát přesvědčil, hodně nesouvislého a nesmyslného. Někteří znají dokonce gnostické soustavy a všelijaké kudrlinkové a pro ně bezvýznamné podrobnosti. Ale katolickou Církev,

největší nábožensko-politický útvar dějin, neznají vůbec a spokojují se zcela chatrnými, neurčitými a často přímo nesmyslnými představami o ní. Jak vznikly její největší instituce, co znamenají v životě Církve, jak snadno je možno, že je člověk mylně chápe; proč tak jistě a mocně působí, to vše je podle mých zkušeností až na řídké výjimky, terra incognita.

Toto napsal Harnack o studentech, s nimiž přicházel ve styk, patrně tedy o protestantských kandidátech theologie. Ale co by řekl o našem studentu-katolíku, který jda k maturitní zkoušce, musí znáti řeckou mytologii a římské reálie, musí věděti něco o řeckých sofistech a musí znáti nazpaměť nějakou partii z Cicerona. Ale z Evangelia, z dějin křesťanství, z nauky Církve nemusí věděti absolutně nic — a přece tu zkoušku udělá.

Velmi zajímavé by bylo, kdyby se někdo pokusil napsati knížku s názvem: »Filosofický průvodce střední školou.« Mohla by v ní býti také kapitola, ve které by byl podán souhrn vzpomínek, jaké mají vynikající filosofové na svá léta studentská. Zatím jen malý příspěvek z Maurice Blondela: »Vzpomínám si na otřes, jejž při vstupu do školy Normální při všech těch šťouchanicích, do nichž jsem se dostal ze svého venkova a ze své tiché rodiny, způsobila mi hned v prvních dnech otázka jednoho z mých druhů, oběti téže „soutky“ jako já, neschopného však tehdy (teprve později přišel k rozumu: předčasně a zbožně zemřel) skryti své překvapení, když slyšel, že se hlásím, když se mne profesor tázal po vyznání, ke katolickému náboženství: „Ach, jak chlapec, jenž se zdá inteligentní, může si ještě říkati tala (katolík)?“ Díky za poklonu a doplňkový štulec, odpověděl jsem:

„Inteligentní, ale nestojím o to, abych se zdál inteligentním, dbám o to, abych jím byl.“» (Frédéric Lefèvre, *Filosofický průvodce Maurice Blondela*, Stará Říše, 1939, str. 28—9.)

Toho, čemu jeden člověk může dokonale rozumět, není mnoho. Proto respektujeme odborníky. Nejsme-li odborníky v pěstění kaktusů, nemluvme do toho — aspoň ve společnosti kaktusářů ne. Nezabýváme-li se dietetikou, nedávejme rady otlým lidem, jak zhubnouti. Neosobujme si právo rozhodovati o speciálních problémech oborů, jichž jsme nestudovali. A i kdyby se nás někdo tázal na věci oborů těch se týkající, přiznejme upřímně: »Promiňte, v tom já nejsem odborníkem.« Nebude nám to nijak k necti. Nikdo přece nemůže býti universálním odborníkem. Jen na jednom poli, jak se zdá, se cítí býti odborníkem každý: přijde-li řeč na náboženství, mluví do toho kdekdo, jako by otázky náboženské byl dlouhá léta studoval. Ještě se mi nestalo, aby někdo řekl v takovém případě: »Promiňte, v otázkách náboženských nejsem odborníkem.«

Moderní filosofové jsou zanícení nálepkáři: do jejich slovníku jako by přešlo cosi z filatelistického dětinství. Místo o Bohu mluví o živém zákoně světa, místo víry mají přesvědčení, místo lásky k bližnímu mají humanitu, místo synovství Božího demokracii. Co je v jejich výkladech správného, je vzato z evangelia. Jenže to jinak jmenují, patrně, aby to mohli vyhlásiti za svůj vlastní objev. Po nich to dělají i ekonomikové, technikové a výrobci náhražek: místo dělníků máme pracovní síly, místo chudých máme lidi sociálně slabé, místo povolání trh práce a přirozeně všude tam, kde dříve si lidé nevěděli

radý, máme samé problémy. Ale takoví jsou lidé: chtějí nová označení, pestré nálepky, estetické balení, speciální známkování. A přece hlavní věc je obsah. V jednom jihomoravském městečku utvořili vinaři družstvo a počali v městě prodávat dobré víno za 8 K litr. Městské dámy ohrnovaly nosy a ptaly se v prodejně: »A lepší nemáte? Nějaké speciální?« A ti sedláci na to přišli: dali si udělat ve sklárně baňaté láhve s dlouhým, úzkým hrdlem, opletené lýčím, olepené štítkem s obrázkem starého zámku a začali prodávati totéž víno za 25 K litr. A šlo na odbyt. Mundus vult decipi. — Ve světě ideí nesmíme mnoho dbáti na formu. Co rozhoduje, jest obsah. I myšlenky jsou jako víno: a to je třeba zkoumat, jak praví Karel IV. v romanci Nerudově.

Ti, co se hádají o náboženství, zapomínají, že vědění o Bohu není ještě náboženství. Náboženství jest život duše v Bohu. Hlavní věcí v náboženství není věděti mnoho o Bohu, nýbrž žíti ve spojení s Bohem. Náboženství je život. A život je více než věda o životě. Je-li někdo nemocen tuberkulosou, nestačí mu dáti ke čtení odbornou literaturu o plicních chorobách a jich léčení. Knihy o zdraví mu nejsou nic platny. Je potřeba ho léčiti. Zdraví je víc než knihy. Život je více než věda o životě. Náboženství je víc než diskuse o náboženství.

Dokonce pak nemůže být k užitku plané vtipkování o věcech náboženských. Jsou-li ještě mezi námi lidé, kteří se tím baví nebo chtějí tím bavit i studenty ve škole, je v tom jen doklad, jak může někdo zaspát dobu a přežít sám sebe. Mládež, která poslouchá takové lidi, je také vtipná, ne-li vtipnější, jak ukazuje případ profesora X, který »vysvětloval« žákům papežskou neomylnost tímto příkladem: »Po ulici jde vůl. Všichni vidíme, že je to vůl. Ale papež praví: Nikoliv, to není vůl, to je kůň.

A katolíci hned se zbožně skloní a vyznávají: Ano, Svatý Otče, je to kůň.« Primus té třídy převrátil tento příklad ve smysl poněkud jiný a v přestávce bavit své spolužáky takto: »Po ulici jde vůl. Všichni vidíme, že je to vůl. I kdyby Svatý Otec anebo církevní sněm nám tvrdil, že je to pan profesor, nevěřili bychom, neboť všichni vidíme, že je to vůl.« — Autor těchto poznámek by byl rád, kdyby tento případ byl jen vymyšlenou anekdotou. Zaznamenává jej však právě v té naději, že bude pokládán za výmysl nebo za anachronismus. Rozhodně však jej neuvádí, aby někoho jen tak zatracoval zapomínaje francouzského rčení: *Tout comprendre c'est tout pardonner*. Ti, kdož vtipkovali o náboženství, nespadli s měsíce. Byli syny své doby. Je známo, že odpor moderních vzdělavců k náboženství se zakládal na četných predsudcích. Moderní člověk přeceňoval vědu, proto si nevážil víry; přeceňoval techniku, proto si nevážil modlitby; přeceňoval ekonomii, proto si nevážil milosti Boží. Ve všem si chtěl pomoci sám. Křesťanství se mu jevilo jako slabošství. Vždyť toto jsou idoly moderního člověka: Sebevědomí, ne pokora; statečnost, ne oddanost; heroický odpor, ne utrpení; síla, ne milost; čin, ne modlitba; boj, ne pokoj; plný život na zemi, ne blaženost v nebi. Vzdělanci nové doby pěstovali sebezduřaznění, humanismus a autonomismus nevědouce, že v Bohu je síla, velikost a život. Jen v Bohu a v nikom jiném. To vše byla nesmírná pýcha a ozvěna prvotního *Non serviam*. Pýcha je hřích ducha. A hříchy ducha pochopiti jest těžší než pochopiti hříchy těla. A odpustiti? To již náleží jen Bohu nejvyšš milosrdnému.

V Blois stojí Milletův pomník Denise Papina. Ten pomník popisuje kvartánská učebnice franštiny takto:

Au pieds de l'inventeur, habillé à la mode du XVIIe siècle, se trouvent deux objets: d'un côté, un gros livre, »la sainte bible«, symbolise la persévérance de Denis Papin dans la foi de ses pères; de l'autre, le marmite qui porte son nom. (Tenora-Šesták, Učebnice jazyka franc. pro IV. tř. reálky a ref. r. gymnasií, str. 59.) — »U nohou vynálezce, oblečeného podle módy sedmnáctého století, jsou dva předměty: na jedné straně velká kniha, »svatá bible«, symbolisuje setrvání Denise Papina ve víře otců; na druhé straně hrnec, jenž nese jeho jméno.« Nepochybně krásný pomník. Jeho smysl mohl by i kvartán pochopiti tak, že Denis Papin byl veliký vynálezce a dobrý křesťan zároveň, čili že není tak zvaného rozporu mezi vědou a vírou. Ovšem, učebnice francouzštiny není apologetika. Proto autoři si dávají práci, aby jemnými odstíny odvedli pozornost kvartána jiným směrem. Především se naznačuje milému kvartánovi, že víra Denise Papina nebyla jeho osobní víra, nýbrž víra otců. Papin si vážil víry otců, jako si vážíme sloupkových hodin po prababičce. Proto v té víře setrval. Nebýt té tklivé piety v jeho srdci, jistě by se řídil nějakými vědeckými důvody a v té víře by nesetrval. Věz tedy, milý kvartáne, že náboženství jest jen starožitnost. Měj k němu úctu, jaká přísluší všem starým a památným věcem. Písmo svaté není kniha myšlenek Božích: je to jen symbol oné úcty, kterou člověk chová k oněm citům, jež zdědil po otcích. Je to jen literatura. Nic svatého a inspirovaného v ní není. Proto je třeba dáti výraz »svatá bible« do uvozovek, neboť páni, kteří napsali tuto učebnici, nevěří, že by ta Bible byla svatá: jen někteří lidé ji svatou nazývají, proto výraz svatý patří do uvozovek. Bible na pomníku Papinově není nic — jen symbol. Jen ten hrnec má význam na pomníku. Proto je napsáno: hrnec — a ne »hrnec«. Neboť věz, milý kvartáne, že bez svaté

Bible se můžeme obejít na světě, ale bez hrnců ovšem nikoliv. Neboť v čem bychom si ohřívali svoji polívečku?

»Jediná věc, kterou můžeme opravdu nenávidět, jest určitý stav ducha . . . V naší době se bez námitek připouští snaha potlačit všechny náboženské sklony v dítěti a s chloubou přiznává: a to je pro mne něco mnohem nepřírozenějšího než pouhé pronásledování. Kdybych měl volit mezi dvěma zločiny, měl bych větší náklonnost k davu vzbouřenců, kteří zabíjejí starého biskupa, jehož možná pokládají opravdu za špatného starého biskupa, než k úředníku, který chladně usedá, aby vštěpoval dítěti filosofii smrti a zoufalství.

Dovedu si představit, že bych sám za určitých okolností upadl v pokušení, abych praštil nějakého starého pána po hlavě, kdybych byl naplněn zuřivou jistotou, že je to pokrytecký a ohavný starý pán. Ale nedovedu si představit za žádných okolností, že bych využil své případné převahy nad zcela nevinným dítětem, abych z něho vytloukal onu duchovní věřivost, jež jest krásou dětství.« (G. K. Chesterton, *G. K. 's Miscellany*, Rich & Cowan, London 1936, p. 222.)

Nestačí, aby náboženství bylo jen vyučovacím předmětem ve škole: musí býti principem a základem vši výchovy a výuky. Ten základ se nedá ničím nahradit. »Věřím v Boha, všemohoucího Stvořitele nebe a země.« Kdo tohle vyznává, nepotřebuje »světového názoru«. »Světový názor« jest jen náhražka náboženství. Křesťan věří, že příroda je dílo Boží a člověk Boží tvor. Jakým »světovým názorem« lze nahradit tuto víru? Jakou filosofií? Na otázky nejzákladnější: odkud a kam? nedo-

vede filosofie odpovědět. Pravdu má Alois Dempf, když říká, že filosofie jest jen pozdější a užší formou náboženského pojetí světa a že ve skutečnosti náboženství jest filosofičtější než filosofie, poněvadž vysvětluje celou skutečnost a celého člověka. (*Religionsphilosophie*. Jacob Hegner, Wien 1937, S. 276.) A snad ani tuze nepřehánějí ti, kdož s Mauricem Blondelem tvrdí, že filosofie nemá jiného úkolu, než dokázati, že rozum jest neschopen vlastní silou rozřešiti problém života. (*Umberto Padovani, La filosofia della religione e il problema della vita*. Società editrice »Vita e pensiero«, Milano 1937, p. 13.)

Kaplan Fahsel vydal knihu *Gespräche mit einem Gottlosen*. Dalo by se čekat, že tyto rozmluvy s nevěrcem se skončí nějak příkladně a nábožně: že nevěrec bude zdolán důvody a důkazy kaplanovými a obrátí se. Nikoliv: nevěrec má pořád svá ale a neobrací se. Správně, neboť víra není jen kon rozumu, nýbrž také kon vůle a konečně nejen kon přirozený, nýbrž také milost, dar shůry. To je velmi důležité pro vyučování náboženské. Vždy nabádám žáky, aby mi svobodně a bez ostychu předkládali své nesnáze a námítky, a to buď ústně nebo písemně. Ale nepřeceňuji tento způsob. Mohlo by se tak státi, že by žáci sami určovali směr vyučování, ba dokonce se domnívali, že pravda je výslednicí jejich debat se mnou. Říká-li se, že pravé znalosti jsou ty, k nimž žák dospěje vlastním úsilím, znamená to, že učitel má býti jen jakýmsi pasivním rádcem. Ale to jest již učitel, jenž neučí, učitel, jenž je leda podivínskou figurou na způsob lékařů, kteří jsou členy *Royal College of Physicians*: stojí

při operaci a radí, ale zákrok vykonávají chirurgové jim podřízení. Tak velí stará tradice. Avšak vznešenost povolání lékařského a vznešenost povolání učitelského jsou dvě zcela různé věci.

VI

Náboženství

Vzal jsem jednou v knihovně do ruky soubor astronomických map: *Das Weltall im Bild* (1925). Jedna z nich byla fotografií mlhoviny Andromedy. Pouhému oku se jeví jako malá světlá skvrnka. Vydavatel díla poučuje: Světelný paprsek urazí 300.000 km za vteřinu (obvod země měří 40.000 km). Představme si, že ten paprsek právě nyní vychází ze země: asi za osm minut dospěje k slunci; za čtyři hodiny zkříží dráhu oběžnice Neptuna; za čtyři roky dosáhne nejbližší stálice; za 300 až 400 let dospěje k hranicím prostoru astronomicky měřitelného. Za milion let dorazí k mlhovině Andromedy. Onen světelný paprsek, který 18. srpna 1901 vytvořil obraz mlhoviny Andromedy na fotografické desce astronomického ústavu v Heidelberce, vyšel tedy před milionem let.

Ve své originální studii *Die Gestirne und die Weltgeschichte* (Berlin 1924) ukazuje Felix Eberty, že tímto způsobem jsou celé světové dějiny viditelné a slyšitelné ve světovém prostoru. Bylo by jen třeba, aby někdo se díval tam, kudy procházejí světelné paprsky, které vyšly ze země v době Ramsese I., Thermopyl, Julia Caesara a vynesly obraz dění do prostoru.

Ze světa poznáváme Boha. Z velikosti světa tušíme velikost Tvůrce — to je pravda. Usuzujeme-li správně a není-li srdce naše zkaženo, položíme-li si dobře otázku a domyslíme-li ji do konce, přivedou nás myšlenkové závěry k poznání Původce všech věcí. To vše je známo.

Poučení s Andromedou se hodí do výkladů o nesmírnosti Boží. Mapa hvězdného světa mluví o čemsi nesmírném, mlčícím a tajemném, věčném a nadsvětém. Je třeba ji ukázati všem, kdož se nedovedou vymaniti z anthropomorfních představ o Bohu. A říci: podívejte se, Bůh není stařec sedící nad oblaky.

To vše je správné a dobré. Ale jde tu ještě o něco jiného. Věřiti v Boha neznamená jen uznati, že Bůh je. To znamená také k němu směřovati a toužiti po spojení s ním.

Astronomická čísla a výklady o nesmírnosti vesmíru mohou míti v duši i tento účinek: Je-li svět tak veliký, tak nepochopitelně veliký, že toho mám plnou duši a závrat' mne jímá nad těmi číslicemi, nezbývá-li místa v duši, aby dovedla mysliti na Toho, jenž jest neskonale větší než svět? Logicky vzato je to nesmysl. Ale nemluvíme o principech logických, nýbrž o vyznáních duševních. Logicky je to snadné: vesmír v prostoru je ohromný, ale Bůh v poznání je absolutně veliký, nade vši míru, nade vši představu. Duševně a duchovně to není tak snadné. — Zdálo by se, že duše musí jaksi zápasiti s velikostí světa, umístiti ji takřka v sobě; že musí ještě úsilněji se napnouti a se rozšířiti, aby byla schopna přijmouti poselství o tom, jenž je větší než svět, slovo o velikém Bohu. Není tomu tak. (Moudr. 13, 8, 9.)

A tak je vidět na druhé straně, jak se duše logická, ta lidská duše jediná, zúžuje, zmenšuje a stlačuje, když nikdo k ní nemluví o velikém Bohu. Duše se tak dostává do zajetí naivních, dětských a anthropomorfních bludných představ náboženských. Jak by se šířila duše, kdyby veškero vyučování bylo provanuto duchem nábožen-

ským, kdyby na příklad ve výkladech přírodovědeckých se mluvilo nejen o jevech, silách a zákonech přírodních, nýbrž také o Původci těchto jevů, sil a zákonů! Jak je to, řekněme, nedidaktické a nemetodické, mluví o díle a nemluví o jeho původci! A přece v jiných oborech se to pokládá za samozřejmé. Ovšem lze mluví o žárovce a nemluví o Edisonovi. Lze ukazovati padostroj a neříci, že je to Atwoodův padostroj. Lze vykládati o elektrickém článku a neříci, že je to článek Bunsenův. Lze čísti a vysvětlovati báseň Máj a mlčet o životě básníka, který tu báseň složil. Lze interpretovati Prodanou nevěstu a nemluví o Smetanovi.

Didaktické a metodické je: mluví-li se o díle, vynálezu, básni, opeře, obrazu, promluví i o původci. Vysvětlení díla je v původci. Proč tedy se nemluví o Bohu v somatologii, psychologii, fysice, chemii, botanice a zoologii?

*

Měl jsem promluví s kolegou přírodopiscem. Našel jsem ho v jeho kabinetě. Na stolku měl plechovou nádobku — a v ní trochu bahna. »Nač tohle máte?« táži se. »Hoši mi to dnes přinesli z potoka.« — »A co s tím budete dělat, prosím vás?« — »Budeme to mikroskopovat v praktiku.«

Nabral trochu té špíny, natřel na sklíčko a položil pod drobnohled. »Podívejte se,« vyzval mne.

V přístroji jsem viděl živočicha podobného stonožce, mrštného, čile mávajícího četnými bičíkovitými brvami.

»Prosím vás, čím se živí to zvířátko?« tázal jsem se. »To můžete hned spatřit,« odpověděl kolega a nařídil přístroj na zvětšení sedmisetnásobné. A viděl jsem, kterak kromě toho velikého živočicha krouží množství jednobuněčných, bublinkovitých tvorečků. Těmi se tedy živí. A když jsem se tázal, čím se živí ti drobní tvorečkové,

odpověděl mi pan kolega: Živí se mikroby, ale ty vám nemohu ukázat: bylo by třeba zvětšení dvoutisícnásobného a mimo to bych musil tu látku napustit nějakým barvivem.

A když jsem se díval na sklíčko pouhým okem — trochu špíny. A jaký život v ní! Silný hubí slabého, velký požívá malého.

Měl jsem pak hodinu v kvintě. Hodilo se mi to do výkladu o pantheismu. Zbožňování přírody! Co je vlastně příroda? To nejsou jen modravé lesy a bublající potůčky, to nejsou jen vonné květiny a zpívající ptáčky. Příroda je také příšerné divadlo, je v ní boj všech proti všem. V přírodě je život, ale s ním zuří smrt, a to nejen v temnu džungle nebo v hloubkách oceánu, ale i v kapce řídkého bahna. Ne, příroda ve svém celku není bytost božská. Co se jejím zbožňovatelům na ní božským zdá, není než její povrch. Příroda není Bůh. Příroda není ani obrazem Božím. Obrazem Božím jest jen duše lidská. Příroda jest jen stopou Boží.

O prázdninách jsem si vyšel s kolegou přírodopiscem do lesa. Pozorovali jsme díla zobonosek, mravkolvů a já nevím, co ještě. Toto mi utkvělo v mysli: přišli jsme také na zpráchnivělý pařez. — »Tam jsou mravenci,« řekl kolega. A chopil se pařezu, roztrhl jej — divná podívaná na zmatené pobíhání ustrašených mravenečků. »To je pro ně jako pro nás lidi zemětřesení,« řekl kolega. Všiml jsem si, že někteří mravenci odnášejí v kusadlech cosi bílého. Kolega mi vysvětlil, že odnášejí larvy, aby nebyly zničeny. Divná věc, myslil jsem si, ti mravenci jako by nemysleli na sebe: lépe by se jim to utíkalo, kdyby nic nenesli. Zachraňují své potomstvo i za cenu vlastní-

ho života. Kdo jim to vnukl? Stvořitel. A oni ho poslouchají.

Nevěřci namítají, že Boha není vidět. Ovšem, jsoucnost Boží není zřejmě empiricky, nýbrž logicky. Boha musíme hledati ne očima, nýbrž rozumem. A nejen rozumem, nýbrž i srdcem. Kterýsi velmož na lovu setkal se v lese s poustevníkem. Ten poustevník byl svatý Macedonius. »Co zde hledáš?« tázal se velmož. »A co ty tu hledáš?« obrátil otázku svatý Macedonius. »Já zde hledám divoké svině.« — »Ty zde hledáš divoké svině a já zde hledám Boha,« odpověděl světec.

Člověk je hledač Boha. Mudrci přišli k jeslím. Měli vše: bohatství, slávu, moc. Ale byli moudří: věděli, že to vše je nic, nemá-li člověk Boha. Hledali ho. Ne dřepíce a dumajíce. Jdouce a hledajíce. Muži důslední. Náboženství není jen nauka. Náboženství je život. Nestačí věřiti, je třeba podle víry jednati. Nestačí hledati, je třeba se klaněti.

Věří prý se jen experimentům. Pokuste se něco zničit! Opravdu zničit. Něco rozbít, spálit, roztrhat, roztavit, není zničit. Opravdu zničit tak, aby se něco proměnilo v nic — beze zbytku. Vezměte nejmenší, sotva viditelný prášek, vezměte deset nejsilnějších mužů světa a dejte jim do ruky všechny energie země a řekněte, aby ten prášek zničili. Nedokáží to. Proč ne? Vše, co jest, jest v moci vyšší bytosti. To je mysterium bytí. Kdyby člověk dovedl z něčeho učiniti nic, dovedl by také opak: z ničeho učiniti něco. Ale to by už nebyl člověkem: byl by Bohem.

»Není-li Boha, není ani člověka,« řekl Dostojevskij. Není-li Boha, jest člověk jen kus chátrající hmoty, vychytralá nadopice, bezcílný tulák. A zbývají mu cíle jen ryze pozemské. Věda — ale i ta má své meze — a pak, co činiti s jejími výsledky? — Umění, které prý má povznášeti, ale k čemu, když nebe je prázdné? Hospodářství — ale nač hromaditi statky, když člověk musí umříti? Politika — ale k čemu to, když bez vztahu k věčnu je to jen pěstění egoismů národních, třídních a státních? Sport — ale jaký to má smysl, když tu něco dokáže jen několik málo jedinců a ostatní jen jako diváci vyžívají marnou touhu po činech, pro které není cíle?

Pascal rýsuje Boha jako kruh, jehož střed je všude a obvod nikde. Bůh je všude. I v pekle? I tam je. Ale zavržení ho nevidí, právě tak jako slepci nevnímají světla, i když jsou jím zcela obklopeni. Zavrženým chybí takřka ústroj, jímž by Boha mohli spatřiti. A ten ústroj je láska a světlo slávy. Svatá Terezie politovala d'ábla: Nešťastný — neboť nemiluje! Cesar Heisterbach vypravuje, co prý by učinil d'ábel, kdyby se mohl vrátiti do nebe. Kdyby z pekla do nebe byl žebřík a v něm místo příčlů břitvy, d'ábel by po těch břitvách vystupoval do nebe. Pěkné, ale d'ábel nemiluje. Dante četl na bráně nebeské:

FECEMI LA DIVINA POTESTATE,
LA SOMMA SAPIENZA E IL PRIMO AMORE.

Boží mne utvořila Všemohoucnost
a Moudrost Nejvyšší a První Láska.

Peklo je Dantovi dílem nejen všemohoucnosti, ale i moudrosti a lásky Boží. — V Hořícím keři si to vysvětluje Undsetová: »Peklo musí býti. Boží milosrden-

ství se musí projevovati v tom, že jest bezpečné útočiště pro ty, kteří chtějí býti po celou věčnost mimo všechn pořádek a mimo Boha nad sebou, kteří si chtějí sami stačiti na věky věkův.« (Str. 619.)

»Neznáme Boha tak, jako na příklad známe svého bližního. Bližního známe tak, jak ho známe, proto, že jest tvorem téhož druhu jako my. Nejsme však bytosti téhož druhu jako Bůh. Ba dokonce, mluvíme-li o Bohu, nemůžeme užiti slova „druh“, poněvadž Bůh jest „unikum“. Boha známe, jak řekl svatý Pavel, „v zrcadle a záhadě“, vidíme jeho odlesk a odraz v jeho díle: Boha samého však přímo nevidíme. Vidíme ho snad tak, jak „vidíme“ umělce v jeho díle, spisovatele v jeho knihách. „Setkáváme se“ s ním, víme dokonce, „jakého ducha“ jest. Ale obraz jest namalován na plátně: povídka jest vytisknuta na papíře: on však jest člověk z masa a krve. A proto člověku, který říká, že nemůže „pochopiti“ Boha, pravíme: „Ovšemže ho nemůžeš pochopiti. Jen Bůh sám může se dokonale pochopiti. Jen Nekonečno může obsáhnouti Nekonečno. Kdybys mohl pochopiti Boha, byl bys sám Bohem.“« (C. C. Martindale S. J., *Does God matter for me?* Rich & Cowan, London, 1937, p. 62—3.)

Chesterton říká v *Kouli a kříži*, že mystik je člověk, který myslí, že dva světy jsou lepší než jeden svět. Správně. Jak jsou chudí a ubozí lidé nevěřící! Mají jen jeden svět. V románu *Pošetilec* vypravuje Kellermann o učiteli Grauovi, který vyučoval na škole slepých dítek: jednou si zavázal oči a čtyři dny tak chodil, aby poznal, jak to je, když člověk nevidí. Člověk nevěřící je člověk, který si zavazuje oči a myslí, že je lépe neviděti. Omezuje se

na tento »reálný«, empirický, hmotný a hmatatelný svět, spokojuje se s údělem tvora z nicoty vyšlého a do nicoty se propadajícího, s přírodopisným predikátem vychytralé nadopice s porušenou vnitřní sekrecí, jejímž jediným cílem životním jest překonati biologickou méněcennost sportem a »tělesnou kulturou«. Rozumí se, že za skutečno uznává jen to, co lze smysly poznati. Svět duchovní jest mu čímsi nemožným a neskutečným, smyšleným a vysněným. Ovšem k poznání světa nadpřirozeného je třeba nadpřirozené schopnosti poznávací. A ta je darem Ducha svatého. Vyjadřujeme jej symbolem světla. A jako světlo přirozené se rozkládá na sedm barev, tak i světlo Ducha svatého se v duši pokřtěného rozkládá na sedm barev — darů: a to jsou dar rozumu, moudrosti, rady, umění, síly, pobožnosti a bázně Boží. Tyto dary jsou jakési smysly duše, jakýsi nadpřirozený organismus uschopňující duši chápati věci duchovní a nadpřirozené, v němž jest i základ jak poznání mystického, tak i přímého patření na Boží podstatu v nebi.

»Pán Bůh sesílá na lidi utrpení, buď aby je trestal, nebo aby je zkoušel,« správně podle katechismu mi povídají primánky. To slovo »zkouška« zní snad příliš školsky a vyvolává představu profesora se zápisníkem v ruce. Zkouška je zjišťování toho, co člověk už umí. Ale utrpení sesílá Bůh, aby nás něčemu naučil: něčemu, co ještě neumíme. Někdo si neumí vážiti zdraví. Bůh na něho dopouští nemoc. Někdo je mlsný a vybíravý. Pán Bůh na něho dopouští hlad. Někdo je pyšný. Pán Bůh na něho dopouští nezdár. Někdo je necitelný k druhým. Pán Bůh na něho dopouští bídu. Utrpení není zkouška: je to učení. Utrpení je škola Boží, z níž má člověk vyjít moudřejší, dokonalejší, trpělivější a svědomitější. Tak

to povídám zase já primánkám, a zdá se, že mi rozumějí dobře.

Bůh stvořil člověka jako tvora svobodného. Svoboda jest veliké tajemství. Nepochopíme je nikdy. Svoboda člověka jest odleskem svobody Boží. Kdyby Bůh nutil člověka k dobru nebo mu bránil ve zlu, musil by mu odníti svobodu. Kdyby mu odňal svobodu, musil by změnit bytnost člověka. A kdyby změnil bytnost člověka, musil by změnit i bytnost svou vlastní: přestal by býti, čím jest.

Bůh si nevynucuje naši lásku. Není Bohem loutek, nýbrž Bohem dělníků Božích. Není Pánem otroků, nýbrž Otcem dítek. Chce, abychom mu sloužili zváběni jeho láskou. Kdyby chtěl nutit, poslal by do světa dvanáct četníků, ne dvanáct rybářů.

»Náboženství nezávisí na důkazech Boží jsoucnosti; chová samo v sobě jistotu Boha. Důkaz, že je Bůh, ovšem náboženský kon předpokládá, může jej i před rozumem dodatně ospravedlniti; ale náboženství ho nepotřebuje. Metafysické myšlení vede až k bodu, kde se myslitel musí zastaviti, buď aby si zoufal nad řešením otázky ve smyslu daných skutečností a tak propadl nevěře nebo skepsi, buď aby pomocí milosti Boží věrou se odvážil skoku do jistoty Boha, jak učinil Kierkegaard, a tak se zachránil. Jako není možno dokázati hodnotu krásna, tak není možno dokázati ani hodnotu posvátna; na obě možno jen poukázati. Jako ke krásnu je možno někoho jen přivést a pak čekati, co se bude dít, tak je to i s posvátnem: můžeme je přiblížiti, ale nemůžeme žádným důkazem donutiti oko, aby je vidělo.« (Dr. Arnold Rade-

macher, Religion und Bildung. Eine kulturphilosophische Betrachtung. P. Hanstein, Bonn 1935, S. 127.)

V kvintě. Máme si vykládat různé teorie o původu náboženství. Nu, a vykládáme. Nakonec:

»Dám vám otázku: co by říkal pan profesor třídní, kdyby někdo z vás chyběl několik dní ve škole a potom mu přinesl omluvenku, ve které by svou neúčast na vyučování omlouval tím, že měl chřipku, bolení zubů, opařenou nohu, žaludeční křeče, bolení hlavy, vymknutí ruky?«

»Sím, nevěřil by mu.«

»Sím, vynadal by mu.«

»Správně: nevěřil by mu: rozhodně by se mu zdálo, že těch nemocí je trochu mnoho. A usuzoval by, že tomu žákovi vůbec nic nebylo a tím množstvím svých nemocí že chce jen zastříti skutečnost, že se mu nechtělo do školy.«

»Sím, ano,«

»Co si tedy máme mysliti, když různí ti filosofové nám dokazují, že náboženství vzniklo z vůle zákonodárců, že je vymysleli kněží, že se vyvinulo ze strachu před děsivými zjevy přírodními, že povstalo z primitivních pověr, z fetišismu, tabuismu, animismu a šamanismu?«

»Sím, že je toho trochu mnoho.«

»Ano, je toho trochu mnoho. Qui nimis probat, nihil probat. Kdo dokazuje příliš mnoho, nedokazuje nic. I kdybychom vůbec žádných jiných důvodů neměli proti těmto teoriím, mohli bychom si mysliti, že žádná z nich není pravdivá prostě z toho důvodu, že jich je příliš mnoho; neboť kdyby aspoň jedna z nich byla správná, byly by ty ostatní zbytečné. K těmto teoriím berou útočiště ti, kdož nechtějí přiznati pravdu: totiž, že nábožen-

ství má původ jednak v Bohu, jednak v rozumné přirozenosti lidské: člověk rozumem poznává, že je Bůh, jeho Tvůrce a Pán, a vůlí se rozhoduje, že tohoto Pána bude ctíti a milovati.

Stále přibývá lidí »nábožensky založených«. Je to podezřelé, i když nemůžeme napoprvé říci, čeho je to příznakem. Není to jako s jinými příznaky. Hojné koupání je na příklad známkou kulturního úpadku. Kdykoliv se lidé mnoho koupali, bývali blízcí své zkáze. Z veliké záliby moderního člověka v koupání usuzuje Paul Morand, že naše kultura se blíží zániku. Neboť kdykoliv se lidé příliš koupali a příliš málo mysli na nebezpečnost, jež jim hrozila, přišla zkáza. Tak učí kulturní historie. Ale nic nám nepraví ta historie o lidech nábožensky založených. Takoví lidé nebývali na světě. Bývali jen lidé věřící, dobří a zbožní, ale ne lidé nábožensky založení.

Lidé naší doby jsou v celku oddáni přesvědčení, že nemáme jistoty o věcech ležících na hranici vědeckého zkumu, jak obyčejně se mu rozumí. Co je nad smysly, jaké zákony řídí dějiny, co nás čeká po smrti — všechny tyto otázky se pokládají za marné a nerozřešitelné.

Jen jedna jistota platí o náboženství: že totiž někteří lidé jsou náboženští a někteří ne. Náboženskost se jeví jako poměr člověka k čemu, nezáleží, k čemu. Náboženskost se chápe jako nějaká schopnost, vlohá či nadání. Jako něco, co se člověku shovívavě odpouští jako jiné libůstky a koníčky, když to má, a co se mu odpouští jako vada, za kterou nemůže, když to nemá. Jsou lidé linguisticky založení. Jsou lidé musikálně založení. Jsou i lidé nábožensky založení. Toť vše.

V tom je úskok, jehož účelem je prominouti lidem nábožným jejich víru a za tutéž cenu omluviti nevěru lidí nenábožných.

Označuje-li se náboženskość jako vložka, je tím její původ položen do oblasti psychologické, to je mimo rozum a vůli.

A tak již nejsme daleko satiry Ronalda Knoxe, v níž se můžeme seznámiti s Drem Mahu, objevitelem náboženské žlázy v člověku a zakladatelem M a h u I n s t i t u t u, kde se praktikuje jakási náboženská sterilisace — zákrok celkem snadný na způsob operace slepého střeva. Proces může býti i opačný: lidem nenáboženským lze žlázu náboženskou implantovati.

Ký div, že vláda uvažuje o povinné implantaci náboženské žlázy nezdárným jedincům, aby kleslo procento zločinnosti. Rozpory jsou jen v otázce, je-li lépe implantovati žlázy luteránské či kalvinistické. Povídá-li se, že nedávno se podařilo katolíkům obrátiti na víru jakéhosi mladíka, který se podrobil operaci Mahuově, prohlašuje Dr. Mahu klidně, že ta skutečnost jen potvrzuje, co on vždy tvrdil, totiž že papeženství nemá nic společného s pravým náboženstvím. Politikové doporučují, aby náboženská žláza byla povinně implantována všem chudákům, neboť je dobré, má-li chudák ve své bídě náboženskou útěchu, aspoň se nebouří a žije klidně v sousedství lidí bohatých. Rovněž se ukazuje výhodným exstirpovati mladé muže do čtyřiceti let, aby se mohli bez výčitek svědomí oddávati svým zábavičkám, a ponechat jim na vůli, aby si po čtyřicátém roce dali náboženskou žlázu implantovati, neboť je nesporno, že mnozí lidé lépe snášejí trudy stáří, mají-li oporu a útěchu v náboženství. Psychologové rozkoše s tím plně nesouhlasí a mluví pro zachování žlázy i u lidí mladých: neboť co činí rozkoš opravdu žádoucí, není její prožitek sám, nýbrž okolnost, že je zakázána. Exstirpací náboženské žlázy by byla rozkoš zbavena svého hlavního půvabu a stala by se čím-si banálním, ba animálním. (Ronald A. Knox, E s s a y s

in Satire, Sheed and Ward, London 1933, p. 91 až 110.)

Toto nenapsal Knox jen pro zasmání. Náboženská je skutečnost, která moderního člověka tíží a které by se rád zbavil, kdyby mohl. Proto ji přemísťuje do nižší sféry své bytosti, dělá z ní postoj, za který se nemůže, aby se omluvil sám před sebou.

Je v tom zoufalý pokus vymknouti se z daného vztahu k Bohu. Ne žertem, ale se vši vážností, již je schopen věřící vědy a jež sluší jen proklatcům, napsal nedávno kterýsi spisovatel, že je zcela dobře myslitelné, aby věda v nejbližších padesáti letech uskutečnila pronikavou změnu v rození lidí. Není prý třeba míti pochybností o tom, že bude možno celý pochod, který dnes předchází narození dítěte, vykonat uměle pod sklem. Bude možno zasahovati i do budoucího duševního vývoje těchto homunkulů, takže se podaří vyrobiti bytosti nádherně vyvinuté po stránce tělesné, zatím co podklad jejich duševního života bude v určitém směru omezen, takže mysl takto vyrobených bytostí bude prosta jakékoliv metafyzické přítěže a nebude schopna žádné myšlenky, která by je uváděla do tragických konfliktů.

Zde se ozývá přímo touha po existenci mimolidské, zproštěné vyšších funkcí, touha po existenci zvířecí. Ale je to jen jakýsi uchronismus. Byloť to již řečeno v podobenství o ztraceném synu. Záviděl vepřům. A jelikož se modlíme, aby naše radost byla radostí bratří, chceme v tomto závistném pohledu zbloudilých viděti předzvěst návratu.

Dvakrát dvě jsou čtyři. Kdyby proto, že dvakrát dvě jsou čtyři, se nesmělo krást, všichni zloději by nám dokazovali, že dvakrát dvě nejsou čtyři, nýbrž nanejvýš

3.9999 . . . a teď dlouhá řada devítek od pólu až k rovníku, ale ne 4.

Člověk nechce poslouchat, proto popírá. Na hrobě Kantově v Královci je napsáno: »Dvě věci, čím více na ně myslím, mne naplňují největším úžasem: hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.« Tělesa nebeská se pohybují podle zákonů určených Tvůrcem: jsou poslušná, smíme-li tak říci. Týž Tvůrce stvořil člověka a dal mu zákon mravní. A člověk neposlouchá.

★

Voltaire říkával: »Já sice v Boha nevěřím, ale jsem rád, že v něho věří můj krejčí: aspoň mě neošidí.« Švejk říkával cosi podobného: »Muší bejt přísnost na chudej lid.« Shodují se v tom, že uznávají potřebu nějakého strašáka. Je Švejk žák Voltairův? Ne, je přímý potomek Voltairova krejčího, který by byl jistě šidil Voltaira, kdyby nevěřil v Boha.

★

Březina řekl, že jedinec snad může žít mravně bez Boha, ale národ, lidstvo nikoliv. Ale i o těch jedincích lze mít pochybnosti. Jsou-li mezi námi lidé nenábožní a přece mravní, není to důkazem, že je možná mravnost bez Boha. Tito lidé byli zbožní jako děti a když ne, jejich rodiče a prarodiče, jak snadno bychom mohli zjistit, byli lidé věřící. Tito nenábožní a přece dobří lidé nespadli přece s měsíce. Zrodili se a vyrostli v křesťanském světě kulturním. Jsou dobří ne proto, že nevěří, nýbrž jsou dobří, ačkoliv nevěří. Jejich mravnost jest jen setrvačnost. I když slunce zapadne, dlouho je světlo. Železo lze zmagnetisovat a odmagnetisovat. Ale víme z fyziky, že jakýsi zbytek magnetismu zůstane v železe přece: magnetické residuum. Mravnost lidí nevěřících

není nic jiného než jakési *r e s i d u u m m o r a l e*. A pak je třeba míti na mysli, že lidská přirozenost není následky hříchu dědičného zkažena docela. Proto i přirozenými silami může člověk konati mnoho dobrého. A konečně nesmíme v těchto věcech přirovnávati jedince k jedinci, nýbrž celek k celku: společnost věřící a společnost nevěřící. Teprve až celé generace vyrostou bez jakékoliv myšlenky na Boha, bude možno dokazovati, je-li mravnost možná bez Boha či nikoliv.

Nedějme se mýliti: není vlastně lidí bezbožných. Každý člověk nějakého boha má. A není-li to Bůh pravý, je to bůžek, modla, něco, v čem člověk vidí smysl a cíl života. Lakomci je bohem zlato, rozkošníkovi požitky, ctižádstivci sláva. A každý svému bohu obětuje, každý na svého boha myslí, každý se k svému bohu modlí. Neboť vše dovede lidské srdce: i Boha zapřítí — jen jedno nedovede — nemilovati.

Není nevěřících. I nevěrci věří. I nevěra má svá dogmata. Když to řeknu studentům, dívají se na mne trochu udiveně. Ano, opakuji, i nevěrci věří. Chcete věděti, co věří? Chcete znáti jejich dogmata? Není jich málo. Atheisté věří, že tento svět vznikl sám sebou. Kdo to dokázal? Nikdo. Ale oni to věří. Věř, že hodnota je věčná. Dokázal to někdo? Nikoliv, pravý opak byl dokázán: zákon entropie svědčí, že hmotný svět neexistuje od věčnosti. Kdyby existoval, již dávno by zanikla všechna energie tepelná i pohybová. Atheisté věří, že život vznikl sám sebou z hmoty neživé. Dokázal to někdo? Naopak, Pasteur ukázal, že kam nemají přístup bakterie, hmota neživá zůstává hmotou neživou. *Omne vivum ex vivo*. Atheisté věří, že člověk samočinně se vyvinul ze zvířete.

Věří, že duševní stavy jsou jen funkcemi mozku. Věří, že duše jest jen soujem myšlenek a citů. Věří, že smrti tělesnou nastává zánik celé lidské bytosti. Věří, že člověk je od přirozenosti dobrý. To vše věří nevěřící. To jsou dogmata atheismu. Dogmata protirozumová a protimyslná. V tom je rozdíl: věřící věří, co je nad rozum, nevěřící věří, co je proti rozumu.

Símě je slovo Boží. To znamená, že pravda je věc živá, schopná vývoje, růstu a postupného zdokonalování. Vývoj dogmat vzbuzuje u některých lidí domněnku, že dogmata jsou libovolné nálezy a výmysly Církve. Avšak prohlášením určitého článku víry se neukládá věřiti, čemu nikdo předtím nevěřil: nýbrž jasně a přesně se vyslovuje, co všichni věřili aspoň implicity (zavinutě). Dogma rozvinulé ovšem nebylo vždy: ale slovo víra a předmět víry byly vždy. Nebyla bylina, nebyly květy, nebyly plody: ale semeno bylo. Bylina byla v jistém smyslu obsažena v semeni. Ti, kdož se pohoršují nad dogmatickými definicemi koncilů a papežů, prozrazují jen, jaký mají názor na pravdu: považují ji za něco mrtvého.

Roku 1927 určil kanadský antropolog Dr. Davidson Black nový druh člověka, známého později pode jménem *Sinanthropus pekinensis*, a to na základě jediného zubu nalezeného v náplavech pleistocenu. Později nalezené fragmenty tohoto pekinského člověka potvrdily, že Blackův dohad byl správný. — Kdyby se nám ztratilo evangelium a zůstalo z něho jen jediné — Otče náš — měli bychom i my půvabný úkol odvoditi si z něho to, co by bylo skryto: Bůh náš Otec; od něho všichni pocházíme;

stvořil nás a za své dítky nás přijal; pečuje o nás jako dobrý otec o své děti; máme se obracet k němu s důvěrou jako dítky k otci svému; jako dítky jednoho a téhož Otce tvoříme velikou rodinu; jsme navzájem bratři a sestry a jako bratři a sestry se máme milovati; před Bohem jsme si všichni rovni; mluvíme k němu v čísle množném — my: není samoty v řádu duchovním; kdo říká jen já, je sobec: kdo umí říkati my, dovede se zřici svého pro bližní; my — to jest obcování svatých — tajemné spojení všech duší, jež Boha milují; my — to jest Církev jakožto jednota všech se všemi v Kristu Ježíši, Synu Boha Otce.

Blud se nazývá po řecku *hairesis*: to značí doslova vybírání. Bludař si vybírá z celosti pravdy ony části, jež se mu hodí. Na doklad svých tvrzení cituje Písmo svaté, ale svým způsobem, to je tak, že si vybírá ony výroky, jež se zdají svědčiti v jeho prospěch, ale úmyslně pomíjí jiné, které jeho stanovisku nejsou příznivy. To nesmí nikoho mýlit. I ďábel se dovolával Písma. (Luk. 4, 10 až 11.) Heretickou metodou dá se konečně z Písma dokázati vše, jak ukazuje příběh, jež Abraham a Santa Clara vypravuje v jednom svém kázání:

»Šel chudý mnich lesem. Přepadli ho loupežníci. Vidouce, že nic nemá, co by mu mohli uloupiti, poručili mu, aby jim udělal kázání. „Střez se však, abys nám něco nevytýkal, nebo nás nějak nehaněl!“ I vystoupil mnich na vyvýšené místo a kázal asi takto: „Bratři lupiči, vy jste věrní nasledovatelé Pána našeho Ježíše Krista. Jako Pán náš Ježíš Kristus byl chudý nemaje příbytku, takže ve své vlasti s místa na místo chodil, tak ani vy nemáte bydliště a skrýváte se v lesích a skalách. Jako Pán náš Ježíš Kristus si stěžoval, že lišky mají doupata svá a ptáci nebeští svá hnízda, ale Syn člověka že

nemá, kam by hlavy sklonil, tak i vy jste jako vyvrhelové lidí a žijete pod širým nebem daleko od příbytků lidských. A jako Pán náš Ježíš Kristus měl mnoho nepřátel a byl od nich pronásledován, tak i vás lidé pronásledují. A jako Kristus Pán byl od svých nepřátel zajat a odsouzen k smrti, tak i vy budete jedenkrát chyceni a odsouzeni. A jako Krista Pána ukřižovali, tak i vás jednou pověsí na šibenici. A jako Kristus Pán, když umřel, sestoupil do pekel, tak i vy, až umřete, přijdete do pekla za své hříchy, neobráte-li se a nebudete-li činit pokání.«

Vše se dá dokázati tímto způsobem, i že lupič je následovníkem Kristovým. Vybrati ze života Spasitelova, co se hodí na lupiče, a zamlčeti, co se na ně nehodí — a heretický důkaz je hotov.

Ti, kdo myslí se Straussem a Renanem, že Evangelia jsou mythy, měli by věděti, co se dá vymysleti a co ne. Kdo vymýšlí, vždycky na něco zapomene. Zločinec, který vymýšlí alibi a říká, že v době zločinu byl v divadle, nemůže si honem vymysleti, jaký kus se hrál. Musí to věděti. Filmař, který dělá film ze života Eskymáků, nemůže si vymysleti, co mívají Eskymáci k obědu. Musí to věděti. Jinak ho usvědčí ten, kdo mezi Eskymáky vskutku byl. Ale nechod'me mezi Eskymáky. Hraje se film Děvčátko z venkova. V něm se objeví slečna Ferbasová ve slováckém kroji zkombinovaném, dejme tomu, trochu exoticky: rukávce jsou kyjovské, sukně hradištská, čížmy břeclavské a čepec neznámo odkud. A aby to byl dokonalý svéráz, promlouvá ta slečna v nářečí hanáckém. To si může lehko vymysleti pražský filmař. Jenže na Moravě se to nikde nevyskytuje.

Čteme-li Evangelia, nenacházíme tam nic fantastického. Vše je reální, konkrétní, viděné a slyšené. Evan-

gelia voní realitou. Takové věci se nevymýšlejí. Když Petr přišel na nádvoří domu Kaifášova, uzřela ho tam děvečka a řekla: I ty jsi byl s Ježíšem Nazaretským. Poznala to podle kroje a nářečí. I ti druzí řekli Petrovi: Vpravdě i ty jsi z nich, neboť také mluva tvá tě prozrazuje. (Mat. 26, 73.) Kdyby toto bylo vymyšleno a ne odpozorováno, lehko by spisovatel mohl zapomenouti, že Galilejan byl v Judsku nápadný svým šatem a svým nářečím. Mnoho se dá vymyslet, zajisté, ale všechno ne.

V roce 1896 skončil Vivekananda svoji návštěvu v Evropě krátkou cestou po Itálii. V Miláně pozdravil Poslední večeri Vinciho a zvláště byl dojat Římem, který podle jeho názoru by bylo možno přirovnati k Delhi, překvapen podobnostmi mezi katolickou liturgií a obřady indickými; projevil pochopení pro její nádheru, takže hájil krásu symbolu a citu proti Angličanům, kteří ho provázeli. Hluboce byl vzrušen vzpomínkami na první křesťany a mučedníky v katakombách. Sdílel něžnou úctu lidu italského k obrazům Ježíška a panenské Matky. Nikdy mu nevymizely z mysli. Když jednou ve Švýcarech přišel k horské kapličce, natrhal květin a dal je rukou paní Sevierové položit k nohám Panny řka: I ona je Matka.

Později jeden z jeho žáků měl zvláštní nápad podati mu obrázek Madony Sixtinské, aby jej požehnal. Pokorně odepřel a dotýkáje se zbožně nohou božského Dítka, pravil: Umyl bych mu nohy ne slzami, ale krví svého srdce. (Romain Rolland, *La Vie de Vivekananda et l'Évangile Universel*, Librairie Stock, Paris, 1930, tom. I., p. 113—4.)

Ideály nebývají zcela uskutečněny. To je pravda. Možno říci, že ideál uskutečněný by nebyl již ideálem. Tato věta je velmi konejšivá. Do jaké míry, mohlo by býti zřejmo teprve výzkumem, co si kdo chce odpustiti a jaké nedokonalosti zastříti. Jsme milovníky úlev a promíjení. Integrita nás děsí. Je vyčítavá a neúprosná. Tedy: útěšnost věty o neuskutečnitelnosti ideálu není v jejím slovném znění, které je pravdivé, ale ve způsobu, jak člověk hledající dispens jí rozumí. Ideál uskutečněný by nebyl ideálem — tomu se rozumí takto: ideály jsou na to, aby se neuskutečňovaly. Není divu, že Kristus-ideál se nám nejeví v integrální své podobě. Vybíráme si z něho jen to, co je útěšné a dispensující. Představujeme si ho, jak odpouští hříchy, má soucit s lidskými slabostmi, uzdravuje neduhy duše i těla, je tichý, pokorný a trpělivý. To není Kristus úplný. To není Kristus Evangelii. Tam je Kristus planoucí svatým hněvem, převracející stoly penězoměnců a bičem vyhánějící znesvěcovatele chrámu. Kristus volající sedmeré běda farizeům a zákoníkům, předpovídající záhuby Kafarna, Betsaidy a Korozainu, Kristus odmítající ty, kteří ho milují méně než otce neb matku, bratra neb sestru, Kristus-soudce, mluvící o zkáze Jerusalema a hrůzách posledního dne, hrozící temným žalářem, v němž bude pláč a skřípění zubů. To je Kristus Evangelii. Kristus integrální, nezmenšený podle přání neopravdových a nerozhodných duší, nezúžený a nezkomolený Ideál. Ideály nejsou k tomu, aby nás utěšovaly, ale k tomu, aby nás naplňovaly bázní. *I n i t i u m s a p i e n t i a e t i m o r D o m i n i.*

*

O křesťanství se říkává, že jest náboženstvím onoho světa. Jedni to myslí jako chválu — neboť toto náboženství dává útěchu v údolí slz. Druzí to myslí jako hanu — neboť náboženství toto prý odvádí člověka od

úkolů tohoto světa. Je třeba se vyrovnati s tou chválou i s tou hanou. V té chvále jest jen část pravdy — křesťanství opravdu utěšuje v bolu, ale to neznamená, že by bylo jen náboženstvím lidí starých, opuštěných, nešťastných, vyděděných a nemocných. Je právě tak náboženstvím lidí silných, mladých, šťastných a zdravých právě proto, že víra v život budoucí neznehodnocuje života vezdejšího, nýbrž dává mu pravou cenu: či může mne nějak odváděti od úkolů tohoto života myšlenka, že vše dobré, co konám, bude míti následky věčné, byť to bylo sebe nepatrnější? Tento život je předsíní onoho. Zárodkem, předehtou, vstupem, chcete-li. A víra, že vše stvořené je odleskem Boží dokonalosti, že život sám jest analogií života Božího, přímo nutká, abychom pochopili, že právě doba mládí, doba rozkvětu sil a plnosti práce, doba hledání a tvoření se jeví jako odraz tvůrčí činnosti Boží v síle Ducha, jenž se vznášel nad vodami. A naopak, mládí promarněné v prázdňém snění a plané hře jest Bohu protivno, jak svědčí parabola o hřivnách. Lench a zbabělec nenalezne smilování. Lze prchat před životem, ale ne před věčným soudcem.

Křesťanská morálka bude uvedena do našich škol. Nehledě k tomu, že různí lidé si představují různě, co jest křesťanská morálka, je třeba říci, že příslib křesťanské morálky ve školách v této formulaci jest velmi kusý a neúplný. Křesťanská morálka bez křesťanského dogmatu není nic závazného. Křesťanská morálka jest morálka, kterou hlásal Kristus. Ale kdo jest Kristus? A to už je otázka dogmatická. A bez řádné odpovědi na ni nelze hlásati křesťanskou morálku. Byl-li Kristus pouhý člověk, filosof, sociální reformátor, mystik, rabbi — lze-li ho beze všeho zařaditi do téže linie s Buddhou, Sokra-

tem, Platonem, Epiktetem, Senekou a Markem Aureliem a lze-li tu linii bez rouhání ukončiti třeba Tolstým nebo Masarykem, jak se činívá, nemá jeho učení větší závaznosti a větší sankce než učení kteréhokoliv z jmenovaných filosofů. Křesťanská morálka nemůže viseti ve vzduchu. Musí míti dogmatický základ. Křesťanská morálka má závaznost a sankci jen na základě dogmatu o Kristu Bohočlověku. Regula agendi se zakládá na regula credendi. Odloučí-li se morálka od dogmatu, zploští se v nauku o příkazech a zákazech, znemožní člověku vzhlížeti k Bohu jako středu a zdroji života a vezme mu nejmocnější pohnutky mravního jednání. A mimo to: křesťanská morálka není jen souhrn hesel, předpisů a pravidel — to je živý příklad Bohočlověka daný k napodobení. Tedy *Imitatio Christi*. »V dogmatice,« píše Th. Steinbüchel, »se nám Kristus představuje jako náš Vykupitel a Prostředník, v ethice jako náš vzor a jako cíl našeho společenství s Bohem. Je-li jeho příklad rozhodující, pak nemůže býti pochybností o tom, co jest obsahem morální theologie: obraz člověka, který plní příkaz Boží ve světě v poslušnosti až k smrti ve všech okolnostech života, aby tak našel věčné spojení s Bohem a vyplnil smysl utajený v bytí člověka: utváření stvořeného obrazu Božího k osobní nápodobě v určitém člověku, a to následováním toho, v němž je možno viděti Otce (Jan 14, 8 sq.), poněvadž Kristus jediný ho viděl (Jan 6, 46) a tudíž on jediný ho může zjeviti lidem (Mat. 11, 27). A tak vřaděna v soustavu věroučnou jeví se morální theologie netoliko jako nauka o jednání, nýbrž i o bytí člověka, z něhož se prýští jednání a jež tímto jednáním se má státi tím, čím jest jakožto obraz Boží v člověku. A i zde jest boholidská postava Kristova vzorem. V něm jest veškero jednání bezvýhradně podrobeno Bohu, ale v něm jest i v nejvyšší formě sjednoceno

to, co zůstává úkolem člověka ve vlastním mravním životě: příroda a nadpříroda. Kristus Bohočlověk nesmí zůstatí naukou odloučenou od života, musí býti pro život člověka vzorem, jenž sice zůstává vzorem nedostižným pro tvora lidského, avšak má jej přesto přitahovati k sobě a působením milosti i přitáhnouti může. Tak vyjadřuje to modlitba: *Da nobis eius divinitatis esse consortes, qui humanitatis nostrae fieri dignatus est particeps.*» (Theodor Steinbüchel, *Die philosophische Grundlegung der katholischen Sittenlehre*. Bd I/1. L. Schwann, Düsseldorf 1938, S. 74.)

*

»Jak lépe definovati světce než: živé ECCE; Kristus, ustavičné darování z lásky. Poznal-li Kristus vůli nebo přání Otcovo, plnil je ihned z lásky, z lásky k Otci a z lásky k nám. Světec jedná ve všem a snaží se ve všem jednati tak, jak by jednal Kristus, kdyby byl na jeho místě: neboť to není vlastním úkolem křesťana, aby opakoval, co učinil Kristus, neboť to jest nám zpravidla nemožné, nýbrž činiti to, co by Kristus konal na našem místě. To není jen nějaká vymyšlenost; to je skutečnost. Křesťan jest „druhý Kristus“; je třeba plniti, čeho si žádá toto krásné jméno. Žádá si, aby zlá vůle zhynula. Jan Předchůdce pravil: „Kristus musí růsti, já pak se musím menšiti.“ Světec smýšlí jako Jan Křtitel; já ustupuje; Kristus se stává znenáhla vším. A nakonec neplatí již výrok svatého Jana Křtitele, nýbrž slova svatého Pavla: „Žiji pak nikoliv já, ale žije ve mně Kristus.“» (Raoul Plus, *Pour trouver Dieu au-dedans*. Desclée de Brouwer, Paris 1937, p. 108.)

Velké téma: osobnost a společenství. Velké, nové a časové. Moderní člověk byl vychován ve zdůrazňování

osobnosti a nedůvěře k společenství. Zdálo se mu, že včleniti se do společenství znamená ztratiti osobnost. A zvláště mocná byla jeho nedůvěra k společenství náboženskému, k Církvi — v její činnosti viděl jen uskutečňování nadvlády, v jejích příkazech jen zotročování ducha, v její organizaci jen ztrnulost. A tak ztrácel čím dále tím více schopnost chápati vlastní podstatu církevního společenství. »Dnes,« praví G. Feuerer, »zvolna se otvírá cesta k původním silám životním, k silnému zdůraznění společenství, státu. Jsou zde možnosti novým způsobem chápati křesťanskou myšlenku. Stále více cítíme: veškeren život jest dar, podíl, odkaz, v němž se úděl celku odevzdává jedinci. Zříme zase jasněji nejen ideály, nýbrž především společnou půdu a orné pole, na němž stojíme a jímž jsme nejhloběji spjati navzájem. Právem se obracíme proti pouze individualistickému pojetí společnosti a proti atomisaci lidstva. Společenství a společnost nevzniká teprve součtem jedinců, kteří si k tomu přinášejí společenské založení, nýbrž je také předpokladem jedinců, celku a jeho smyslem. Vůbec pak je člověk tak ustrojen, že jeho lidství může obstáti a se uskutečniti v množství. A jako v životě tělesném jest závislý na rodu, tak i ve svém životě duchovním spolu nese úděl celku, stojí vždy v dějinách, v minulosti. Tato tělesně-duševně-duchovní souvislost jest prostě danou věcí a skutečností jako tradice, vztah lásky mezi rodiči a dětmi, stářím a mládím ukazují ve svých ethických požadavcích na tento základ. Mravní kony, jako úcta a láska, ba již nejprostší porozumění a vyjadřování, mají odtud svou váhu a působivost, jsou zrozeny z tohoto příčinného vztahu mezi jedincem a celkem. Jedinci nejsou do sebe uzavřené monady ve všemíru, lidská bytost je taková, že i jiný jest v ní spolu vysloven a obsažen. Společenství jest reální jednota osob, která ve své podstatě

a přirozenosti jest dána, mimo to i chtěna a láskou a oddáním se vyvrcholuje.« (Dr. Georg Feuerer, *Unsere Kirche im Kommen*. Herder, Freiburg im Br., 1937, S. 165—6.)

Ve starém katechismu bývala tato definice Církve: »Církev je viditelná společnost pravověřících křesťanů, kteří jedno učení vyznávají, jedněch svátostí užívají a římského papeže za svou nejvyšší viditelnou hlavu uznávají.«

V novém katechismu není nic lepšího: »Všichni pokřtění s apoštoly dohromady pod vrchní správou svatého Petra apoštola se jmenovali obec věřících anebo „církev“ — Tak to chtěl a zařídil před svým odchodem se světa Ježíš Kristus; on církev založil.« Tyto a podobné definice zavinily jisté nedorozumění: jsou to vlastně definice Církve viditelné, v níž nejsou zahrnuti ti, kteří náleží k Církvi neviditelně, to jest duše v očištění, svatí v nebi a konečně ti, kteří se spojili s Kristem křtem žádosti a náleží tak k Církvi vnitřně, byť ne zevně a viditelně.

Není pak divu, že někteří takovými definicemi se ohánějíce, pokládají Církev za jakýsi spolek na způsob jiných spolků, sdružení, klubů a organizací, za spolek, do něhož se vstupuje a z něhož se vystupuje podle toho, jak je kdo spokojen s výborem a předsedou a jak je ochoten platiti spolkové příspěvky.

Církev je společnost, ovšem, ale společnost zvláštní, jedinečná, společnost všech, kdož Boha milují a s Bohem jsou spojeni v Kristu Ježíši na základě křtu vody nebo křtu krve nebo křtu žádosti. Nelze nabýti příslušnosti k Církvi jinak než přivtělením ke Kristu. Křest znamená vnoření. Slovo řecké baptizein značí ponořování. Byli jsme vnořeni v Krista. Stali jsme se jeho údy. Církev je Kristus a my. Církev je společenství všech se

všemi v Kristu Ježíši. Církev je druhý Kristus. Církev je Kristus tajemně s věřícími ztotožněný. Na cestě do Damasku se zjevil Pán Šavlovi. »Pane, kdo jsi?« tázal se Šavel. — »Já jsem Ježíš, kterého ty pronásleduješ,« zněla odpověď. Šavel nepronásledoval Krista, nýbrž věřící. Nepronásledoval Krista historického, ale pronásledoval Krista mystického, Krista v jeho bratřích.

Záludnou otázku dali soudcové Janě d'Arc: »Co myslíš, co je Církev?« Odpověď: »M'est avis que le Christ et l'Église, c'est tout un — Myslím, že Kristus a Církev jest jedno.«

V listech svatého Pavla nalézáme tři krásné symboly tajemství Církve: tělový, stavební, snubní.

Tělový: svatý Pavel přirovnává Církev k duchovnímu tělu, jehož hlavou jest Kristus a jehož údy jsou věřící.

Stavební: Církev je chrám, jehož základním kamenem je Kristus a kameny živými, na něm spočívajícími, jsou věřící.

Snubní: Církev jest tajemství Kristovy lásky, v němž se Kristus spojuje s věřícími jako ženich s nevěstou. Církev jest nevěsta Kristova.

Svatý Pavel nedefinuje: těká od symbolu k symbolu. Neboť nelze definovati Církev. Pokoušíme-li se definovati Církev tak, že řekneme společnost a výslovně nejmenujeme Krista, nevylučujeme naprosto možnost tak oddělovati křesťanstvo či věřící od Krista, údy od hlavy, stavbu od základu, nevěstu od ženicha.

»Církev jest modernímu člověku právním zřízením, osobujícím si nároky na člověka, on však se necítí vůbec býti jeho tvořivým údem, mohoucím žíti jen v živém společenství s ostatními údy a ve spojení s jedinou hlavou — Kristem, takže úd odloučivší se od společenství

jediného těla Kristova právě tak není schopen života jako úd, který se oddělil od těla lidského. — Nezkoumejme zde, jak mohlo vymizeti vědomí organické jednoty všech údů v mystickém těle Kristově. Ještě dnes se stává, že v mnohém diecésním katechismu není o veliké nauce svatého Pavla, o tajemství mystického těla Kristova ani zmínky, a tudíž že se tam ani nemluví o organickém životě jednotlivého údu v celkovém organismu mystického těla.» (Dr. Friedrich Jürgensmeier, *Der mystische Leib Christi*. 6. Aufl., F. Schöningh, Paderborn 1936, S. 153—4.)

Nemilují-li někteří křesťané Církve, je to tím, že ji pokládají za spolek. Za něco lidského. Za organizační kněží. A tak vidíme, že ji nechápou, že ji pohrdají a že ji nenávidí i při své úctě ke Kristu. Šlápnout na kříž — to by třeba nikdo z nich neučinil. A přece nic jiného v podstatě nedělá, kdo tupí Církev, jež jest alter Christus.

Jest jedna výtku, proti které je těžko hájiti naši mládež. Naše mládež se nemodlí. Snad také proto, že modlitba se jí zdůrazňuje jen jako povinnost. Modlitba jest povinností, pravda. Člověk je bytostí závislou, mající bytí propůjčené, nevlastní a odvozené. Jeho povinností jest Boha poznávati, ctíti a milovati. Proto se musí modlit. Ale modlitba není jen povinnost. Modlitba je také něco jiného. Především výsada. Výsada dítek Božích: smíme mluvit s Bohem kdykoliv a o čemkoliv jako dítě s otcem, jako přítel s přítelem, bez okolků, bez obřadností, od srdce. Modlitba je také umění; modlit se lze nejrůznějšími způsoby: buď jen srdcem nebo srdcem a zároveň ústy, buď modlitby naučené nebo modlitby vlastních slov, buď v samotě nebo s jinými. Lze se modlit různě i podle různých mohutností duše. Uplatňuje-li

se v modlitbě více rozum, je to meditace čili rozjímání, uplatňuje-li se obraznost, je to modlitba nazíravá, uplatňuje-li se vůle a cit, je to modlitba afektivní. Je také možno z jednoho druhu modlitby přecházeti v druhý. Každému je volno modliti se oním způsobem, který nejlépe odpovídá jeho individualitě. Tu není předpisů. Ale učiti se je nutno. Modlitba jest umění. A těšit nás může jen to, co umíme. Obvyklé námitky proti modlitbě: nemám kdy a jsem roztržitý — ihned padají, řekneme-li: Modli se tedy vlastními slovy a krátce. A konečně jest modlitba potřebou duše. Kdosi nazval modlitbu dechem duše. Dechem se zbavuje tělo kysličníku uhličitého a zásobuje kyslíkem: tak modlitbou se oprošťuje duše všeho, co ji tíží a posiluje se živým stykem s Bohem.

Ještě jedna jest, myslím, příčina, proč se naše mládež nemodlí: pokládá to za slabost. To je trochu vliv školské výchovy, nadšených výkladů o výbojích lidského ducha, obdivných řečí o lidských vynálezech a pokrocích. Mladé duše jsou tak vychovávány k jakémusi titanismu, nepotřebujícímu vykoupení a k jakémusi kultu práce. Člověk žije z práce, ne z modlitby — to je pseudoevangelium moderního člověka. Ze starého hesla mnišského ORA ET LABORA zbyla již jen druhá část: Pracuj! To je snížení člověka na soumara.

Modli se a pracuj — v tom hesle je řád. Vynechá-li se Ora, zbývá jen bezcílne a bezsmyslné labora, pachtění, dřina, otroctví a neradostnost. Naše mládež se nemodlí: a to je nejvlastnější vysvětlení její neradostnosti.

Starý bárkář vozil mladého vysokoškolského studenta ve svém člunu. Student si všiml, že na jednom vesle je napsáno: Ora! a na druhém Labora!

»Prosím vás, načpak se potřebuje modlití ten, kdo pracuje?«

Stařec neodpověděl přímo. Pustil veslo, na němž bylo napsáno Ora a vesloval jen druhým, na němž bylo napsáno Labora! Člun se počal točit dokola.

»Ale tak se přece nedostaneme dál!« zvolal mladý muž.

»Ovšem,« odpověděl stařec, »kdo jen pracuje a nemodlí se, nedostane se nikam . . .«

Řekne-li se modlitba, myslí většina lidí na mechanické odříkání naučených formulek. Málo se doporučuje a pěstuje modlitba vlastních slov. Naučí-li se studenti modlití se vlastními slovy, stane se jejich modlitba tím, čím býti má, totiž důvěrným rozhovorem duše s Bohem. Zřejmě i zmizí obvyklé stížnosti na roztržitost a nepozornost při modlitbě. Je zajímavé dáti malým studentům za úkol, aby si sami složili nějakou modlitbu. Dělají to velmi rádi a vkládají do svých skladbiček mnoho něhy a opravdovosti. A ku podivu, hovoří v nich s Bohem o škole, o pánech profesorech, o spolužácích, o rodičích, o svých nezdarech a zdarech, naplňují je prostě všemi skutečnostmi svého života. Život studenta je boj, práce, usilování, cesta trním a hlozím, zkoušení, úlohy, opakování, chyby, špatné známky, strach i naděje, důvěra i zklamání, hrozby doma i ve škole, příkazy a zákazy — zcela lidsky posouzeno, je to psí život: jak je možno, aby mladá duše snesla to vše, kdyby neměla opory v modlitbě?

Nezdá se býti účelným zdůrazňovati v náboženském vyučování, že modlitba je povinnost. Na nemodlence to stejně nepůsobí — při slově povinnost mají beztoho představu čehosi nepříjemného a tyranského — a těm,

kteří se modlí, jest modlitba i tak ~~řechem~~ duše a osobní potřebou. Spíše se hodí mluvit o modlitbě jako o právu a výsadě: mluvit s Otcem nebeským kdykoliv a o čemkoliv, míti v Něm přítele a důvěrníka i v těch věcech, jež jsou nejskrytějším tajemstvím duše, ne, to není povinnost, to je privilegium dítek Božích. A komu se zdá modlitba jen povinností, ten jest již duchovně mrtev.

Ještě dvě myšlenky o modlitbě: Je doba interviewů. Není snadno hovořiti se slavnou osobou. Obecenstvo posílá k slavné osobě novináře a ten jí dává otázky a slavná osoba na ně odpovídá. A nic snadnějšího než mluvit s Tím, v němž jsou všechny poklady moudrosti, lásky a krásy — modlitba jest interview s Bohem.

Pes se nermoutí, nevidí-li jiné psy. Ale rmoutí se, nevidí-li svého pána. Neprospívá-li ani psu, je-li odloučen od svého pána, jak to může prospívati duši?

*

Tyhle klikyháky, co děláte před nosem, to není přece kříž. Způsob, jak dělá student kříž, jest jeho veřejnou zpovědí.

Různými cestami směřuje lidstvo k Bohu. Ale cesta nejprímější jest cesta kříže. I Kristus musil trpěti a tak vejíti do slávy své. Kristova oběť jest vlastně jediná a největší oběť lidstva. Oběť Kristova však neodhodnotila a zbytečnými neučinila oběti naše. Dala jim správný směr a pravou cenu. Ukázala, že křesťanský život se zakládá především na oběti. Nejkratší formule křesťanství by byla: křesťanství = oběť. Význačnou vlastností křesťana jest obětavost. Bez oběti není života. I moderní nacionalismus uchvacuje mládež právě tím, že proti

»měšťáckému« sobectví staví myšlenku obětovného hrdinství. To není myšlenka nová — jen pohnutka je jakási nová. Pravá obětovnost tryská jen z křesťanské lásky. Tím více jsme křesťany, čím více se dovedeme obětovati. Všechny ctnosti křesťana vyrůstají z ducha oběti. Pokora je oběť ctižádosti. Štědrost je oběť majetku. Poslušnost je oběť vůle. Láska je oběť egoismu. Bez oběti není křesťanství.

Redaktoru *Revue des deux mondes* přinesl jednou Lamartine článek o Bohu. Redaktor řekl básníkovi: »Milejší by nám byl nějaký článek časový.« (Nous aurions préféré un article d'actualité.) A přece nic časovějšího než Bůh: Bůh jest jediná, věčná a pravá aktualita. Toť právě úskok satanův: vrhnouti na život náboženský stín nezajímavosti, nemodernosti, nečasovosti, přežilosti, neživotnosti a udělati z náboženství cosi, co jest jen pro staré lidi. Bůh jest potěšení mladosti. *Deus, qui laetificat juventutem meam*. Povídala jedna studentka: »Do kostela? Na to mám čas, až budu stará! Ted' ještě musím trochu užít světa!« Pravda, přítomnost lidí starých v kostele není pro mládež žádným zvláštním povzbuzením. Ani na tu lehkomyšlnou studentku bych nemohl zanevříti. Neřekla, že nikdy nepůjde do kostela: řekla později! Kdo neříká nikdy, není ještě docela ztracen. Jest jen v nebezpečí, že bude ztracen. A ve slově později — přece jen se zachvívá aspoň plamének lásky. Kdož ví, zdali se nerozhoří v mocný oheň, až zadují vichry života?

★

Člověk je tvor Boží. Od Boha vyšel a k Bohu se musí navrátiti. Ne z nutnosti, ale svobodným konem vůle. Největší nebezpečí na té cestě: výhrady a kompromisy. Mla-

dým lidem se tak protiví smlouvání a polovičatost. Tedy: celý člověk náleží Bohu. Nejen duše, ale i tělo. Nejen rozum, ale i vůle. Nejen čin, ale i slovo. Nejen slovo, ale i myšlenka. Nejen den sváteční, ale i den všední. Nejen práce, ale i zábava. Nejen stáří, ale i mládí. Mládí světu a stáří Bohu — to je nebezpečná výhrada. Kdož ví, budeš-li míti jaké stáří?

Mládež miluje pravdu, velikost, ryzost, věčnost. Protiví se jí vnějškovost, padělanost, strojenost, pozlátko, neoprávdovost. Z našeho náboženského života by měla vymizeti prázdňá zvykovost, dutý formalismus, jalová sentimentalita, farizejská legalita. To vše je pohoršením pro mladé duše a překážkou na jejich cestě k Bohu. Více životnosti a opravdovosti! Proniknouti k samému středu náboženského života! Od formy k obsahu: Církev není jen vnější organizace, nýbrž živé společenství všech se všemi v Kristu Ježíši; svaté přijímání není jen přikázaný úkon zbožnosti, nýbrž živý chléb života, mše svatá není jen obřad, nýbrž živé obětní společenství; manželství není jen smlouva, nýbrž životní spojení muže a ženy před Bohem a v Bohu; zpověď není jen rozhřešení, nýbrž cesta k obnově života; modlitba není jen odříkávání formulí, nýbrž důvěrný styk duše s Bohem; náboženství není jen nauka, nýbrž život.

*

Moderní člověk je náchylný k odstředivosti. Má to vliv i na život náboženský. Forma se pokládá za důležitější než obsah, zvyk se dodržuje přísněji než příkaz, soukromá pobožnost nabývá přednosti před liturgií, úcta k některému svatému znamená leckdy více než úcta k Bohu samému. Mládež to vidí a odpuzuje ji to. Ne-

zapomenu na dojem z basiliky S. Apollinare Nuovo v Ravenně. Obojí architrav hlavní lodi je ozdoben mozaikovými obrazy svatých. Ti svatí však neshlížejí do lodi, nýbrž krácejí jakoby v průvodu směrem k oltáři, nesouce v rukou palmy, košíky s obětními dary a květinami — všichni obráceni do středu svatyně, všichni holdující Pánu. To nejsou svatí našich chrámů, z nichž každý zaujímá svou kapličku nebo svůj pilíř, jako by si vyžadovali zvláštní pozornosti a měli býti předmětem zvláštní pobožnosti. A k tomu ještě ten průmysl, ta sádra, ta polychromie, ty panoptikální ruměnce, to sladkobolné loutkařství!

Veliká chyba: přeceňujeme věci pozemské, vše posuzujeme podle zájmů hospodářských a politických. I poměr k Bohu vytváříme jako poměr obchodní: co z toho bude pro náš žaludek? Vše zakládáme na činnosti vnější, nic na činnosti vnitřní. Vše na práci, nic na modlitbě. Svatý Jan z Kříže praví: »Mnozí chtějí dobýtí světa činností vnější, místo aby se hleděli státi lepšími a cele přilnuli k Bohu.« Nemylme se, o osudu světa rozhodují také i ti, kteří s Bohem jsou spojeni v modlitbě.

Kudlanky jsou podle našich učebnic »dravci, kteří na rostlinách sedíce nebo loudavě se plížíce, velmi pohyblivou hlavou na všechny strany pátrají a kořist nohama předními uchvacují. Zjištěno jest, že nezřídka samička, která jest mnohem silnější, samečka sežere. Jediný evropský druh sluje kudlanka nábožná (*mantodea religiosa*)«. Pěkná bestie, ta kudlanka. Ptal jsem se našeho přírodopisce, proč se vlastně nazývá »nábožná«. Bylo mi řečeno, že vzhledem k tomu, že ty přední nohy má pozdviženy, jako by se modlila. A zatím je to hmyz velmi dra-

vý a žravý, dokonale přetvářlivý a farizejský. Ale ne, i kudlanky stvořil Pán Bůh. Ale ten, kdo je pojmenoval nábožnými, byl asi člověk velmi nenábožný a v touze ospravedlniti svoji nenábožnost, chtěl namluviti sobě i světu, že nábožnost spočívá jen ve spínání rukou a že je to jen jakási kudlankovitost. Přetvářka byla v něm a ne v kudlance.

Na vyšším gymnasiu se ptám jen někdy, byli-li všichni u zpovědi. V kvintě jsem oznámil společnou zpověď na sobotu. — »Musíme jít?« ptala se Olga K. velmi naivně. — »Nemusíte, řekl jsem. Důvod je jasný: já nejsem řezník a vy nejste hovádka, abych vás někam táhl na řetěze.« A přišli všichni.

Málo žádoucí by bylo nucení k náboženským úkonům, zvláště pokud se týká mládeže dospívající. Křesťanské náboženství jest náboženství svobody. Bůh náš není Bůh loutek, které se pohybují, jak kdo tahá za drátky. Bůh nenutí, nýbrž zve a vábí. Nebude třeba tolik nucení, ukáže-li se, že modlitba není jen povinnost, nýbrž i výsada, výsada křesťana mluvit s Bohem, jako dítě mluví s otcem, že zpověď není jen příkaz, nýbrž i potřeba duše, že svaté přijímání není jen velikonoční zvyklost, nýbrž i hostina.

Mluvíme-li dnešním lidem o hříchu, nerozumějí. Hřích — to jest jim nanejvýš slabost, obecná všem lidem, cosi přirozeného. Nehřešiti znamená dokonce škoditi si na zdraví, vyvolati nervové poruchy, vytvořiti podvědomé komplexy. Sestře Regině zjevil Pán, že ani hříchy lidí ho tak nebolí, jako lhostejnost lidí ke hříchu. Ve středověku lidé hřešili, ale věděli, že hřeší a byli si vědomi, že

je za to čeká trest. Kristus miloval hříšníky, ale ty, kteří věděli, že hřích je veliké zlo, a kteří se káli.

Když Pán přistoupil k loži, na němž spočívala mrtvá dceruška Jairova, řekl: Dívko, vstaň! Podivno, že svatý Lukáš, ač píše své evangelium řecky, zaznamenává tato slova Páně v původním znění, v nářečí aramském, tak, jak byla pronesena: »Talitha kumi.« Nic není smutnějšího než pohled na mladé stvoření v náruči smrti. Pronesl asi Pán ta slova se zvláštní, soucitnou něhou. A pronesl je i se smutnou vážností. Smrt tělesná byla mu obrazem smrti duchovní. Smrt je trestem za hřích. Stipendium peccati mors. Viděl to, co nejsme zvyklí viděti: mysterium smrti je mysterium hříchu. Jak by mluvil, kdyby se objevil mezi vámi, jinoši a dívky, a viděl vás tělesně sice živé, ale duchovně mrtvé?

Četl jsem v novinách, že v kterémsi městě si zřídili moderní školu se šatnami, sprchami, kuchyněmi, dílnami. A městská rada koupila všem dětem pracovní pláště — nejen aby šetřily svého oděvu, nýbrž také z toho důvodu, aby nebyl patrný rozdíl mezi dětmi bohatými a chudými a zevně už se naznačovala rovnost všech. Pěkná myšlenka. Myšlenku rovnosti nejhluběji vyjadřuje evangelium, když mluví o rouchu svatebním, jež značí milost křestní. Myšlenka rovnosti lidí je obsažena v křesťanské nauce o synovství Božím. Na křtu svatém jsme se stali dítkami Božími. Křtem jsme se stali dítkami jednoho a téhož Otce. V životě milosti se nám zjevuje pravý poměr k bližnímu: i on jest dítkem Božím.

Osm až deset tun uranové rudy je třeba, aby se vyrobil jeden gram radia. Tu rudu je třeba tisícpětsetkrát

převařit a překrystalisovat — jeden gram radia stojí přes milion korun. Řekneš: radium je nejvzácnější věc na světě. Ano, v řádu přirozeném. Ale jest ještě jiný řád, nadpřirozený řád. A v něm prvkem nejdražším a nejkrásnějším je milost posvěcující. Co je to? Ovšem, něco duchovního. Duchovního? Myslíš si hned — to je jako něco neskutečného. Lidé naší doby mají jiné zájmy. Čím jsou věci duchovní muži s osmihodinnou bezduchou prací, obchodníku s démonickými starostmi peněžními, vynálezci s jeho prací o atomech, elektronech a energetickém vlnění, všednímu člověku s jeho novinovým vzděláním, dámě světa s jejími módními požadavky, dívce s její potřebou flirtu, mladíku s touhou po vyžití — a tobě, studente, s tvými sportovními zálibami? Modly tohoto světa jsou: síla, bohatství, zdraví, krása, dlouhý život, zábava. Čím je proti tomu milost posvěcující? Odpovídám: vším, čeho ty zájmy jsou jen parodií. Milost posvěcující je Bůh v duši. Je to bohatství. Jak je bohat, kdo má Boha! Jak je chud, kdo Boha ztratil! Je to síla. Já a Bůh — jaká přesila! Je to zdraví. Co platny svaly, když duše zkomírá? Je to krása. Milostí se duše připodobňuje Bohu, krásě samé. Je to víc než dlouhověkost, na jejímž konci číhá zmar, seškvaření v peci krematoria a vyfouknutí jeho komíny, neboť milostí nabývá duše účasti na Boží přirozenosti. Je to radost. Svět má mnoho zábav, ale málo radosti. A v milosti je základ a uschopnění k oblažujícímu patření na Boží podstatu.

Podstatou křesťanství je život v milosti, to jest spojení duše s Bohem v Kristu Ježíši. Milost je dar. Křesťanství je především dar individuální, udělený člověku pro jeho vlastní spásu křtem svatým. Pečovat o spásu vlastní duše jest první a základní úkol křesťana. Ale to není ještě křesťanství celé. Křesťanství je také dar sociální, to zna-

mená, že úkolem křesťana je také pomáhati k spáse i jiným. Nikdo se nesmí vymlouvati s Kainem: Zdaliž já jsem strážcem bratra svého? Jsi strážcem svého bratra. Jsi odpověden nejen za vlastní duši, nýbrž i za duše bratří. Tento úkol a posila k němu potřebná se uděluje biřmováním. Tato svátost znamená tedy plnost křesťanského života a povolání k apoštolátu. Není bez významu, že se biřmování uděluje vkládáním ruky podobně jako svěcení kněžstva. Biřmováním nabývá duše účasti na kněžství Kristově. V tom smyslu píše svatý Petr křesťanům: »Vy jste rodem vyvoleným, královským kněžstvem, národem svatým.« (I. Pet. 2, 9.) Apoštolát není tedy jen úkolem kněží, nýbrž úkolem každého uvědomělého křesťana. Slovem i příkladem má křesťan pomáhati duším. A víc příkladem než slovem. Student má být apoštolem ve své třídě. Má si být vědom, že všichni jeho spolužáci jsou mu Kristem svěření. To neznámá, že by je měl pořád jen poučovati, napomínati a kárati. Slova mnoho neprospívají. Nejlepším poučením jest příklad. Víme, co působilo na svatého Augustina: ne slova spolužáků, nýbrž jejich příklad: *Si potuit hic, si potuit ille, cur tu non Augustine?* Nelze si představit, že by ducha tak hrdého, jako byl jeho, byl někdo mohl získati pro dobro nějakým moralisováním. Ale úsilí a úspěchy spolužáků mocně ho ovlivňovaly. Tedy: píle, snaha, laskavost, ochota k pomoci, věrnost v přátelství — to i mezi studenty jsou nejmocnější prostředky apoštolátu.

Bossuet napsal: »Kde je pravá moudrost, není místa pro náhodu.« Friedrich Pruský řekl: »Náhoda jest bohem bláznů.«

Nic neděje se náhodou. Nevládne osud národům, nýbrž Bůh. Křesťan nevěří v osud ani náhodu, nýbrž

v Prozřetelnost. Ale to samo nestačí: věřiti v Prozřetelnost. Je třeba více: prozřetelností býti. Nejen býti předmětem Prozřetelnosti, nýbrž i jejím nositelem. Míti účast na Prozřetelnosti Otce nebeského, a to vzhledem k sobě: pracovat, šetřit, bojovat, starat se o sebe — i vzhledem k druhým: mítí otevřené oko pro potřeby bližních, vcítovat a vžívat se v jejich postavení, nečekat, až nás budou prosit — prokazovat dobro s taktem, nevnučovat se, nehalasit, nevytrubovat svoji lásku — neboť království Boží nepřijde s patrností. (Luk. 17, 20.)

Dne 25. prosince si poznamenal Jacques Rivière do svého zápisníku: »Proč bych se styděl jíti k svatému přijímání, toužím-li po něm, nestydím-li se jísti chléb před lidmi, mám-li hlad?« (*A la trace de Dieu*. Gallimard, Paris 1925, p. 237.)

Jednoho dne navštívil lord Gladstone proslulý sirotčinec Dona Bosca. Žasna nad překvapujícími výsledky, jež právě viděl, tázal se slavný státník Dona Bosca, jakých prostředků užívá, aby zkontroloval ty nejvzpornější. — »Znám jen dva výchovné prostředky,« odpověděl světec. »Svaté přijímání a hůl: hole neužívám — vychovávám svatým přijímáním.«

Řekl jsem dnes studentům v exhortě: Cestovali jste o prázdninách a viděli jste asi všelijaké památnosti a vzácnosti: postel, v níž spal Napoleon, dům, v němž bydlil Palacký, hospodu, do níž chodil král Václav IV., spinet, na nějž hrával Mozart. Takové věci se ukazují, ač byly jen na čas v náhodném, a to ryze fysickém styku se slavnými osobami. Jinak jsou to obyčejné budovy

a obyčejné věci. Nejvzácnější však, co jest na tomto světě, je duše, v níž přebývá Kristus. To není spojení vnější, náhodné, pomíjivé, nýbrž vnitřní, bytostné a trvalé. Obyčejně se nazývá milostí posvěcující. Správně — s ohledem k účinku, který má v duši. Ale budí to trochu dojem, že je to jen něco, jenom nějaká vlastnost či věc v duši. Není to jenom něco. Je to i Někdo. Bůh v duši. Miluje-li kdo mne, slovo mé zachovávatí bude, Otec můj bude ho milovati, i přijdeme k němu a příbytek svůj u něho si učiníme. — To není iluze ani pouhá zbožná představa: skutečnost. Jsi příbytek Boží. Jsi chrám. Onehdy šel primán z přírodopisného kabinetu a nesl do třídy velikou mořskou lasturu. Přiložil si ji cestou k uchu. Na jeho tváři se objevil úsměv. Slyšel mocný šum, jako by ne- daleko bouřilo moře. Vzdálil lasturu od ucha — nic. Opět přiložil — zase šum. Pouhá iluze. Kdybychom mohli vní- mati skutečnost duchovní a přiložiti jaksi ucho k srdci, mohli bychom slyšeti, jak v něm burácí oceán bytí — sám Bůh, a nebyl by to klam, byla by to skutečnost. Tak blízko jest! Jakým úsměvem bychom měli vyjádřiti toto své štěstí? Ano, křesťan jako tvor vykoupený a omi- lostněný je bytostí radostnou. Potírejte tu starou a hlou- pou heresi o truchlivosti křesťanského života! Kterási filmová herečka v Americe si dala pojistiti svůj úsměv. Budiž: každý si hledí zachovati, co má pro něho cenu. Studente, pojisti si svůj úsměv — pro věčnost.

VII

Život

V »Krkonošské pouti« píše K. H. Mácha: »Miluji květinu, poněvadž vadne, miluji zvíře, poněvadž hyne, miluji Boha, poněvadž žádný není.«

Z této věty vane romantická záliba ve zkáze a nicotě. Ale na jejím počátku stojí slovo miluji. Lze milovati, co není? Láska je hledání hodnoty. Láska není poměr k nehodnotě, láska není hledání nicoty. Láska věří v hodnotu. Hledá ji. Odhaluje ji. Vzývá ji. Napíše-li někdo: miluji, vyznává, že věří v hodnotu. Napíše-li někdo: miluji Boha, vyznává, že věří v Hodnotu hodnot. Jaký smysl však má říci: Miluji Boha, poněvadž žádný není? Má to smysl. Je v tom úzkost, je v tom pohled na Jsoucno jakožto na jakési neznámo, je v tom jakýsi protipohyb, jakýsi zápor, pokus zapříti a popříti to, co neodvolatelně a nevyhnutelně j e s t. Je v tom těžkomyslnost. Její smysl vyložil Guardini na základě deníků Kierkegaardových. I Mácha byl člověk těžkomyslný. Těžkomyslnost znamená, že na člověku leží břímě, které ho kruší a stlačuje, aby se v sebe zhroutil, činí ho slabým a zranitelným, zbavuje ho sebedůvěry. To, co nazýváme životem, není nic jednoznačného. Člověk není ovládán jen pudem uplatnit se, nýbrž možno říci, mluví-li se už o pudech (nikdo neví, co to je), že člověk je také ovládán pudem sebe zničit. Dvě touhy se sváří v člověku: touha po dokonalosti a touha po zániku. Ty dvě touhy mají tvořit živé a plodné napětí. V těžkomyslnosti je však nebezpečí, že síla ničivá převládne. Přesto není těžkomyslnost

jen něčím negativním. Těžkomyslnost je pocit znehodnocení a prázdnoty, ale nejvnitřnějším obsahem toho pocitu je hluboký vztah k plnosti života, touha po hodnotě, žádost lásky a krásy. Člověk těžkomyslný právě proto, že zakouší muk pomíjivosti a cítí, že sousedkou krásy je smrt, touží setkat se s Životem.

Nedostatek tvůrčí radosti vyvolává potřebu zábavy. Stroje nahrazují tvořivou práci lidskou. Lidé se nebaví tvořivě a proto musí se bavit pasivně, to jest musí býti baveni. Je třeba vynalézati stroje na bavení lidí. Noviny, film, rozhlas, televise jsou vynálezy na bavení lidí. Lidé netvoří, proto musí býti baveni. Kde mizí tvorba, vzrůstá potřeba zábavy. Je-li život zmechanisován, zeje odevšad smrtelná nuda. Je-li škola úřadem, v němž si profesori-úředníci odbývají svou úřední povinnost, student se nudí a musí se bavit četbou detektivek pod lavicí a dopolední nudu si vynahrazovat odpoledním běháním za kopacím míčem.

Radost — co si představuje student při tom slově? Prázdniny, cestu autem, kopanou, tanec, lístek do kina, veselý večer. Ale to jsou jen zábavné věci. Mnoho zábavy, málo radosti. Rovnice radosti: čisté svědomí plus zábava. Jen mysl Bohu oddaná okouší radosti. Život je maličko. Lidé pospíchají, aby využili času k marným rozkošem. Život je maličko a jeho míjející vteřiny nejsou ničím proti věčnosti a jeho bolesti ničím proti budoucí slávě.

Mládí je doba touhy. Jako radost je láska k dobru přítomnému, tak touha jest láska k dobru nepřítomnému.

Všechny touhy člověka, ať jsou jakékoliv, jsou jen hledáním toho, co může nalezeno býti jen v Bohu, absolutní Hodnotě. A omyly mladých srdcí nejsou nic jiného než zabsolutnění hodnot podmíněných, poměrných a částečných.

Charakter je temperament a vůle. Temperament jest jakoby půda, z níž má vyrůst charakter působením vůle. Temperament je souhrn vlivů dědičnosti, prostředí a výchovy. To je látka. Vůle je síla, která tuto látku musí ovládnouti a přetvořiti. *H o m i n e s s u n t v o l u n t a t e s* — napsal svatý Augustin. Křesťanský charakter jest ovšem něco více. To jest snaha napodobiti Krista — Kristus nám nezanechal jen mravní zásady, kterými se máme řídit, nýbrž i živý příklad mravní dokonalosti. Bez tohoto příkladu by bylo křesťanství jen mravní filosofií. Zásady samy nestačí. Všichni víme, co je správné, a přece správně nejednáme. Ani příklad čistě lidský nevábí. Zkuste jen dávat studentovi za příklad jiného studenta. Chtějte po kvintánovi, aby napodobil jiného kvintána! Chtějte po něm, aby napodobil některého ze svých profesorů. Příklad pouze lidský může zajímat, okouzlovat, povzbuzovat, ale nemůže přetvářet. Ne snad jen proto, že je nedokonalý a omezený a není možno se mu svěřiti s naprostou důvěrou, nýbrž i proto, že sám sebou nezavazuje. Zavazovati může jen dokonalost naprostá: jen před ní cítí člověk, že jest odpověden.

Bud'me lidmi celými, říkám studentům. Člověk celý — tělo i duše, jedinec i člen společnosti, nejen bytost časná, ale i věčná, nejen rozum, ale i vůle, nejen vůle, ale i cit. To vše je člověk. Nesmíte vytrhnout jen jednu část a zdůrazňovati ji na úkor celku. Nesmíte říkati: jen tělo,

jen duše, jen rozum, jen vůle, jen cit. To vše tvoří celek lidské osobnosti. A celou osobnost třeba zušlechťovati, pěstiti a povznášeti. Nesmíte porušovati jednotu své osobnosti, vaše klady nesmí býti vykupovány zápory. Nesmíte oddělovati rozum od citu, duši od těla, radost od odpovědnosti! Oddělujete-li, upadáte do jednostrannosti; máte-li smysl a zájem jen pro jednu část své bytosti, vše ostatní nezbytně zakrní a odumře. Budou z vás pololidé a nestvůry. Lidé s celým mozkiem a polovičním srdcem. Lidé silného těla a slabého ducha. Lidé úspěšní na poli vědy, ale poraženci v oblasti mravního života. Lidé velicí před lidmi, ale ubozí před tváří Boží. Buďte celí! Celí v sobě a celí v Bohu!

Silná vůle se nevychová jinak než sebezáporem. Zapíratí se — to se zdá býti mládeži čímsi nepřirozeným. A přece není nic přirozenějšího. Vše živé v přírodě se udržuje a rozvíjí asimilací nižších látek. Rostlina žije tím, že rozrušuje nerost a vyssává z něho živiny. Živočich si hledá k své výživě látek nerostných i rostlinných. Člověk nejinak. Nižší slouží vyššímu. Nižší hyne, aby se vyšší zrodilo. Život je umírání a rození. Ustavičné přetvořování. Stálé povyšování. Nerost se přetvořuje v rostlinu. Rostlina v živočicha. Živočich nižší v živočicha vyššího. A nakonec vše se přetvořuje v člověka. To je zákon přírodní. To je v pravém slova smyslu přirozené. A ten zákon platí i pro mravní a duchovní život člověka. Nižší stránka v člověku musí odumřít, aby se zrodila stránka vyšší. Sebezápor je zákon duchovního života. Je to vnitřní přetvořování. Člověk tělesný, smyslný, pudový se přetvořuje v člověka duchovního, sobě vládnoucího a svobodného. Nezemře-li zrno pšeničné, padši do

země, zůstává samotno, zemře-li však, přináší mnoho užitku. (Jan 12. 24—25.)

*

Základní věc v sebevýchově: poznati sebe. Zpytování svědomí! Co ti platno, když znáš posloupnost Ba-
benberků, atomovou váhu prvků, rozdíl mezi kyselinami
a zásadami, jména Goetheových milenek, když neznáš
sám sebe? Čtyři body pro denní zpytování svědomí:
1. Jednal jsi v něčem proti svému svědomí? Když ano,
co bylo toho příčinou? 2. Jak jsi konal své povinnosti?
3. Jak jsi se choval k svým bližním? 4. Jaké byly tvoje
nálady a duševní stavy? (Často důležitější než bod 1.,
poněvadž nejčastější příčinou, proč se špatně chováme
k lidem nebo špatně konáme své povinnosti, jsou různé
špatné nálady. Naučit se tedy bdíti nad svými náladami
— dbát, aby bylo vždy dobré počasí v duši!) Upřímná
odpověď na tyto čtyři otázky je základem vši sebe-
výchovy.

Nezbytný předpoklad zdaru v sebevýchově: trpělivost.
Trpělivost se sebou samým. Vychovati sebe možno jen
soustavným zkoumáním sebe a důsledným přemáháním
sebe v tisícerych maličkostech. *N a t u r a n o n f a c i t
s a l t u s.* To platí i pro mravní život. Je to život. A ži-
vot je růst a pohyb, ovšem, ale nenáhlý, často sotva po-
zorovatelný. Díváš se na strom. Nezdá se ti ani, že by
byl větší a silnější, než byl loni. A přece větší a silnější
jest, jenže my to nepozorujeme.

Mladý člověk bývá s počátku pln dobré vůle a hor-
livosti, ale když nevidí hned výsledků, ochabne a vzdává

se dalšího úsilí sebevýchovného. Jednoho krásného červencového rána vydali se dva studenti na cestu, aby vystoupili na Lomnický štít. Oba pocházeli z nížiny a nebyli zvyklí stoupati na hory. Se zpěvem na rtech vykročili a předběhli staršího turistu, který měl patrně týž cíl jako oni. Ale kráčel pomalým, rozvážným krokem. Jako hlemýžď — myslil si jeden z hochů. Když se ohlédl po půl hodině, viděli, že turista je daleko za nimi. A hnali se ještě víc. Každou půl hodinu si dali pětiminutový odpočinek a pak zase rychle vzhůru. Později však usedali již každou čtvrt hodiny »na půl hodinky«. A když seděli v poledne u malého vodopádu, hle, najednou se objevil hlemýžďí muž a přešel kolem nich tímž pomalým a rozvážným krokem, jakým ráno vykročil, přešel a stoupal stále výš a výš — menšil se, až nakonec vypadal jako dítě. A studenti leželi na zemi vyčerpáni — — — Přemýšlejte, mladí přátelé, o smyslu této příhody!

»Vyšší stupeň nadpřirozeného života není vždy patrný oku, právě tak jako mu není patrný růst byliny nebo lidského těla. Denně koná dobrý křesťan dobré skutky, ale jejich souhrn uvidí až v nebi. Co se na počátku zdálo býti skvělým rozmachem, nebylo-liž ve skutečnosti jen přirozenou prudkostí? A co se zdá na konci vlačností, není-liž prostě nezaviněným příznakem věku a dohasínajícího žáru? A konečně, nemíváme na počátku dojem rozběhu a samovolného spuštění stroje? Opouští-li loď přístav, vidí cestující, jak postavy přátel na nábřeží města se menší a mizí — a poznávají, jak rychle se vzdalují. Později, když už nemají těchto opěrných bodů a plují pod širým nebem, již tak nepocítují rychlost jízdy. A přece v té době plují nejrychleji. Počíná-li sochař vytvářeti sochu, odsekává balvan a veliké

odštěpky padají na zemi. Potom teprve přichází chvíle, kdy ciseluje a dává soše poslední rysy. Není-liž právě to vrcholem umění? Tak i začátečník v duchovním životě se domnívá, že činí mnoho, když o t e s á v á, zatím co duše pokročilejší h l a d í. Nejprve hrubá práce nápravy; potom teprve jemné a pozvolné dílo zdokonalování.« (G. Hoornaert, *F a c e a u D e v o i r*. Desclée de Brouwer, Paris 1938, tom. II., p. 489—90.)

Svatost není jen květem klášterních zahrad. Ideu svatosti zatemnili špatní životopisci a špatní umělci. Učinili ze svatých bytostí nelidské a nepřirozené a tak přispěli svým způsobem k rozšíření bludu, že svatost jest jen v neobyčejných činech, podivných zvláštnostech, v nemírných úkonech mrtvení a podivnostech všeho druhu. Svatost je v lásce. Řekněme v neobyčejné lásce, s kterou člověk koná obyčejné věci. Svatost roste u psacích stolů, u soustruhu, u kuchyňského sporáku, mezi dřevorubci i dělníky ducha. Máme světce kříže, pera, žezla, kladiva i srpů. Každá doba má světce svého typu. Podmínky a způsob života se ustavičně mění. Naše doba má i svaté studenty. Pier Giorgio Frassati byl student jako jiní studenti: chodil na přednášky, pořádal výlety, lyžoval, jezdil na koni, miloval hory a přátele, žertoval a smál se. Ale byl proniknut vroucí láskou k Bohu, nikdy nevynechal mše svaté, na alpských turách se modlil růženec, bil se za své přesvědčení. Kolikrát mu strhli s vývěsní tabule turinské polytechniky výzvu ke společné velikonoční zpovědi studentů, tolikrát ji tam znovu pověsil. Měl opravdovou lásku k bližnímu: pln ohledu k druhým, na cestách vždy postupoval přátelům lepší místo, předstíral únavu, když upozoroval, že někdo z účastníků výletu je unaven a chce si odpočinouti, učil-

li se doma nahlas, tázal se žehličky, která pracovala v sousedním pokoji, neruší-li ji svým křikem, navštěvoval chudé, sháněl pro ně podporu a na smrtelném loži myslel na zástavní lístek jakéhosi chudáka, jež slíbil vyplatiti. Takový byl Frassati.

Zlo není jen v nás — jest i mimo nás. Písmo svaté přirovnává démona k lvu řvoucímu, který obchází hledaje, koho by pohltil.

Ne nadarmo ukládá nám církev modliti se po mši svaté modlitbu k svatému Michaeli, knížeti vojsk nebeských. Opatruj nás v boji! Neboť bojování jest život člověka na zemi. V bojích mládí měl by student se zvláštní vroucností vzývati svatého Michaela archanděla. Neboť tyto boje jsou boje krvavé. Boje nejtěžší. V Hawthornově románu *M r a m o r o v ý f a u n* projevuje malířka Miriam nespokojenost nad způsobem, jak vyobrazil Guido svatého Michala v boji s ďáblem: »Vezměme toho archanděla, jak sličně vypadá, perutě nepocuchané, meč bez jediného zubu, oděný v oslnivou zbroj a skvostně přiléhavou, blankytně modrou řízu, střiženou podle nejnovější módy ráje! Bezvadný zevnějšek nejlepší nebeské společnosti! S jakou poloopovržlivou opatrností klade svou nožku v hezkém sandálu na hlavu poraženého nepřítele! Ale což takhle vypadá ctnost v prvé chvíli po svém smrtelném zápase se zlem? Ne, ne: já bych byla Guidovi poradila. Celá jedna třetina perí by měla býti z perutí archandělových vyrvána, ostatní by měly být celé pocuchané, až by vypadaly skoro tak jako satanovy! Z jeho meče by měla crčeti krev a snad by měl býti v půli od jílce zlomen; jeho krunýř pomačkán, jeho říza rozervána, jeho prsa krví zbrocena; na čele krvavá jízva, přímo přetínající obočí, přísně svraštěné,

jak bývá v boji. Nohu by měl mít pevně přitisknutou na odvěkého hada, jako by sama jeho duše závisela na tom, aby cítil, jak se mohutně svíjí a jako by pochyboval, je-li už zápas docela vybojován a jak dopadne vítězství. A přese všechnu tuto rozlícenost, pompnost, nevýslovnou hrůzu by mělo býti v očích Michaelových a kolem jeho úst něco vznešeného, něžného a svatého.« — Malířka Miriam má pravdu.

»Vopálko, sedněte si, neučil jste se.«

»Prosím, já jsem se učil!«

»Kdybyste se učil, něco byste uměl.«

»Prosím, ano, já jsem se učil! Včera celý večer jsem se učil!«

»Řekl jsem: sedněte si. Tedy si sedněte a mlčte!«

»Ale já jsem se učil!«

»Učit se nemusíte, ale umět musíte!«

Pan profesor se ironicky usměje, poznamená si do notýsku, že kvintán Vopálka nic neuměl. Třída se nesměje. Čeká v tichu a nejistotě, kdo bude následovati po Vopálkovi. Pan profesor udělal vtip: učit se nemusíte, ale umět musíte. Kvintán Vopálka sedí. Má hlavu zabořenu do dlaní. Vypadá, jako by plakal nebo hluboce o něčem přemýšlel. Snad přemýšlí, jak to udělat, aby se člověk neučil a přece něco uměl.

Pan profesor se mýlí. Opak je pravda: musíte se učit, umět nemusíte! Učení je práce. Umění je úspěch. Bůh nežádá od nás úspěchy. Žádá od nás práci. Jen Bůh může mít úspěchy, my lidé nikoliv. Umí-li někdo bez učení, je to patrně tím, že má veliké nadání. To nadání je od Boha. Umí-li žák nadaný neučiv se, je to úspěch Boží. Neumí-li žák nenadaný, ač se učil, má v notýsku

pětku. U Boha má jedničku. Takovou cenu má člověk, jakou má v úsudku Božím.

Vědomosti nejsou ještě vzdělání. Vzdělání roste z řádu. Nestačí míti mnoho vědomostí. Ty vědomosti musejí býti uspořádány. Ne jakkoliv uspořádány. Edmondo de Amicis vypravuje ve své *Vita militare* o důstojnickém sluhovi, který dostal rozkaz, aby udělal v pokoji pořádek. Udělal jej. Na příklad na jedno místo poskládal všechny kartáče: kartáče na boty, na šaty, na zuby. Byl to pořádek a přece to nebyl pořádek. Mechanické nakupení, byť ladné pro oko, skládání bez zřetele k vnitřní souvislosti, není řád. Řád je cosi organického. A organism jest jednota v různosti. Organism jest podřízení nižšího vyššímu. V organismu vše má své místo. Vědomosti jsou jen podklad pro vzdělání. Vzdělání je řád, sjednocení všeho vědění, uspořádání všech ideí podle nejvyšší příčiny. Vědomosti neuspořádané jsou jako vojsko neseřaděné a nemající rozkazu. Rada: studujte napřed věci potřebné, potom věci užitečné a na konec teprve věci zbytečné. Jinak budeme pořád míti vzdělance, jichž vášní je na příklad geologie; ale čteme-li jejich dopisy, litujeme, že jejich vášní není pravopis.

Bůh žádá práci. Tomu je třeba správně rozuměti. Je šířeno mnoho bludných názorů na práci. Člověk antický pokládal práci za hanbu, domníval se, že je nedůstojno člověka svobodného, aby pracoval — práce tělesná byla údělem otroků. Naproti tomu v době moderní se hlásá s velikým důrazem, že práce jest jediným smyslem života a takřka novým evangeliem člověka. Takový ná-

zor se výborně hodí zejména těm, kdož mají prospěch z práce druhých.

Obojí je bludné: viděti v práci kletbu i viděti v práci jediný smysl života.

Jisto je, že práce je síla, která pomáhá tvořiti mravní charakter: sílí vůli, neboť vyžaduje sebevlády, vytrvalosti, píce a trpělivosti: kdo umí pracovati, umí také ovládati vášně a odpírati pokušením. Práce jest i po-žehnáním, a to proto, že pomáhá udržovati zdraví těla i duše a je prostředkem k dosažení cílů vyšších.

Avšak práce není nejvyšší a poslední věci v životě. Práce není evangeliem, nýbrž naopak sama potřebuje evangelia, oduševnění a náboženského posvěcení, má-li býti snesitelná a má-li míti smysl.

Kdo pracuje, musí věděti, jaký smysl má práce. Nelze říci, že smyslem práce je mzda. Neboť žádná mzda není dostačující. Dá se zaplatiti lidský duch, krev, zdraví, oběti, jichž vyžaduje práce? Také nelze pracovati jen pro slávu. Po staletích budou díla našich rukou rozpadlá v prach a díla našeho ducha zapomenuta.

Práce má smysl, jen když ji konáme pro Boha. Nejvyšším a posledním smyslem práce jest Bůh. Práce jest prostředkem naší spásy. Je klíčem brány nebes. Ať držíme v ruce kladivo, motyku, vařečku, pero, knihu, pometlo, mikroskop, chirurgický nůž, obvaz, thermofor, měli bychom si uvědomovati, že držíme klíč rajske brány. Ovšem, my věřící pracujeme také pro mzdu: ale tou mzdou je sám Bůh. Pracujeme také pro slávu: ale tou slávou je sláva Boží.

Ostatně, ať nás o tom ještě názorněji poučí Unamunnův švec:

»Zde máte ševce, který se živí výrobou bot a který je vyrábí právě jen s takovou péčí, aby si udržel zákazníky. Jiný švec šije v duchovním řádu vyšším, neboť má ja-

kousi profesionální sebelásku a pro čest a slávu se snaží býti nejlepším ševcem města nebo celého království, třebaže mu to nepřivádí více zákazníků nebo peněz: jedná tak jen pro dobrou pověst a úctu. Ale jest ještě větší stupeň mravního zdokonalení v zaměstnání obuvnickém, a to jest, snaží-li se obuvník státi se svým spoluobčanům ševcem jediným a nenahraditelným, šije-li jim takové boty, že ho budou pohřešovati, zemře-li jim — zemře-li jim a nejen zemře-li — že budou říkati, že neměl zemřít: a to vše proto, že šil boty s myšlenkou, aby je zbavil všech starostí o nohy a obtíží, které by jim bránily věnovati se úvahám o pravdách nejvyšších: šil jim boty z lásky k nim a z lásky k Bohu v nich: šil je nábožně.» (Miguel de Unamuno, *Tragický pocit života v lidech a národech*. Praha, Symposium 1927, str. 198.)

*

A tak je to i s jinými prostředky dokonalosti a spásy. Práce, půst, samota, mlčení, sport — jsou jen prostředky k cíli. Samy o sobě a v sobě nemají hodnoty a smyslu. Leckdo se na příklad postí. Lakomec se postí, aby neutratil, sportovec, aby si uchoval pružnost údů, mondénká dáma, aby příliš netloustla a zachovala si linii. A přece to není ctnost, poněvadž tito lidé to nedělají pro Boha. Utéci do samoty a zachovávat mlčení není ještě dokonalost: nestačí prchat před zlem, je třeba přemoci zlo v sobě. Býti sám a mlčeti má smysl a hodnotu, jen když to má za účel přemoci sebe a konati dobro. Sport také není cílem o sobě. Jen prostředkem dokonalosti fysické a duševní. Bez vztahu k vyšším hodnotám je čímsi nesmyslným a často i škodlivým.

*

»Máme-li přesně rozlišiti, je-li určitá činnost sportem nebo prací, ocítáme se bezděčně v oblasti dvojznačnosti.

Něco však jest podstatným znakem práce, který ji určuje a odlišuje od sportu, a to je tvoření. Práce je tvoření. Od kusu chleba, který dostane člověk za tělesnou námahu, od peněz, které hospodář dává dělníku na konci týdne, až po ušití bot, po omítku na zdi, až po utepání verše nebo objevení pravdy. I sen může býti tvořením. Avšak sport jest neplodný, nebereme-li zřetel k jeho užitečnosti pro zdraví. Sport napodobuje nedokonalým způsobem svoji dokonalejší a plodnější sestru, totiž práci. Skončí-li se hra, přestává účinnost sportu, kdežto účinnost práce trvá v díle vytvořeném. A proto — ať si říká kdo chce co chce — jest sport, je-li jediným zájmem životním, údělem lidí méně cenných, kteří se věnují sportu, aby jim příroda odpustila onen těžký hřích, jenž sluje zahálka.« (G. Maraňon, *Le problème des sexes*, Éditions Denoël, Paris, 1937, 6e éd., p. 47—8.)

»O pěstění sportu netřeba plýtvati slovy. Jaký jest jeho hygienický a výchovný význam, je známo a zrovna tak i jakých mezí jest v něm dbáti. Jen jednomu nebezpečnosti, jak se zdá, bylo dosud věnováno málo pozornosti. Dejme si konečně jednou otázku, jaké jsou kořeny dnes tak rozšířeného a mocného nadšení pro sport. Při tom si musíme všimnouti dvou stránek: jednak nadšení těch, kteří skutečně sport pěstují, jednak neméně vášnivé účasti těch, kteří nejsou sportovně činní, totiž »diváků«. Jistě není náhodou, že sport má takový vliv v dnešní době. To není způsobeno jen tím, že současný nedostatek práce a nezaměstnanost dopřávají mnohým lidem dosti času, aby se zabývali vším možným. Zjev ten má hlubší příčiny. Co většinu lidí poutá ke sportu a sportovním podnikům, není v první řadě sama podstata sportu, totiž sportovní výkon jako takový, nýbrž vítězství a re-

kord, jež nutno též pokládati za vítězství (neboť ten, kdo »drží rekord«, je v určitém smyslu vítězem). Avšak vítězství a porážka v oboru sportovní činnosti mají zvláštní vlastnost, nebo lépe řečeno, chybí jim vlastnost, kterou jinak má zdar nebo nezdar — vyjma hru, jež v té věci je příbuzná se sportem: ve sportu nemají vítězství nebo porážka následků. V životě zavazuje každý výkon k opakování nebo dokonce k stupňování, každý nezdar znamená, že člověk se opoždí v dění hospodářském a sociálním nebo z něho bývá vyloučen a obojí se projevuje v životě společnosti. Podlehne-li však mistr světa a »ztratí-li svůj titul«, je to pro společnost zcela lhostejné. Sportovní výkon nemá reálných následků pro společnost a je tudíž úplně prost odpovědnosti. S tím pak souvisí, že vynikající výkony sportovní mohou býti spojeny s úplným nebo daleko sahajícím nezdarem ve vážných výkonech životních. A tak rozšířené nadšení pro sport jest — aspoň zčásti — jakýmsi únikem, jakýmsi »přeložením na vedlejší bojiště«, užijeme-li obratu Adlerova, kde touha po úspěchu může býti ukojena a vlastní odpovědnost není třeba na se bráti.« (Rud. Allers, »H e i l e r z i e h u n g b e i A b w e g i g k e i t d e s C h a r a k t e r s«. Benziger & Co., Einsiedeln, Köln 1937, s. 282—3.)

Mnoho se mluvilo o právech a málo o povinnostech. Při výbuchu Vesuvu r. 79 a. Chr. stál v Pompejích na stráži voják. Nebyl vystřídán a zadusil se na svém místě. Jeho kopí, přilbu a pancíř můžete spatřiti v Museo Borbonico v Neapoli. Veliké slovo: povinnost. Co proti němu tvé výmluvy: Dnes nejsem v náladě; dnes nemám kdy; ti druzí to také nedělají; až zítra? A nestydíš se rozcitlivovati pohledem na hvězdy. Ty hvězdy poslouchají. Pohybují se, jak Bůh jim určil. Poslouchají, pro-

tože musí. Člověk má. Poslušností se sílí charakter. Kdo umí poslouchati, bude umět i poroučeti. Historik Gfrörer vysvětluje nezdar křížových výprav tím, že se jich účastnili jen rytíři, to jest důstojníci, kteří byli zvyklí poroučet a ne poslouchat.

Dvojí je základ lidské společnosti: spravedlnost a láska. Spravedlnost má své nedostatky a kazy. A i kdyby byla dokonalá, byla by chladná. Spravedlnost je vzdálenost: jen láska buduje mosty a překlenuje propasti. Spravedlnost říká: ten druhý — láska říká: my. Spravedlnost dává druhému, což jeho jest. Láska dává sebe samu. Láska se dožila mnohých zklamání. Ale právě proto je třeba o ní mluvit. Bratrství účinného je třeba, neboť jsme na sebe odkázáni. Tvoříme magický řetěz: vzpomeňme jen, kolik rukou pracovalo na kusu chleba, který jsme snědli dnes ráno, a na troše kávy, kterou jsme vypili! Čím více tíží nespravedlnost, tím více musí se rozhořeti láska. Čím větší neštěstí, tím větší bratrství. Lamennais vypravuje o poutníku, který chodil po horách a přišel na místo, kde veliký balvan spadnuv zcela zatarasil cestu, takže nebylo východu ani napravo ani nalevo. A člověk vida, že nemůže jíti dále, pokoušel se odvaliti balvan: namáhal se velmi, ale marně. I usedl smuten a řekl: »Co si počnu, až nastane noc a já zde zůstanu v samotě bez potravy, bez přístřeší, bez ochrany v době, kdy divoké šelmy vycházejí na lov?« A jak byl zabrán do těch myšlenek, přišel jiný puceštný a učiniv, co první, a poznáv, že nemá sil, aby odvalil kámen, usedl tiše a sklonil hlavu. A po něm přišlo mnoho jiných a žádný nemohl odvaliti balvan - a jejich bázeň byla veliká. Konečně pravil jeden z nich: »Bratři, modleme se k Otci svému, jenž jest na nebesích, snad se slituje nad námi a pomůže nám z této nesnáze.« I poslechli a modlili se

vroucně k Otci, jenž jest na nebesích. A když se pomodlili, pravil ten, jenž byl řekl modleme se: »Bratři, kdož ví, zda všichni nedokážeme, co jsme nedovedli sami?« I povstali a všichni spolu se opřeli do balvanu. Balvan uhnul a oni šli svou cestou v pokoji. ~ To je podobenství pro nás a pro celé lidstvo. Musíme se spojit v bratrské lásce. Musíme býti silní a stateční.

Posloucháme řeči o lásce a oběti: líbí se nám, ale nedáme si práci, abychom obyčejné věci konali způsobem neobyčejným. Nesme břemena jedni druhých. Ušnadňujeme tíhu života jedni druhým. Ulehčujte těžký život svým bratřím, rodičům, profesorům a dobrodincům: nezarmucujte jich neposlušností, nedbalostí a neochotou. Pokrok a lepší budoucnost národa, na němž byla spáchána nespravedlnost, jest a bude v hlubším pocitu bratrství a v růstu lásky opravdu křesťanské.

Zajímavý případ se stal nedávno v Americe.

Byl to nápad obratného rozhlasového režiséra vysílat v rozhlasové úpravě starou Wellsovu fantasii »Válka světů«. Na konci povětrnostních zpráv hlásil rozhlas, že se na nebi objevily neznámé úkazy, že nějaký neočekávaný roj meteorů letí prostorem a blíží se k zemi, že podrobnější zprávy dosud nejsou, že se však posluchači nemají znepokojoval a v klidu a rozvaze mají vyčkávat u svých přijímačů.

Už výzva ke klidu a k rozvaze vyvolala ovšem paniku v myslích lidí, neboť tak začínají zpravidla všechny znepokojující zprávy.

Z amplionů však už zněla lehká taneční hudba a uklidňovala. Náhle byla gramofonová deska uprostřed líbezného tanga přerušena a z přijímače se ozval vzrušený

hlas, který oznamoval, že roj meteorů nebyl rojem meteorů, ale velkou skupinou meziplanetárních letadel, v nichž Martané napadli naši ubohou Zemi. V této chvíli obyvatelé Marsu už bombardují Filadelfii a San Francisko . . .

A co se v té chvíli opravdu dalo ve Filadelfii a v San Francisku?

Na nebi byl klid, Martané byli od Země stále vzdáleni onen počet tisíců kilometrů, který je jim podle astronomických příruček předepsán. Ale desetitisíce obyvatelů Filadelfie a San Franciska vybíhalo zděšeně z domovů, nasazovali si masky proti plynům, prchali do protiletectkých krytů, vynášeli peřiny (neboť ve zmatku jsou vždycky z neznámých důvodů vynášeny napřed peřiny); nejchladnokrevnější z nich pak telefonovali policii své svědecké výpovědi o prvních obětech nebo alarmovali hasiče k požárům, které podle jejich přesvědčení už bomby Martanů způsobily v jejich čtvrti. A zmatek se šířil po všech městech, do nichž nic netušící hlasatel posílal fantastická letadla z Marsu, a někteří horlivci už uvažovali o vyhlášení všeobecné mobilisace. Když se rozhlas dověděl o panice, kterou způsobil, oznámil posluchačům, že to všechno byla jenom hra, nebo, chcete-li, bluff.

Moderní člověk je člověk ustrašený. Tato ustrašenost je výsledkem zpohodlnění a změšťáctění života. A proti tomu se projevují v naší době tendence zdůrazňující nebojácnost a hrdinství. Heroisté ovšem spíše jen mluví. Lessing má pravdu, když říká, že lidé mluvívají nejvíce o vlastnostech, kterých nemají. Achilles nikdy neřečnil o hrdinství. Svatí nekonávali přednáškové turné o svatosti. Jenom hysteričtí muži řeční co nejhlozozněji o hrdinství. Křesťan nemá o hrdinství mluvit, ale má

hrdinou býti. »Non magna loquimur, sed magna vivimus,« napsal Tertullian.

Statečnost jest jedna ze základních ctností. Statečnost předpokládá strach z velikého zla. Nebáti se, to jest nepocítovati strach, jest buď nelidské nebo nadlidské. Statečnost záleží v tom, že člověk sice strach má, ale přemáhá jej láskou k nějaké vyšší hodnotě, ať je to Bůh, národ, věda, umění, kultura. Statečný miluje život. A nepohrdá smrtí: bojí se jí. Statečnost tedy znamená strach i nebojácnost zároveň — a lásku k věcem, které stojí za to, aby člověk strach přemohl.

Pokora, skromnost, trpělivost, poslušnost se pokládají za ctnosti typicky křesťanské. Zapomíná se, že žádná z těchto ctností není možná bez statečnosti. Zdánlivá pasivita těchto ctností jest vlastně nejvyšší aktivitou. Statečnost není ctnost jen vojenská: žena ve své hodině, muž ve službě, student před zkouškou, jinoch v pokušení, stařec ve svých chorobách — jak by obstáli bez statečnosti? »Bojování jest život člověka na zemi,« praví Písmo. Život je těžký. Těžké je konati dobro. A těžké je přemáhati zlo. A statečnost je právě ctnost, která se projevuje tím, že člověk koná dobro a přemáhá zlo bez ohledu na obtíže s tím spojené. Arabové mají přísloví: »Svět náleží Bohu, ale Bůh jej pronajal statečným.«

Četl jsem tohle: Nobel potřeboval tajemníka, poctivého a řádného člověka. Doporučili mu mladého inženýra, který byl velmi chud a hledal si místo. — »Čekám ho zítra k obědu,« řekl Nobel. Mladý muž přišel přesně ve stanovenou dobu. Sedli ke stolu. Po několika vše-

obecných větách počal Nobel útočiti na náboženství. Mladý muž zbledl. Měl hluboké náboženské přesvědčení a cítil se dotčen slovy Nobelovými. Nobel pozoroval jeho rozpaky a zdvojnásobil své útoky. Mladý inženýr to už nevydržel. Začal odporovati svému hostiteli a bezohledně odrážel jeho poznámky. Rozhovor se bezmála proměnil v hádku. Najednou propukl Nobel v smích, podal hostu ruku a srdečně mu ji stiskl. — »Líbíte se mi,« pravil. »Takových lidí potřebuji. Přijímám vás do svých služeb.« Kolik z našich mladých inteligentů by obstálo v takové zkoušce?

Student-katolík odevzdává panu profesoru na technice dokončený rys. — »Tak vy jste ten svatej?« táže se pan profesor. — »Říká se o mně, pane profesore,« odpovídá student.

Perikles mluvě o mladých lidech, padlých ve válce, zvolal: Rok ztratil své jaro! Co říci o mladých lidech, žijících bez Boha? Jsou duchovně mrtvi. Bůh je život. Bůh je světlo duše. V přírodopisném praktiku dělali pokusy s klíčovými semeny: klíček, je-li obrácen k zemi, opět se otáčí k slunci. Milý studente, když už nic na tebe nepůsobí, zajdi si z jara do sklepa, kde jsou uloženy brambory: vyhánějí dlouhé, bílé šlahouny, aby dosáhly světla. Brambor buď ti kazatelem: co rostlina bez slunce, to duše bez Boha . . .

Řve to se všech nároží: Noc veliké lásky. — Píseň lásky. — V poutech lásky. — Et cetera. Filmy o lásce. Zdálo by se, že jest jaksi mnoho lásky na světě. A přece jí nikdy snad nebylo méně než dnes. Jsi-li dlužen, bude

ti zabaveno. Jsi-li slabší, budeš vykořisťován. Jsi-li nemocen, budeš na obtíž. Zemřeš-li, budeš zapomenut. Jsi-li nezištný, budou tě pokládati za blázna. Láska je mrtva. Nebyla ani poctivě pohřbena. Zůstalo již jen její jméno. Smyslnost, vášeň, pud, požitek — to se nazývá láskou.

Do přírodopisu si berete s sebou lupu. Chcete vědět, jak vypadají pestíky v květech a chcete si spočítat tyčinky. I na život se musíte dívat lupou. Quid hoc ad aeternitatem? Co to znamená pro věčnost? tázával se svatý Alois. To je duchovní lupa. Ta vás naučí viděti věci, jak jsou. A ukáže vám velikost odpovědnosti.

Zapomíná se na skutky duchovního milosrdenství. Zarmoucené těšiti — to nestojí nic! Psičkovi šlápli na ocas — a dáma omdlévá. Tisíce lidí strádá a trpí — a ty jsi lhostejný. Svatá Kateřina Sienská chtěla v samý jícen pekla vstoupiti, jen aby pomohla duším. Učili jste se v dějepise o jednom slavném Římanu, který měl náramně dlouhé jméno: Publius Cornelius Scipio Africanus Maior Numantinus. Tisíce lidí se hrnulo pod jeho prapory, když vydal výzvu k výpravě do Afriky. Římský senát musil zakázat přihlášky dobrovolníků, aby se Řím nevylidnil. Kristus zve k výpravám lásky — a my?

Na nízkém stupni kulturního vývoje, kde není vyvinuto osobnostní vědomí, stačí označovati lidi číslicemi, jak činí pohané v Annamu: otec jest 1, matka 2, děti 3, 4, 5 etc. Míti jméno jest především známkou vyššího duchovního života. Jméno rodné máme po předcích na základě zrození tělesného: avšak příslušnost k národu není

skutečnost jen biologická a plemenná, jak se nyní bludně tvrdívá, nýbrž skutečnost i duchovní. Národ jest společenství nejen územní, plemenné a jazykové, nýbrž i společenství lidí majících společné dějiny, tedy společenství mrtvých, živých a nezrozených. Tak to vyjadřuje chorál svatováclavský: Svatý Václave (mrtví), nedej zahynouti nám (živí) ni budoucím (nezrození). Příslušníkem našeho národa se nestává cizinec, který obývá naši zemi. Ani cizinec, který se dokonale naučil naší řeči. A obráceně: není zrádcem národa, kdo opustil vlast, ani kdo zapomněl mateřskou řeč — ale zrádcem národa jest, kdo opustil jeho tradici. A je-li tradice národa křesťanská, je zřejmo, že ti, kdož odpadli od víry otců, sami se vyloučili z národa.

Jméno křestní máme na základě zrození duchovního. Can. 761 Kodexu práva kanonického nařizuje, aby křtěnci bylo dáno jméno křesťanské. To je zpravidla jméno křesťanského světce, aby křtěnec měl vzor pro svůj vlastní život duchovní, aby měl ochránce v nebi a konečně aby si byl vědom své příslušnosti k Církvi jakožto mystickému Tělu, jehož hlavou jest Kristus a jehož údy jsou věřící. Pravým svátkem křesťana nejsou narozeniny, nýbrž jmeniny. Narozeniny by mělo smysl slaviti, kdyby se člověk rodil starý a každým rokem mu přibývalo mládí, svěžesti a síly. Slavením narozenin se projevuje jakýsi individualismus: zdůraznění vlastní osoby, obracení pozornosti k ctěnému, váženému a obdivovatelnému já. Slavení jmenin je projevem pokorné úcty k světci, jehož jméno nosíme, a zdůrazněním příslušnosti k mystickému Tělu a také příslušnosti ke křesťanské tradici rodové a národní.

Pokyny pro evropského filologa z konce dvacátého století, který by chtěl vydati slovník jazyka s počátku téhož století. — Podvod = obchod. Využívání = podnik. Pokora = hloupost. Víra = pověra. Zbožnost = přetvářka. Drzost = vzdělání. Pýcha = charakter. Smilstvo = zábava. Cizoložství = trojúhelník. Pomluva = pravdivost. Krádež = vyvlastnění. Lež = propaganda. Člověk = nadopice. Výchova = tělocvik. Hřích = předsudek. Láska = vášeň. Mravnost = hygiena. Mýdlo = kultura. Sport = cíl života. Náboženství = přežitek. Jen smrt je smrt. Ano, smrt! A potom?

Přísní trapisté se pozdravují navzájem slovy: *Memento mori!* Pamatuj na smrt! Jen na Hod Boží velikonoční činí výjimku. Podávají si jeden druhému petrklíč a pozdravují se *Memento vivere!* Mysli na život! Mladí přátelé, již minula zima a ozvala se kučarka a rozkvetly petrklíče — vyjděte z temna na světlo Boží lásky, obnovte se duchem i srdcem: *Memento te vivere!*

Co si představují studenti, když se řekne: zbožný jinoch? Patrně mladíka, který se mnoho modlí, straní se lidí, nemá přátel, nesměje se a nehlučí. Chodí s hlavou svěšenou a tváře má pobledlé. Hotová karikatura, dokonalý podivín. Příliš se vžil zvyk ztotožňovati zbožnost s určitými prostředky zbožnosti, ctnost s určitými formami ctnosti. Nejde o formu, nýbrž o obsah. Seděti na trůně a držeti žezlo neznamená ještě vládnouti. Mávati rukama ve vzduchu neznamená dirigovati, točiti volan-tem neznamená ještě řídit auto. Více než v noetice je třeba v ethice po kantovsku rozlišovati mezi jevem a věcí o sobě.

Co napsal Don Bosco o povaze citové: »Mladý člověk je dobrý sám od sebe, ale tato dobrota rychle vychladá. Nestává se zrovna zlým, ale nezná jiného zákona než svůj vrtoch. Citovost a nestálost jsou hlavní známky povah toho druhu. Chtěli z takového hochu udělati člověka. Bohužel, podařilo se udělati z něho bytost inteligentní s jemným a ušlechtilým citěním, ale slabou a nerozumnou — živočicha příliš vyvinutého.«

Na světové výstavě v Paříži ukazovali model člověka ze skla: bylo vidět oběh krve, tep srdce, činnost plic, žaludku, jater, ledvin. Pod tím nápis: Tajemství člověka. Zcela správně. Je to tajemství. Život je mysterium. Chemik může zkonstruovati zrno obilné, ale to zrno nevzklíčí; vejce ptačí, ale z toho vejce se nic nevylihne. Život je asimilace a organisace: přetváření a zušlechťování, služba nižšího vyššímu. Nerost slouží rostlině, rostlina živočichu, živočich člověku. Látka neústrojná látce ústrojné, látka ústrojná duchu. A duch? Duch snad může ustrnouti sám v sobě, tento omezený, chudý, nedokonalý a neuspokojený duch lidský by měl býti sám sobě cílem? Ne, i jeho chudoba a žízeň ukazuje, kterak jest otevřen bohatství vyššího života, i on se přetvořuje a povznáší, i on slouží, i on se asimiluje. A právě v člověku, který je králem tvorstva, všechno se vrací k Bohu, v něm se uskutečňuje sláva Boží: *O m n i a i n t e n d u n t a s s i m i l a r i D e o.*

O b s a h

<i>I. Profesoři</i>	<i>7</i>
<i>II. Studenti</i>	<i>34</i>
<i>III. Rodiče</i>	<i>64</i>
<i>IV. Výchova</i>	<i>86</i>
<i>V. Škola</i>	<i>114</i>
<i>VI. Náboženství</i>	<i>145</i>
<i>VII. Život</i>	<i>184</i>

Dominik Pecka: Ze zápisníku starého profesora.

*Jako druhý svazek druhé řady své knihovny vydala
v dubnu l. P. 1940 Edice Jitro v Praze, vytiskla*

Československá akciová tiskárna v Praze.